

NC-7.1. Inleiding tot de wijsbegeerte (1987/1988)

Dit is NC-7.1.3. : p. 199 tot 298.

3. Fenomenologische aanmerking.

WDM 142 (Scheler: “dasz überhaupt etwas sei”); 44 (ontmoeting); 70 (intentionele fenomenologie); 98 (Weber),-- zij leerden ons, reeds gedeeltelijk, wat ‘Fenomenologie’ of fenomeenbeschrijving is.

a. ‘Kritisch’, maakt de fenomenoloog onderscheid tussen

(a) wat onmiddellijk gegeven is (in één woord : gegeven) en

(b) wat, door indirecte redenering (de- of reductief; WDM 2; 131: axiomatisch-deductief, 135 (reductief);-- 22 (lemmatisch-analytisch)) kenbaar is. Kortom: wat direct kenbaar is (‘fenomeen’), wordt eerst afgelijnd; wet slechts indirect kenbaar is (‘beredeneerd fenomeen’), volgt pas daarop.

b. Hier toegepast:

(a) is direct gegeven: de volgorde ‘dag en nacht’, gebeurlijk: ‘zomerdag en winterdag; gevolg door ‘winterdag en winternacht’ (om van de pooldag (zomer) en de poolwinter te zwijgen). Dat is het fenomeen (‘verschijnsel’), dat zich direct toont.

(b) Is indirect kenbaar: de oorzaak (verklaring).

Lahr bestempelt het zonnelicht als de ‘oorzaak’ en de aswenteling der Aarde als één ‘voorwaarde’.

Men kan ook zeggen dat beide - de zon en haar belichting, de aswenteling - deelloorzaken zijn of gezamenlijke voorwaarden, die samen de ene oorzaak uitmaken.

Vgl. WDM 99 (7: archè, beginsel): én het zonnelicht én de aswenteling beheersen de fenomenale volgorde ‘dag/nacht’; zij verklaren ze,-- en wel als deelloorzaken. Of nog: de volgorde, ‘dag/ nacht’ is (passieve) functie van (afhankelijk van) én zonnelicht én aswenteling:

Meer nog: voor zover men er de jaargetijden in betreft, is er een derde medeoorzaak: de baan van de Aarde om de zon. Die drie - zonnelicht, aswenteling, omloop der aarde - ‘verklaren’ de “(zomer-winter) dag/ (zomer-,winter)-nachtvolgorde”. Elk afzonderlijk zijn zij één noodzakelijke voorwaarde; pas gezamenlijk zijn zij voldoende voorwaarde of ‘oorzaak’.

4. Besluit: zoals Bacon terecht zei, er is eerst een helder begrippelijk systeem van deelbegrippen (deeldedeën) nodig, voordat men ordentelijk kan analyseren (hier: experimenteren b.v.). De ‘rede’ (met haar a-priori-inzichten) moet in de ervaring (met haar vaststellingen) ingebouwd worden. Pas dan kan men b.v. oorzakelijkheid (‘actie / passie’: WDM 84/ 85; 183) verantwoord induceren.

II.E.-- b.-- De uitsluitingsregels van John Stuart Mill.

WDA 135 leerde ons reeds Mill kennen (operationele methode). Zie ook WDM 139, 187. - Ook hij heeft - in Baconiaanse traditie - een systeem van basisideeën ontwikkeld, die de 'rede' in de 'ervaring' inwerken.

a.-- De overeenstemmings- of concordantiemethode.

Zij beantwoordt aan de aanwezigheidstafel van Bacon.

Appl. model.

Hippolyte Taine (1828/1893; bekend om het feit dat hij de exacte, natuurwetenschappelijke methode op de producten van de geest (een kunstwerk b.v.) toepaste), in zijn *De l' 'intelligence*, geeft een voorbeeld.

1. Verzamelen wij, eerst, een veelheid van gevallen, waarin het oor een klank opvangt: de klank veroorzaakt door een klok, een koord dat men knijpt of dat een strijkstok wrijft, een trommel, waarop men slaat, een klaroen, waarop men blaast,-- de klank, die de menselijke stem laat weergalmen. Men ziet de analogie der gevallen.

2. Wat ontdekt men? Hoe verschillend ook één en dezelfde werkelijkheid: een geluidgevend lichaam trilt en zendt deze trillingen door het leefmidden, waar deze het oor bereiken. "Cette vibration transmise est l' antécédent cherché". (Deze overgebrachte trilling is het gezochte voorteken).

P. Lahr geeft het regulatief model: "Indien een veelheid van gevallen van één en hetzelfde fenomeen slechts één gemeenschappelijk voorteken hebben, dan is dit voorteken de oorzaak van het fenomeen".

Men ziet, weerom hoe de aloude analogie (deelidentiteit) de grondslag is van Mill's basisidee of experimenteerregel.

b.-- De wijzigings- of variatiemethode.

Zij beantwoordt aan de gradatietafel van Bacon.

Appl. model.-- Wijzig (geleidelijk) het aantal of de amplitudo (ook : 'amplitude', d.i. de grootte (kwantiteit) van een schommeling, de uiterste afstand tussen de eindpunten van een golf beweging, de maximale slingerwijdte) van een geluidgevend lichaam, en gij zult navenante (gelijklopende, evenredige) wijzigingen in de klank waarnemen.

De regel van Aristoteles: de eigenschap en haar maat (= kwantiteit).-- P. Lahr formuleert het regulatief model: "Wijzig de intensiteit (kwantiteit) van een oorzaak, om te zien of het gevolg eveneens varieert in dezelfde zin en evenredig".

Of nog: "Indien een fenomeen, wanneer alle voortekens - behalve één enkel - ongewijzigd blijven (juist een wordt gewijzigd), mee gewijzigd wordt, dan is dit ene voorteken de oorzaak, die men zoekt".

Opm.--

(1) Vooruitlopend op de derde methode (de verschilmethode) kan nu al gezegd worden dat de wijzigingsmethode de verschilmethode vervangt, nl, daar waar men de oorzaak niet, door eigen menselijke ingreep, kan uitbannen (uitschakelen): men stelt er zich, dan, mee tevreden de oorzaak (geleidelijk) te wijzigen om uit te maken of het gevolg mee gewijzigd wordt.

(2) ***De overschottenmethode.--*** is slechts een bijzonder geval van de verschilmethode: "Indien men uit een fenomeen dat gedeelte uitschakelt dat het effect van sommige voortekens is, dan is het overschot (de rest van de tweedeling of complementering; WDM 168) van het fenomeen het effect van de resterende voortekens".

Men ziet hoe de elementaire ordeleerstellige beginselen, hierboven kort geschetst, hun toepassing hebben. Althans indien men, zoals Mill, met geest (verstand en rede) te werk gaat.

c.-- De verschil- of differentiemethode.

Zij beantwoordt aan Bacon's afwezigheidstafel.

Appl. model.

(a) Men laat een toonkleur ('timbre') trillen (weerklinken) in de lucht.

Gevolg: een geluid ontstaat.

(b) Men laat dezelfde toonkleur weerklinken, 'trillen', in het luchtledige.

Gevolg: geen enkel geluid is verneembaar.

Voor de hand liggend besluit: de lucht is hetzij oorzaak hetzij de oorzaak van de geluidstrillingen, die ons oor opvangt.

Deze laatste proef is het negaat (WDM 159) - de berovende ontkenning - van de eerste. Weerom: de ordeleerstellige basisideeën zijn, in Mill's methode, aan het werk.

Lahr, Logique, 588, zegt, inzake het regulatief model : "Indien een geval, waarin het fenomeen zich voordoet, en een geval, waarin het zich niet voordoet, alle voortekens gemeen(schappelijk) hebben, behalve juist een, dan is dit ene voorteken de oorzaak".

Men ziet, b.v. in de term 'juist een' hoe onze ordeleerstellige beginselen 'werken'. Indien men, althans, in de praxis (het experiment b.v.) met geest te werk gaat. En 'geest' is zin voor orde en ordening .

Opm.-- Een korreltje wetenschapsgeschiedenis.

(1) Reeds William Harvey (1578/1657), Engels arts, die in 1628 de bloedsomloop ontdekte tegen de gevestigde Aristotelische mening in, overigens, beweerde “omne vivens ex ovo” (Al wat leeft, komt uit een ei.)

M.a.w.: al wat leeft, ontstaat uit vroeger leven.

(2) Louis Pasteur (1822/1895), biochemicus, stichter van de microbiologie; grondlegger (met P. Béchamp en J. Tissot) van een vernieuwde geneeskunde, heeft Harvey's vermoeden (lemma, hypothese) bevestigd (en de ‘generatio spontanea’, het leven dat uit niets biologisch, wat vooraf bestaat, ontstaat, weerlegd, ‘gefalsificeerd’).

Lahr vat Pasteur's werk als volgt samen.

a.-- De stelling (hypothese).

Het ontstaan van levende wezens (WDM 142) in een vergistbaar (d.i. voor gisting vatbaar) gegeven (vloeistof b.v.) heeft als oorzaak de aanwezigheid van microscopisch kleine kiemen, die zich in suspensietoestand in de lucht bevinden.

Opm.:

‘suspensie’ is, in de scheikunde, een vloeistof of gas, waarin een andere stof, in zeer kleine deeltjes verdeeld, ‘zweeft’.

b.-- De verificatie.

(1) Pasteur bracht de vergistbare stof, eerst, in contact met lucht, die in mindere of meerdere graad ‘organische wezens’ bevatte.

(2).1. Daarna situeerde hij dezelfde vergistbare stof in het luchtledige.

(2).2. Om ze, ook, te testen, wanneer zij zich in chemisch zuivere (van ieder biologisch element beroofde (het negaat)) lucht bevond.-- Herkent gij er de ‘tafels’ of ‘methoden’ van Bacon en Mill in? En onze orde(nings)leer?

Opm.-- WDM 181 leerde ons de Antieke Griek Anaxagoras van Klazomenai kennen als de stichter van de proefondervindelijke methode.

Zou het toeval zijn dat degene die Aristoteles zeer hoogschatte (“De enige nuchtere onder dronkenen”), de eerste was, die, zeer duidelijk, de kosmos geordend zag en, in dat verband over de ‘nous’, intellectus, geest, sprak? Het schijnt zelfs dat zijn tijdgenoten, toen zij hem zagen, hem lachend “Daar komt de Nous” toezegden! In alle geval: Anaxagoras zag geest, ordestichtende macht en orde(nings)zin, in het gehele heelal aan het werk. In ons is ‘geest’ en buiten ons is ‘geest’ (WDM 66vv.: het edele juk). Beide zijn op elkander afgestemd. Wat ieder irrationalisme afremt.

Opm.-- Bij vergelijking blijkt dat er tussen Bacon's en Mill's schemata een betrekking bestaat. Lahr typeert, ze als volgt.

a.1. De verificatiemethode van Mill (overeenstemming) is een precisering van de 'variatio experimenti' (WDM 197) van Bacon, (aanwezigheidstafel).

a.2. De verificatiemethode, gekwantificeerd, van Mill is een precisering van Bacon's 'productio experimenti' (WDM 197; gradatietafel).

b. De falsificatiemethode van Mill is een precisering van Bacon's 'inversio experimenti' (WDM 158; afwezigheidstafel). Cfr *Lahr, logique*, 588.

II.E.-- c.-- De methodische uiteenzetting van een leersysteem.

Tot nog toe hebben wij het geordende gedrag, vakwetenschappelijk, nagegaan betreffende, vooral, de natuurwetenschappen (fysica, chemie,-- biologie).

Kijken wij, nu, naar een geestesproduct 'cultuurwetenschappelijk mode'.

1. Het structuralisme.

WDM 93 (de grootste namen van het Franse Structuralisme: de Saussure, Lévi-Strauss, Lacan, Althusser); 148 (de Saussure's syntagma en associatie, in de taal); 157.

G.G. Granger, Pensée formelle et sciences de l'homme, Paris, 1967, 1/6, zet uit een hoe het Franse Structuralisme, zijns inziens, teruggaat op drie analoge denkwijzen die alle de idee 'systeem', (WDM 87; 109; 141) centraal stellen. Zij zijn 'systeemleerstellig' of, zoals men nog zegt, 'systeemtechnologisch' (systematologisch).

a.-- De taalwetenschap van B. de Courthenay en, vooral, Ferdinand de Saussure (1857/1913). 'Taal' is niet (zozeer) een cultuurhistorisch evoluerend, levend geheel ('diachronie'), maar (eerder) een tekenleerstellig systeem ('code' of beschikbaar stelsel van taaltekens, in maatschappelijk verband; 'synchronie'), dat men best bestudeert buiten het historisch evoluerend kader. De tegenstellingsparen zijn er één kernonderdeel van, dat er de structuur van uitmaakt.

b.-- De wiskunde van 'bourbaki', een groep jonge wiskundigen, wier collectieve pseudoniem 'Bourbaki' is. Uitgaande o.m. van G. Cantor's verzamelingenleer (WDM 128v.), herstichtten zij, sinds 1939, de gehele overleverde wiskunde en centreerden ze rond de idee 'systeem', gekenmerkt door structuren (WDM 86). Dit systeem is een tekenleerstellig systeem (WDM 90: formele of taalsystemen).

Was, te voren, de wiskunde eerder probleemoplossende ('vraagstukkenwiskunde') bezigheid, zij wordt nu structuuranalyse.

Opm.-- J. Piaget, Le structuralisme, Paris, 1968-2, 22s., zegt dat, vooral, drie basisstructuren-invarianten (WDM 135) - naar voren kwamen.

(i).-- De ordestructuur.

Appl. model: een tralie ('lattice', 'réseau', 'treillis').

De verzameling V , bestaande uit n 'delen', geeft aanleiding tot een delenverzameling $D(V)$, wanneer men deze delen, één voor één, twee voor twee, enz., combineert, - met erin begrepen de 'lege' verzameling V en de verzameling V zelf. Iets, waardoor $D(V)$ 2 tot de n -de elementen bevat. -- Ziedaar een appl. model van ordestructuur.

(ii). De algebraïsche structuur.

Prototype: de 'groep'.

Een groep is een stel elementen - b.v. de negatieve en positieve gehele getallen - vatbaar voor b.v. een samentelling (waardoor een nieuw element van die verzameling ontstaat) en, meteen, vatbaar voor de 'inverse' (omgekeerde) bewerking (aftrekking), die de eerste neutraliseert.

Verder is er een 'onzijdig' (neutraal) element (zo b.v. het getal 0, dat, bij bewerkingen, er geen nieuw element gegenereerd wordt). Ook is er 'associatie' : $(n + m) + 1 = n + (m + 1)$.

Dit is de basis van de algebra. En de rekenkunde.

Wij verwijzen naar WDM 131 v.: summatieve en multiplicatieve bewerkingen, volgens de algebraïsche structuur.

(iii).-- De topologische structuur.

Zij steunt de ideeën 'aanpaling' (WDM 148), 'continuïteit' (ononderbrokenheid) en 'grenswaarde' (limiet).

Men denke aan het eenvoudig voorbeeld van een klomp klei, die men wel vervormt, naar nergens doorbreekt. Het aantal elementen blijft identisch, de vormgevingen zijn niet-identisch.

Men ziet dat de idee 'analogie' (deelidentiteit) aan de basis van de drie grote wiskundige structuren ligt. Zij zijn drie types van eenheid in een veelheid.

c.-- De 'systeemtechnologie' van Martial Gueroult (1891/1976).

I.p.v., zoals J.-P. Sartre, bij de analyse van Descartes' werken, te letten op de existentiële keuze (d.i. de spontane voorkeur, waardering, waardestrekking, voor iets,-- hier: de geometrie als model van wetenschap en filosofie), let *Gueroult* op de Cartesiaanse filosofie als tekenleerstellig systeem. Met een welomschreven structuur.

De materialen zijn **(a)** de beweringen van Descartes en **(b)** gebeurlijk, getuigenissen. Maar, in zijn *Descartes selon l'ordre de la raison*, Paris, 1953, stelt hij de idee 'betrekkelijk gesloten systeem' (WDM 146) voorop. Daarin past hij de 'logische consistentie' (= logische samenhang; WDM 30: afwezigheid van tegenspraak) van Descartes' uitspraken in.

Samengevat:

(1) Alle drie de denkstijlen - linguïstisch, wiskundig en filosofisch - vatten het object der analyse als een teken, resp. een stel tekens op : talige, wiskundige, wijsgerig - tekstuele tekens. Deze tekens gehoorzamen (worden beheerst: WDM 7 (beginsel)) aan een systeem, met zijn typische samenhang.-- Dit is centraal voor het Structuralisme (cfr WDF 51: teken).

(2) Het kinderlijke summeren (samenhangen, totaliteiten,-- systemen zien), dat Piaget analyseerde (WDM 136/139), geschiedt, volgens Piaget althans, volgens structurele beginselen. Het loopt, rond de elf - twaalf jaar, uit op het bewuste structureren,-- nadat het, om te beginnen, onbewust geschiedde. Door de nadruk op dat type van onbewuste akten (vgl. dieptepsychologie), benadert één aspect van de Structurele methode de Psychoanalyse.

(3). Niet verwonderlijk dat de Structuralisten ook de systeemleer (WDM 69v.) benaderen, zoals o.m. von Bertalanffy ze inzette.

2. De tekstuitgave van de Saussure.

Wij leggen nu de structuur uit van *Ch. Bally/ A. Sècheyne/ A. Riedlinger, publ., Ferdinand de Saussure, Cours de linguistique*, Paris, 1916-1; 1931, 7/11 (*Préface de la première édition*) uit.

De drie leerlingen van de Saussure schetsen de methode, volgens dewelke zij, uit de getuigeresten van het levende onderwijs van hun wereldberoemde prof, het boek puurden (WDM 197: de 'bij' van Bacon gelijk). De basis is de stelselmatige (geordende, beredeneerde) vergelijking.

(1).-- *Het gegeven en het gezochte.*

(a) -- *Gegeven* (situatie).

De uitgevers hadden het onderwijs van de Saussure gevolgd, die gestorven was, vooraleer zijn werk uit te geven.

Het corpus (d.i. de totale verzameling of inventaris (WDM 125) teksten) bestond, in 1913, uit zeer schaarse nota's : "Men was ertoe genoopt zijn toevlucht te nemen tot de door studenten - gedurende drie reeksen conferenties, aan de Universitair van Genève (1906-7; 1908-9; 1910-11) - opgetekende nota's".

Besluit: de summatieve inductie (inventaris) gaat voorop, die de volledigheid der informatie waarborgt.

Gevraagd (taak).

O.g.v. het corpus een getrouwe reconstructie maken van de leer van de Saussure,-- zowel in haar elementen als in haar totaliteit (als systeem).

(2).-- *De analyse.*

De hypothese (lemma, regressieve reductie) is: er steekt, in dat corpus, zoiets als een samenhangende leer (systeem). De analyse

(a) gaat ervan uit dat, indien er een consistente leer insteekt, deze dan, door methodische vergelijking der teksten, vindbaar moet zijn (progressieve reductie of ‘deductie’): men ontwerpt het onderzoek.

(b) De analyse gaat na (verificatie/ falsificatie), door toetsing (peirastische of inductieve reductie), of het gezochte systeem erin steekt.

(b).1.-- *De inhoud.*

“Wat gingen wij met deze materialen aanvangen? Een eerste tekstkritische arbeid drong zich op voor iedere cursus en voor ieder détail ervan. Men behoorde alle versies te vergelijken (‘en comparant toutes les versions’), om tot de gedachte door te dringen, - - een gedachte, waarvan wij slechts ‘echo’s’ en dan nog soms tegenstrijdige echo’s bezaten. De Saussure behoorde, immers, tot het type van mensen, die zich voortdurend vernieuwen.

(b).2.-- *De vorm(geving).*

De uitgevers stellen nu de vraag naar de stijl (stilistiek).

“En daarna? De tekstuele vorm, eigen aan het mondelinge onderwijs, vaak in strijd met de vorm, eigen aan het (te maken) boek, stelde ons voor de grootste problemen”.

Opm.-- Men herkent, in de tweedeling ‘inhoud/vorm’, twee der drie hoofdkentrekken van de traditionele retoriek (WDM 2; 12; 118; 180), nl. vinding, ordening en vormgeving der ideeën van een te maken tekst (tekstuologie).

M.b.t. de vormgeving boden zich mogelijkheden (WDM 38vv.: modaliteiten aan. En wel een systeem van mogelijke tekstvormgevingen. Waarin zich de methodische doorlichting der vormgeving (= ‘geest’) openbaart. Er boden zich vier mogelijke tekstvormingen aan:

- (1) alles uitgeven in de oorspronkelijke tekstvorm;
- (2) juist één cursus publiceren;
- (3) bijzonder oorspronkelijke (de Saussure eigen) tekstgedeelten publiceren (WDM 5; 106; 168);
- (4) uit de totaliteit van het corpus - de persoonlijke nota's van de Saussure inbegrepen - een eigen tekst opstellen.
Tot daar de a-priorische mogelijkheden.

De empirische keuze uit de som der mogelijkheden.

Stellers lichten hun keuze toe.

Wij staan er uitvoeriger bij stil, omdat dit een aspect is, eigen aan b.v. de eindwerken (verhandelingen van laatstejaarsstudenten).

a.--“Alles publiceren in de oorspronkelijke tekstvorm”. -- Dit was ondoenlijk. “De herhalingen, onvermijdelijk in een losse uiteenzetting,-- de overlappingsen (waardoor tekstgedeelten, voor een deel, identisch zijn), -- de wisselende verwoordingen,-- dit alias zou, aan zo'n publiceerswijze, een ongelijksoortig uitzicht gegeven hebben”. (O.c. 9).-- M.a.w.: de stijleenheid zou er niet geweest zijn.

b.-- “Zich tot juist een cursus beperken” - en dan nog: welke van de drie door de Saussure gegeven cursussen? - kwam erop neer het (te maken) boek te ontdoen van al de rijkdommen, die overvloedig over de twee andere gespreid waren.

Zelfs de derde, de meest definitieve, zou, op zich genomen, geen volledig beeld hebben kunnen ophangen van de theorieën en de methoden van F. de Saussure”. (Ibid.).
Men ziet : het hele systeem is de inzet.

c.-- “Men stelde ons voor bepaalde, bijzonder oorspronkelijke tekstgedeelten te boek te stellen, zoals zij beschikbaar waren. Hoewel dit ons, aanvankelijk, toelachte, bleek weldra dat deze werkwijze de gedachte van onze meester zou verminken.

Immers: men kwam enkel met brokstukken over de brug. En dit, van een constructie, waarvan de waarde pas blijkt, wanneer zij er in haar geheel is”. (Ibid.).-- Men ziet de systeemidee is de inzet.

d.-- “Wij hebben ons, uiteindelijk, gehouden aan een stoutmoediger uitweg. Deze is, naar wij geloven, ook rationeler:
(i) op basis van de derde cursus,
(ii) een reconstructie, bedoeld als weergave van de samenhang (‘synthese’) maken,
(iii) doch zo dat wij gebruik maakten van de totaliteit van alle beschikbare tekstmaterialen, de erg schaarse nota's van de Saussure zelf inbegrepen”. (Ibid.).

Men ziet het: het is een herdenken geworden, waarin het persoonlijke element van de stellers meespeelt.-- Net zoals ieder goed eindwerk, overigens.

Besluit: de evaluatieve reductie.

De ‘evaluatie’ of samenvattend waardeoordeel luidt als volgt:

“Wij waagden ons aan een herschepping, die des te hachelijker was, naarmate zij, tegelijk, een volslagen juiste weergave van de gedachte van de Saussure behoorde te zijn. Uit dergelijk vergelijkings- en reconstructiewerk ontstond het boek”. (Ibid.).

Men ziet het: zoals Bacon het zei, én a-priorisch ontwerpen van de som der mogelijkheden én a-posteriorisch (‘empirisch’) uitwerken van minstens één dier mogelijkheden maken dat een methodisch, geordend werk ontstaat.

Om met Imm. Kant te spreken: zonder de belichting door vooropgestelde (a-priorische) ideeën (hier: mogelijke bewerkingen van het tekstmateriaal) is het opstellen ‘blind’ zonder de uitwerking, a-posteriorisch (empirisch) is de som der mogelijke bewerkingen ‘leeg’. De twee horen samen.

Dit doet denken aan het grondbeginsel van de ethiek van S. Thomas van Aquino (1224/1274), de topfiguur van de Middeneeuwse Scholastiek: zij begint met het onderscheid tussen ‘actus hominis’ - (een daad van een mens,-- zonder geactualiseerde ‘geest’, b.v. wat men verstrooid, dronken of lukraak doet --) en ‘actus humanus’ (een menselijke daad,-- met geactualiseerde geest (verstand en rede actief erin betrokken)').

Het werk der leerlingen van de Saussure was een ‘actus humanus’, een ‘menselijke’, van ‘humanitas’, menselijk peil, getuigende act. Menselijkheid is geordend te werk gaan.

II.E. -- d -- *De methodische analyse van een sacraal fenomeen.*

Wij blijven binnen de sfeer van het Structuralisme. Om de verschillende en zeer verward overkomende vormen van totemisme (een Archaïsche religie) ordentelijk te analyseren, gaat Cl. Levi-Strauss (1908/2009), als cultureel-antropoloog, eerst summatief te werk, in zijn *Le totémisme aujourd’hui*, Paris, 1962.

Toelichting.

Bibl. st.:

-- M. Besson, *Le totémisme*, Paris, 1929,-- vrl. o.c., 69/75 (*Le problème totémique et les théories pour l’expliquer*);

-- W. Schmidt, *Origine et évolution de la religion (Les theories)*, Paris, 1931, 139/156 (*Le totémisme*);--

-- Nathan Söderblom (1866/1931, hoogleraar te Uppsala en Leipzig), *Das Werden des Gottesglaubens (Untersuchungen über die Anfänge der Religion)*, Leipzig, 1926- 2, 93/156 (*Die Urheber*).

-- J.F. MacLennan, *Primitive Marriage*, London, 1866, ontsluit, voor de Westerse wereld, het fenomeen van het totemisme, in de vorm van exogamie: in bepaalde culturen beschouwen het gezin (de familie) en de stem zich als ‘verwant’ met, ‘deelidentisch’ met een of ander soort dieren,-- zo dat dit in zeer hoge mate beslist over het huwelijk.

1. Terloops: S. Freud, *Totem und Tabu (Einige Uebereinstimmungen im Seelenleben der Wilden und der Neurotiker)*, Leipzig, 1913; 1922-3, -- in het spoor van W. Robertson Smith, *Kinship and Marriage in Early Arabia*, Cambridge, 1885, alsook van Ch. Darwin en Atkinson (inzake ‘oerhorde’) ontwikkelt een theorie, die o.m. door antropologen sterk aangevochten werd, maar niet zonder Psychoanalytisch belang is.

2. In grote trekken komt totemisme hierop neer: een enkeling of een groep gaat uit van de idee dat hij/ zij afstamt van een (als levend aangevoeld) voorwerp, een plant, een dier of, minstens dat hij/zij ermee verwant zijn.

“De leden van een bepaalde clan vereenzelvigen zich, tot op zekere hoogte, met de totem, waarvan zij de naam en de speciale kentekenen dragen. Het is hun verboden de totem te doden, te eten of, zelfs, maar aan te raken”. (*P. Schebesta, Oorsprong van de godsdienst (Resultaten van het Prehistorisch en volkenkundig onderzoek)*, Tielt/ Den Haag, 1962, 70).

Verder: de totem is vaak met buitennatuurlijke krachten (WDM 17) uitgerust; hij biedt, in gevaar, hulp en bescherming.

Opm.-- Alle specialisten zijn het erover eens dat het fenomeen zeer ingewikkeld is en nog niet gans doorzichtig.

De a-priorische som der mogelijkheden.

Volgens de Structuralist Lévi-Strauss gaat een analyse als volgt te werk.

(1) Het object,-- hier: het totemisme, is gegeven.

(2) Het gevraagde is een analyse van minstens twee termen, hoe dan ook op elkander betrokken (WDM 203: systeem).

Deze analyse gaat, eerst, summatief te werk inzake de mogelijke modaliteiten) betrekkingen.

Zo voert Lévi-Strauss, louter speculatief (a-priori, als lemma), volgend schema van mogelijkheden in.

Natuur	categorie	categorie	enkeling	enkeling
cultuur	groep	persoon	persoon	groep

Opm.-- Men ziet, weerom, de configuratieve of combinatorische basis (WDM 114; 136; 153; 189) : alle empirisch vaststelbare gegevens worden paarsgewijze ingepast in bovenstaand schema: -Bij ieder ‘plaatsje’ (vakje), overigens, van de natuur (voorwerp, plant, dier,-- hetzij individueel (singulier) hetzij gegroepeerd) past een gegeven uit de cultuur (nl. een totemismevorm).

Zegt Lévi-Strauss, o.c., 22s.: “Al deze termen worden willekeurig gekozen,-- uitgerekend, om in iedere (vierledige) reeks twee bestaanswijzen - de ene collectief (de groep of de categorie), de andere singulier - te onderscheiden”.

Om het louter speculatieve (lemmatische, hypothetische) ervan te onderstrepen, zegt hij: “In deze voorafgaandelijk fase (van de Structurale analyse) zou men om het even welke termen - in de plaats van ‘natuur’ b.v. ‘x’ en in de plaats van ‘cultuur’ b.v. ‘y’; enz. - kunnen kiezen, indien zij onderscheiden zijn”. WDM 90: formele systemen, zo abstract mogelijk.

De empirische (aposteriorische) toetsing der mogelijkheden.

Na het ontwerpen van een theoretisch systeem van mogelijke totemismen, nu het werkelijke, feitelijke systeem der vastgestelde totemismen, belicht door het a-priorisch ontworpen systeem.

1.-- Het Australisch totemisme.

Het heeft maatschappelijke en geslachtelijke kentrekken : er is een betrekking (afstemming, verwantschap) tussen een natuurlijke categorie (een verzameling fenomenen,-- voorwerpen, planten, dieren), enerzijds, en, anderzijds, een cultuurgroep (een religieus genootschap; de totaliteit van de mannen en de vrouwen).

In Existentiële termen : een groep weet zich religieus verbonden (‘verbintenis’) met b.v. het fenomeen van de donder, het object (een gelukssteen), het diersoort (kangoeroe b.v.).

2.-- Het Noord-Amerikaans-Indiaans totemisme.

Een soms doorheen zeer rauwe en zware ‘beproevingen’ - weet zich verbonden (afstammend, verwant) met een natuurlijke categorie zoals hierboven).

3.-- *Het Motatype der Bankseilanden.*

Dit situeert zich aardrijkskundig in het Noorden van de Nieuwe Hebriden.-- Een pasgeborene wordt beschouwd als een of andere belichaming (in de brede zin van dat woord) van die plant, van dat dier, dat zijn moeder hetzij aantreft hetzij verorbert, op het ogenblik dat zij zich van haar zwangerschap bewust wordt.-- Dit is een verbintenis ‘natuurenkeling/ cultuurpersoon’.

4.-- *Het Negro-Afrikaans ‘totemisme’.*

De cultuurgroep - b.v. de een of andere plaatselijke bevolking - weet zich in een verbintenis verwickeld met juist een ‘gewijde’ (sacrale) enkeling uit de natuur - b.v. één krokodil - ter plaatse, die zij, collectief, vereert en beschermt.

Slotopmerking.

C. Lévy-Strauss, o.c., 24; zegt:

“(1) louter logisch zijn de vier verbindingen gelijkwaardig (‘équivalentes’). Reden : zij zijn gegenereerd door één en dezelfde bewerking.

(2) in feite, echter, werden slechts de twee eerste totemismen - categorie/ groep en categorie/persoon - gerangschikt onder de feitelijk gebruikte naam ‘totemisme’. Waarmee Lévi- Strauss insinueert dat, tot voor hem, de etnologen niet streng logisch te werk gingen. Het empirisch taalgebruik, immers, komt met zijn a-priorisch ontworpen systeem niet overeen.-- Misschien bestaan, daartoe, echte, maar niet meer Structuraal verantwoordbare redenen.

II.E.-- e.-- *De methodische analyse van een waardenkeuze.*

Hiermee betreden wij de axiologie (WDM 74vv.).

(1).-- *J. Pucelle, Le contre-point du temps (Méthodologie de la liberté)*, Louvain, 1967 (een werk, dat, met *La source des valeurs* en *Le règne des fins*, een trilogie uitmaakt), bespreekt, in een tweede hoofdstuk, “*het labyrint der wisseloplossingen*” ‘alternatieven’.

Het is een soort ‘axiomatica’ (vooropstellingenstelsel) -- (WDM 23; 136;-- 131) -- van het kiezen.

a. Vrijheid behelst keuze, ja, een meervoud van keuzen, mogelijke, (weerom: de modale zijde) keuzen.

b. Geordend kiezen vooronderstelt, als licht geworpen op het kiezen als act, totalisering (summering) van mogelijkheden. Steller ziet er vijf:

(i) de wisseloplossing (alternatief: het ene of het andere);

(ii) de voorkeur (liever het ene dan het andere);

(iii) de afwisseling (nu eens het ene, dan weer het andere);

(iv) de samenvoeging, (op(een)hoping) (het ene en het andere);

(v) de weigering (het ene noch het andere).

Wanneer, dus, iemand ‘kiest’ en hij/zij beschikt over meer dan juist één waarde (goed), dan belicht het systeem der mogelijke configuraties (= combineringen) én het meervoud van wat te kiezen is én zijn keuzeact. ‘geest’ (verstand en rede) is, ook dat : afstand plegen t.o.v. wat te kiezen valt. Mogelijke keuzen, mogelijkheden zien. Dit is één der vormen van het licht dat onze geest vertegenwoordigt. Dat betekent dat wij, als ‘geest; ideeën en een meervoud van ideeën, maar tot een of ander systeem (samenhangend geheel) verenigd, bezitten, waarmee wij de feitelijke gegevens benaderen.

Met *Max Scheler* (WDM 42; 62; 75), in zijn *Die Stellung des Menschen im Kosmos*, Darmstadt, 1930, 60, kunnen wij dit in Platoniserende traditie, “act der ideierung” (ideatieve act) heten. Scheler bestempelt deze ‘ideatie’ (Ideierung) als ‘Entwirklichung’ (iets zijn massief-feitelijk karakter ontnemen), ‘ontwerkelijking’.

Daarom is, in zijn ogen, de mens, als geest, “der Neinsagenkönner (degene die ‘neen’ (WDM 157vv.: het negaat) zeggen kan). Daarin steekt iets ‘Ascetische’ (iets ‘ascetisch’; iets van een versterving),-- zo voegt hij daaraan toe.

M.a.w.: de mens als geest gaat niet (het negaat) zonder meer in het gegevene; hij transcendeert (overstijgt overschrijdt) het, door er niet zomaar op in te gaan.

Applicatieve modellen.

1. Wij zagen, WDM 9vv., wat ‘wijsheid’ (algemene ontwikkeling,-- desnoods tot in de ene of andere specialisatie doorgedreven) betekende.

Welnu, *R. Schärer, L’homme devant ses choix dans la tradition grecque*, Louvain, 1971, beschrijft hoe de Antieke Griek, als modellen ter oplossing van problemen, beschikte over de held, de wijze en de wijsgeer.

Elk van die drie toonbeelden herleidt

(i) een gegeven situatie tot een wisseloplossing (alternatief , d.i. een keuze ‘voor of tegen’ (het ene of het andere);

(ii) daarbij doen zij beroep op waarden, die, als ‘normen’ (richtinggevend) fungeren, -- en wel zo dat, indien de held, de wijze of de wijsgeer die waarden niet (het negaat, het verzuim) huldigt, in zijn keuze, hij grensoverschrijding (‘hubris’, ook ‘hybris’) begaat,- - wat, vroeg of laat, door ‘Nemesis’, herstel van de begane fout, verbeterd wordt.

Anders gezegd: de held (die als een vorm van ‘wijsheid’ gold), de wijze en de wijsgeer,-- zij geloven in een objectieve orde, waarin het ene als goed (gewetensvol) en het andere als kwaad gewetenloos kan, ja moet bestempeld worden.

In tegenstelling tot de ‘goddelijke’ (versta: demonische) ‘harmonie der tegengestelden’ (WDM 170: ‘totaliteit’), kiest de Griekse mens, voor zover hij/ zij dat model volgt, tussen goed en kwaad,-- alternatief.

En, daarbij, weet hij/ zij door een Archaïsche en sacrale traditie, dat er zoets als een ‘immanente sanctie’ (een in zijn leven ingebouwde afstraffing) te wachten staat, indien hij/zij niet goed kiest.

2. *Reinhold Niebuhr, Christ and Culture*, London, 1952, heeft het over de betrekking (deelidentiteit) ‘Christendom/ (renaissance)cultuur.

Sinds de Renaissance kent met Westen, niet zonder herstichting van de Heidense Oudheid, een idee ‘cultuur’, die uitgesproken seculair (verwereldlijkt, ‘werelds’, aards’) is (en, daardoor, een aantal sacrale (en o.m. Kerkelijke) waarden miskent).

Vandaar het probleem der keuze.

a. - Bib. st.: *Fr. Hermans, Histoire doctrinale de l’ humanisme chrétien*, i/iv, Tournai/ Paris, 1948 (waarin mensen als M. Ficino, Pico della Mirandola, Lefèvre d’Etaples, Erasmus, Thomas More (die heilig verklaard werd), Franciscus van Sales e.a., die, in de Renaissancetijd, het ‘Humanisme’ trachtten te kerstenen, ter sprake gebracht worden).

b. Toch mag men zich niet door Hermans’ werk laten misleiden: er zijn andere, ja, tegengestelde keuzen. Cfr WDM 159 (spanningsleer). Deze tonen de spanningen die zich tussen Christendom en Humanisme voordoen, wanneer allebei tegelijk eenzelfde cultuur willen stichten. Dit, met gedeeltelijk andere, ja, soms tegenstrijdige ideeën.

Zo onderscheidt Niebuhr vijf types van keuze.

1. Het type *Tertullianus/ Tolstoj*: tussen Christus (= Christenheid als culturele factor) en (Humanistische) ‘cultuur’ heerst onverzoenlijke vijandschap.

2. Het type *S. Augustinus/ Kalvijn*: de (Humanistisch-Heidense) cultuur is grondig ‘zondig’, maar Christus bekeert, herstelt de ‘mens’ van het Humanisme, ook cultureel.

3. Het type *Maarten Luther*: er is een betrekkelijke onverzoenlijkheid tussen de gelovige, die Christus dient, en de zondaar die in (Heidens-Humanistische) cultuur opgaat; toch is er een zeker behoud van een oprechte waardering van de cultuur.

4. Het type Sint *Thomas van Aquino* (1225/1274; topfiguur der Scholastiek; door de huidige Kerk, nog steeds, als toonbeeld van filosofie gehuldigd,-- ofschoon in een Neo-scholastische vorm): Christus overschrijdt ('transcendeert') de cultuur, doch draagt er - op wezenlijke wijze (het Christendom als integrerend bestanddeel van cultuur) - toe bij.

5. Het type der *Vrijzinnige duiding* van de Christusfiguur: Christus brengt de 'ware' (in Vrijzinnige zin verstaan) cultuur.

Opm.-- WDM 195 leerde ons het polariteitsprofiel. Welnu, het is duidelijk dat Niebuhr's vijf posities (waardekeuzen) reiken van radicale afwijzing tot radicale beaming. Wat bewijst dat het denkschema 'polariteitsprofiel' hout snijdt.

Het kan ons, Christenen, erbij helpen, in hedendaagse omstrede kwesties - denk aan het abortusvraagstuk, waar een aantal christenen, in tegenstelling tot de Eerste christenen, die vruchtafdrijving radicaal afwezen, a.h.w. zonder enige afstand t.o.v. de eigen natuurneigingen, voorstanders zijn van abortus - eerst het mogelijkheidschema onder ogen te nemen, voordat wij 'kiezen'. Pas dan is de keuze rationeel.

II.E.-- f.-- De methodische analyse van een tekenduiding.

Wij schetsen, eerst, een minitheorie van het teken ('zinnebeeld', 'symbool').-- WDM 2 (logistisch-wiskundige tekentaal); 51/53.1 (algemeenste definitie; onderscheid tussen logistisch-wiskundige en louter wijsgerig-logische tekens (semiotisch: syntactisch, semantisch, pragmatisch;-- symbooltheorieën);-- 203 (Structurale tekentaal en tekenanalyse).

(1) Pater Walgrave (WDM 51) definieerde 'teken' als "een concrete voorstelling, die, door haar gekend-zijn, het bewustzijn overvoert naar de kennis van iets anders". Wat een toepassing is van de algemene modeltheorie (een ander applicatief model is b.v. het meetmodel (WDM 110)). 'Model' is, immers, al wat, tot de kennis van een origineel (het minder of niet bekende), informatie verschaft.

(2) Pater Lahr, *Psychologie* (1933-27), 421/448 (*Les signes et la langage*), definieert als volgt : "Men verstaat onder 'teken' ('signe') ieder fenomeen, dat waargenomen wordt en dat - in de geest (verstand/ rede - de idee wekt is van een ander hetzij afwezig hetzij ontoegankelijk fenomeen".

Interessant, in Lahr's definitie, is dat hij de taal van de Antieken spreekt. "En de ou polemou katharou ta fainomena sumbola" (Wat zichtbaar was (de fenomenen), was het teken (letterlijk: 'de tekens') van een bevreedende oorlog)". (Heliodoros, Aithiopika (WDM 26), I, 1, 1:4).

M.a.w. in modeltheorie uitgedrukt: de fenomenen, voor zover gekend (en dus informatief) verschaffen kennis (informatie) omtrent wat niet (voldoende) gekend is, het origineel. Het teken bij uitstek, in ieder mensenleven, is de taal.

Lahr, o. c., 425, definieert, tekenleerstellig, wat taal is: "De taal is een systeem ('système') van tekens, die opzettelijk ('volontairement') aangewend worden om de gedachte uit te drukken". Onder 'gedachte' verstaat Lahr - hij is een Fransman en, dus, Cartesiaans beïnvloed - niet enkel het verstandelijk-redelijke aspect, maar ook het gemoeds- en wilsaspect van ons innerlijk leven.

M.a.w.: met de taal treden wij buiten het introspectieve domein.

Kortweg: de taal is een stelsel van uitdrukkingsmiddelen. Wat ons in de nabijheid van de signifik (‘significa’) brengt, zoals deze door *Lady Victoria Welby*, een Engelse, die ooit hofdame was onder koningin Victoria (1819/1901), in haar *What is Meaning?* (1903), ontworpen werd.

Bibl. st.: *G. Mannoury, Significa en moderne begripskritiek*, in: *B. Stokvis, Psychologie der autosuggestie en der suggestie (Een signifisch-psychologische uiteenzetting voor psychologen en artsen)*, Lochem, 1947,11/14.

De signifik analyseert de verstandhouding onder oogpunt van beïnvloeding, van welke aard ook. Anders gezegd : wij beïnvloeden, d.m.v. tekens, elkander. Taal b.v. is meer dan loutere neutrale informatie; zij is, mede, invloed uitoefenen op de medemens, - zelfs (misschien vooral), wanneer wij dit niet (bewust) willen.

De 'gedachte', zoals door Lahr omschreven, is, reeds op zich, zonder de wil om te beïnvloeden, meer dan louter intellect.

Opm.-- Wij verwijzen wel, maar staan niet stil bij twee meer gesofistikeerde teken- en taal- , ja, signifische theorieën. Deze zijn:

a.-- De semiologie van de Saussure (WDM 148).-- Zij staat gecentreerd rood de idee 'systeem van tegenstellingsparen'

b.-- De semiotiek van Ch.S. Peirce (WDM 8). Zij draait rond de idee "Ik deel iets mee aan iemand" (triadische structuur).

Opm.-- Bibl. st.:

- B. Toussaint, *Qu'est-ce que la sémiologie?*, Toulouse, 1978;
- M. Bense, *Semiotik (Allgemeine Theorie der Zeichen)*, Baden-Baden, 1967;
- U. Eco, *La structure absente (Introduction à la recherche sémiotique)*, Paris, 1964.
- In het spoor van Peirce: C.W. Morris, *Foundations of the Theory of Signs*, in: *International Encyclopedia of Unified Science*, I, 2, Chicago, 1938 (bekend om de driedeling 'syntaxis/ semantiek/ pragmatiek').

Twee types van tekens.

Een teken is maar begrijpelijk binnen een betrekking (deelidentiteit) . - Deze omvat:

(1) degene die de verwijzing vat van het teken naar het be-teken-de,

(2).1. het teken zelf en

(2).2 het door het teken aangeduide (betekende).

De verwijzing zelf is, zoals iedere deelidentiteit (analogie), tweesnedig.

a.-- Het iconisch teken vertoont een gelijkenis met wat het betekent.-- Denk aan een landkaart.

b.-- Het indicatief teken verwijst wel naar het betekende, maar enkel binnen een systeemsamenhang.

Denk aan een wegwijzer: hij staat midden het natuur- en cultuurlandschap, waar hij de richting aangeeft.

Vergelijk met de distributieve en de collectieve structuur (WDM 86v.).

Of denk aan de metafoer en de metonymie (WDM 117). De landkaart is metaforisch, de wegwijzer is metonymisch.

De mens als zingevoer.

Bibl. st.:

-- O. Pöggeler, Hrsg., *Hermeneutische Philosophie (Texte von Dilthey, Heidegger, Gadamer, Ritter, Apel, Habermas, Ricoeur, O. Becker, Bollnow)*, München, 1972;

-- P. Ricoeur, *Le conflit des interprétations (Essais d'herméneutique)*, Paris, 1969;

-- H. Arvon, *La philosophie allemande*, Paris, 1970, 116/120 (L'herméneutique), waarin gezegd wordt dat Schleiermacher (1768/1834) de eerste is, die, in Duitsland, de idee 'hermeneutiek' duidingsleer in de grondige en brede zin lanceerde. In de USA, met Ch. S. Peirce, staan wij voor een tweede, grondig andere aanpak van de zingevingsleer (= interpretatie- of duidingsleer).

-- W.E. Gallie, *Peirce and Pragmatism*, New York, 1966, 118ff. (Why does Peirce maintain that every sign requires another sign to interpret it?);

-- K.-O. Apel, Hrsg., *Schriften, I und II (Zur Entstehung des Pragmatismus; Vom Pragmatismus zum Pragmatizismus)*, Frankf. a. M., 1967/1970 (een uitvoeriger inleiding).

Zingeving -- duidigheid.

WDM 153v. leerde ons ‘één-éénduidig’ ‘één-veelduidig’ en ‘veel-éénduidig’. Men ziet, onmiddellijk, in dat dit wijzen van duiden, interpreteren, zin geven, betekenis hechten, zijn. En wel een geordend systeem van duidingstypes, waarin ‘geest’ aanwezig is.

Zinvatting/ zinstichting.

Wanneer men de twee grote duidingsdoctrines (Schleiermachiaanse hermeneutiek en Peirciaanse interpretatieleer) doorneemt, dan merkt men vlug dat er twee grondig verschillende types van duiding zijn

(1) -- De zinvatting.

(a) Het vatten van het natuurlijke teken.

Pater Lahr, Psychologie, 421, geeft als voorbeeld van ‘teken’ het feit dat “rook verwijst naar vuur”; dat “de botten der planten verwijzen naar de lente”! Dit betekent dat hier ‘verwijzen naar’ hetzelfde is als ‘behoren tot’. Weerom: er zijn twee fundamentele wijzen van ‘behoren tot’ (behelst worden, geïmpliceerd worden).

(i) Een element behoort, distributief, tot zijn verzameling: wanneer ik, in een bos, plots een dier, met zijn welbepaalde kentrekken, zie wegwippen en, daarbij, zeg : ‘Hier zitten hazen’, dan zie ik (liever: duid ik) één element van een verzameling. Het feit dat een haas wegspringt, is het teken van het feit dat er een veelheid (verzameling) van hazen aanwezig is. WDM 86 (verzameling).

(ii) Een onderdeel behoort, collectief, tot zijn geheel: wanneer Lahr rook ziet, dan duidt hij dit als het teken van het feit dat er het geheel van vuur is, was, waartoe de rook, als onderdeel (substelsel) behoort. Men kan ook zeggen: “Rook wordt door vuur geïmpliceerd”. Of: “Rook is eigen aan vuur: WDM 87 (systeem).

(b) *Het vatten van het kunstmatige teken.*

Wij spraken, WDM 216,

(i) over een landkaart: wij vatten ze als teken van het erin afgebeelde landschap (o.g.v. gelijkenis),

(ii) over een wegwijzer : wij vatten hem als teken van een aanduiding van de te volgen richting (o.g.v. samenhang, nl. binnen het landschap). - Weerom: de distributief - gelijkende en de collectief samenhangende structuren eigen aan verzameling en stelsel.

Besluit.-- Of het nu over het natuurlijke teken of over het afgesproken (kunstmatig) teken gaat, in beide gevallen is het vatten een-eenduidig. Zoniet vat men het teken niet. Hier is het kennen en juist weergeven de inzet.

Opm.-- De analogie, deelidentiteit, is, weerom, de basis van het vatten van tekens. En de methode - bewust of, vooral, onbewust - is de vergelijkende methode. Het vatten van een teken is ordenen.

2.-- De zinstichting.

Appl. model.-- Nemen wij een voorbeeld, ontleend aan Hegel.

Stellen wij een mooie rode appel.

(i) De hongerige jongen, die hem, thuis, in het mandje van moeke ziet liggen, is er - aldus *Hegel*, in zijn *Esthetiek*, waar hij het heeft over de behoeftebevrediging van de begeerte - 'begerig' naar. En wel naar de appel in zijn fysische werkelijkheid. Hij eet hem op.

(ii) De kunstenaar, echter, ziet ook diezelfde appel. Maar zijn waardestrekking ('begeerte'; WDM 75: vitale en esthetische waarden) is er een andere: hem interesseert niet de fysische werkelijkheid, maar de wezensvorm (forma: WDM 28), in zijn esthetische zijde (WDM 192). Hij bestempelt (duidt) hem b.v. als "Wat een liefelijk appeltje!". Hij grijpt doek en penseel, met verf, en begint hem weer te geven, "omdat hij het zo mooi vindt".

Vergelijk de twee zinstichtingen, d.i. waardeschattingen.

(1) Zoals Hegel zegt : "De begeerte weet niets aan te vangen met de pure wezensvorm, in zijn esthetische zijde. Zij wil de appel opeten". Maar de esthetische be- en verwondering mijdt het opeten en wil, 'begeert', waardeert, de esthetische wezensvorm.

(2) Wie ziet niet dat, ditmaal, zingeven vanuit het subject, vanuit de zingever als zinstichter, geschiedt? Er is een 'Existentiële' (WDM 16; vrl. 63: ontwerp), d.i. een met eigen problematiek verweven, zingeving aan het werk. De keuze, duiding (duiden in die zin is een type van kiezen), is allereerst auto-implicatief: het kiezend-duidende ik gaat, allereerst, van de eigen waardeschaal uit.

In die zin legt dat ik een zin in de gegevens, die er, op zich genomen niet inlag : het ik sticht zin.

Bibl. st.: *J. Kruithof, De zingever (Een inleiding tot de studie van de mens als betekend, waarderend en agerend wezen), Antwerpen, 1968.*

In dit boek overheerst de zinstichting: "We noemen zingeving de activiteit van de mens, waarbij hij - met behulp van beginselen - zichzelf als totaliteit structureert, in het leefmilieu, waarin hij geplaatst is, situeert en tegenover de ontwikkeling van dit milieu oriënteert". (o.c., 504v.).

Hier ligt de nadruk, blijkbaar, op de act zelf. Maar deze act, de duidings- of interpretatieact, is meerzinnig: het vatten van de betekenis kan

a) het vatten van **a.1.** een element in zijn verzameling, **a.2.** van een onderdeel (hyposysteem) in zijn systeem zijn;

b) het vatten van de ik-betrokken waarde situeert het gevatte in het leven, in het ‘ontwerp’ (waardenstelsel), van degene die er de ‘betekenis voor-hem-of-haartzelf van vat.

De Duitsers hebben het wel eens over ‘hineininterpretieren’ (de eigen interpretatie, zonder voldoende reden, in het geïnterpreteerde leggen).

De methodische analyse van tekenduiding.

Eindelijk hebben wij alle elementen om te vatten wat volgt.

Bibl. st.: *John Cohen, Kans, kunde en geluk (De psychologie van het gissen en gokken)*, Utr./Antw., 1955.

Applicatief model.

o.c., 165vv., behandelt één model van tekenduiding door kinderen.

a. Het publiek zijn tienjarige meisjes. De prikkel (= teken, -- hier : ‘stimulus’) was: “Wat betekent de zin: ‘Het zal waarschijnlijk (WDM 54; 164 (wellicht)) regenen?’”.

Ziedaar het gegeven.

Het gevraagde: het juiste antwoord op die prikkel: m.a.w.: de juiste duiding of interpretatie. Zeg maar: het probleem, de inzet van iedere leerkracht!

b. De antwoorden.

Meisje 1.-- “Het is erg aannemelijk dat het zal regenen.-- Ik veronderstel dat het zal regenen (...). Ik ben er niet zeker van dat het zal regenen. (...). Ik weet niet of het wel of niet zal regenen.-- Ik geloof dat het zal regenen”.

Meisje 2.-- “Het woord ‘waarschijnlijk’ betekent dat het “zou kunnen” of “misschien” zal regenen. Of : dat het zeer aannemelijk is ofwel dat het ook niet zal regenen.-- Het betekent dat je er niet zeker van bent of het zal gaan regenen;

Meisje 3.--”Het zou kunnen gaan regenen. Ik denk dat het zal regenen; ik ben er zeker van dat het zal regenen. Ik twijfel eraan of het zal regenen”.

Meisje 4.-- “Het zou zwaar kunnen regenen. Er zou donder en bliksem kunnen zijn. Het zou leuk zijn : je zult er, waarschijnlijk, veel plezier aan hebben. Hij zal je waarschijnlijk komen halen”.

c. Statistisch.-- Van de tienjarige meisjes:

- (i) ongeveer de helft duidt het zinnetje als “Het is ‘meer aannemelijk’ dat het wel dan dat het niet zal regenen”;
- (ii) ongeveer vijfenveertig procent duidt het zinnetje als “Het bijna maar niet helemaal zeker dat het zal regenen”;
- (iii) ongeveer vijf procent: “Het zou evengoed wel als niet kunnen regenen”.

A. Een ordening

Deze laatste meisjes vatten niet het onderscheid met ‘onbepaald’ mogelijk; want ‘waarschijnlijk’ is ‘mogelijk in een sterkere graad!

De tweede categorie.- “bijna zeker, maar niet helemaal” - overschat de graad van waarschijnlijkheid (waar de derde categorie ze onderschatte). Slechts de eerste categorie - “meer aannemelijk” - vat de juiste schakering,-- middenin.-- Zodat wij voor een differentiaal staan:

- (i) “bijna zeker, maar niet helemaal” (overschatting);
- (ii) “meer aannemelijk” (juiste schatting);
- (iii) “evengoed wel als niet” (onderschatting van de waarschijnlijkheid). Cfr WDM 189vv..

Wat betekent dat ook hier een ordening mogelijk is, nl. die van een differentiaal.

B. De statistische inductie

1. De kern is, weerom, de summatieve inductie (WDM 124) : men neemt een aantal steekproeven, liefst alle, en vat samen.

(i) Men kan b.v. - een inspecteur of inspectrice gelijk - enkele kinderen eruit halen, -- b.v. een tiental. Indien de differentiaal, van hierboven, werkt, dan zal, waarschijnlijk, die differentiaal al enigszins doorkomen, bij die tien: b.v. vier op tien schatten juist, vier op tien overschatten en twee op tien onderschatten. Indien dezelfde differentiaal werkt, dan zal, bij steekproefvergroting, de verhouding “50 (juist)/ 45 (overschatting) / 5 (onderschatting)” veel sterker doorkomen.

Daar de steekproeven lukraak (randomisering,-- van het Engels ‘at random’ (lukraak)) verlopen, kan de afwijking van het totale percentage (de statistiek) zeer groot zijn,-- per toeval.

(ii) Pas indien men alle (i.p.v. juist een of sommige) kinderen laat antwoorden, komt de differentiaal, die de statistiek is, helemaal juist door.

2. Het koppel ‘universele’ inductie en ‘statistische’ inductie.

(i) Indien, bij een summatieve (totale) inductie, het resultaat is hetzij “geen enkel op honderd” hetzij “alle honderd”, dan is dit een universele inductie.

(ii) Indien de summatieve inductie, echter, als resultaat (samenvatting) “sommige op honderd” geeft, dan is dit een statistische inductie.

Beide zijn “de maat (kwantiteit) van een eigenschap” (WDM 84; 179).

Applicatief model.-

J. Cohen, Kans, kunde en geluk, 167.

Gegeven: het publiek: zesenvijftig tienjarige jongens en negenentwintig volwassenen.-- De prikkel ('stimulus'): "De rechter zegt dat de gevangene waarschijnlijk schuldig is".

Gevraagd: de juiste duiding.

Ziehier de statistische inductie.

(A) De differentiaal.

Sommigen, in beide klassen (jongens en volwassenen), waren zeker van de schuld.

Sommigen waren bijna zeker, maar niet geheel, van de schuld.

Sommigen waren onzeker inzake de schuld, maar achtten de gevangene eerder schuldig dan niet schuldig;

sommigen, echter, die onzeker waren, opperden de mogelijkheid dat hij zowel schuldig als niet schuldig zou kunnen zijn.

(B) De statistische inductie.-- Ziehier de spreiding.

	tienjarige jongens:	volwassenen:
zeker	7%	78%
bijna zeker	52%	14%
eerder schuldig	27%	45%
zowel schuldig-	14%	13%
	100 %	100%

(c) Waardeoordeel (evaluatie).

(i) Opvallend is dat de duiding "eerder schuldig dan niet" (de juiste interpretatie) maar 27% uitmaakt onder de tienjarige jongens en maar 45% onder de volwassenen.-- Alle andere duidingen (tweedeling: WDM 68) zijn min of meer onjuiste duidingen en dus ergens 'subjectief' (vooringenomen, bevooroordeeld).

(ii) Opvallend is, ook, dat met de jaren (oordeelsrijping), het aandeel 'juist oordeel' stijgt en wel gevoelig stijgt.

Opm.-- Het deconstructionisme van Jacques Derrida.-- Derrida (1930/2004), die, sinds 1962, meer dan twintig boeken schreef, is differentist (WDM 93). Dit, met Nietzsche, Heidegger en Deleuze.

Een van de themata van deze man, die zich als 'grammatoloog' laat bestempelen, is 'la deconstruction' (de (betekenis)afbouw). Vandaar de term 'deconstructionisme'.

Bibl. st.: A. Burms/ Chr. De Landtsheer, *Deconstructionisme*, in: *Streven* 1986: 8 (Mei), 701vv..

"Alles wat zin of betekenis heeft, bevat een essentiële ambiguïteit (*opm.:* tweesnedigheid), een interne gespletenheid, die zowel betekenisverlies als betekenisopbouw mogelijk maakt". (A.c., 701).

Wanneer wij, buiten iedere filosofische duiding om, de statistische inducties - hierboven - bekijken (50 % der meisjes juist;--27 % der jongens juist en 45 % der volwassenen juist), dan krijgt Derrida gelijk: de betekenis (de 'boodschap' (of idee, in platonische termen)) die de zinnetjes hebben, wordt slechts gedeeltelijk juist verstaan en, dus, opgebouwd; zij wordt, in soms verrassend hoge mate, afgebouwd (verkeerd geduid).

Opm.-- 1. Dat een idee verkeerd geduid wordt, was reeds Platon duidelijk, maar vanuit een andere perspectief dan die van Derrida, die niet de eerste is die dat ziet (vgl. WDM 174/177, waar uiteengedaan wordt hoe J.J. Rousseau, K. Marx, Fr. Nietzsche,-- Willem van Ockham, Maarten Luther, René Descartes hun boodschap (betekenis, informatie, 'idee') hebben zien ombuigen in ofwel iets anders ofwel het tegendeel).

2. Wie zulks dagelijks kunnen aan den lijve ondervinden, zijn leerkrachten, op alle niveaus.-- Zelden worden zij universeel juist verstaan. Wat zij zeggen, uitleggen, komt zowel in betekenis- of boodschapsafbouw als in boodschapsopbouw terecht.

Een besluit.

De zgn. 'nieuwe school, resp. nieuwe opvoeding' legt grote nadruk op de creativiteit,-- wat, praktisch, neerkomt op een zeer hoge dosis zinstichting, vanuit het autonome subject dat het kind, resp. de leerling(e) is.

Zou het niet beter zijn - gezien de inducties hierboven - een sterker nadruk te leggen op zinvatting, de juiste interpretatie van wat er is, - van wat gezegd wordt? Het subject dat zin vat, blijft even autonoom, ja, wordt autonomer: het komt los uit de verslaving aan de eigen, 'subjectieve' vooringenomenheden. Het komt los uit zijn natuurgegeven autisme (WDM 103v.), hier verstaan als gebrek aan contact met de objectieve werkelijkheid. Niet enkel dat: ook de dialoog, d.i. het, met elkander praten zo dat er verstandhouding en wederzijds begrip (WDM 154: ontmoeting) ontstaat, vooronderstelt als mogelijkheidsvoorwaarde, zinvatting niet zozeer zinstichting, vanuit de eigen, subjectieve perspectief. Dan zal een Derrida minder over 'deconstruction', betekenisafbouw, moeten klagen.

Applicatief model.

J. Cohen, o.c., 174v., heeft het over de prestaties van schizofrenen. Wij geven weer wat hij daarover zegt.

“Ik heb ervaren dat de verhoudingen van de waarden, die door schizofrene patiënten aan verschillende uitdrukkingen worden toegemeten, zeer verschillend zijn van de normale verhoudingen

- (i) in het algemeen zijn de schizofrene verhoudingen veel kleiner;
- (ii) soms zijn zij fantastisch groot.

In de tweede plaats schijnen de verhoudingen veel minder te worden beïnvloed door het zinsverband”. (O.c.,174).

Om dit toe te lichten, volgend verslag.

1. Steller, o.c., 169, heeft het over de duiding van “Pieter nodigt veel vrienden op zijn feest uit” en “Er zijn blaren aan veel bomen”.

Het zinsverband, waarin ‘veel’ gevat zit, slaat ofwel op vrienden ofwel op bomen. Gevraagd wordt b.v. hoeveel dat dan, in cijfertaal uitgedrukt, wel zou kunnen zijn. Welnu, ‘veel’ inzake vrienden wordt anders geduid dan ‘veel’ inzake bomen.

2. “Zo b.v. is de ‘ratio’ (verhouding) van de waarde voor ‘enige vrienden’ tot de waarde voor ‘enige bomen’, -- in de normale groep 1:4, terwijl die in de schizofrene groep 1:2 of minder is”. (o.c., 174).

M.a.w.: als de normale zingeveer ‘enige’, m.b.t. vrienden, ’4’ als getal toekent (‘Hij/ zij heeft enige, d.i. vier vrienden’), dan is ‘enige bomen’ zowat viermaal meer ($4 \times 4 = 16$).-- ‘Enige vrienden’ zijn b.v. vier voor de schizofreen en ‘enige bomen’ zijn ($4 \times 2 =$) acht bomen. Of minder nog.

“Zo b.v. is ook de normale verhouding van ‘veel vrienden’ tot ‘veel bomen’ 1:10,-- vergeleken met 1:3 of 1:2 bij de schizofreen”. (Ibid.).

Besluit.

De woordtekens ‘enige’ en ‘veel’ worden anders geduid door de normale zingeveer dan door de schizofrene zingeveer.

3.- Wat ook opvalt, is dat, zelfs indien de orde inzake grootte, die door schizofreen wordt toegemeten, ‘redelijk’ kan geheten worden, zij een eigenaardige nauwkeurigheid aan de dag leggen.-- Zo wordt ‘veel vrienden’ door een patiënt geduid als ‘juist zeventien’. ‘bijna geen bomen in het park, betekent, voor ‘n andere, ‘drie en een halve boom: (Ibid.).

Opm.-- Bovenstaande gegevens werpen een licht op WDM 219 (Meisje 4). Het antwoord - veeleer een ‘reactie’ - gaat, gewoon, niet in op het gevraagde. I.p.v. ‘waarschijnlijk’ te duiden, gaat zij op in een beleving (“donder/ bliksem; “leuk/ veel plezier”). Creatief maar subjectief.

II.E.-- g.-- *Het experimentalisme.*

Het kan verwondering wekken dat Amerikaans Experimentalisme, hier – in een Platonische methode –, besproken wordt. En dan nog als ‘finishing touch’ van een hoofdstukje over ‘methodische analyse’. - En toch: WDM 21/25 (A. Fouillée’s ontologie) zette ons reeds op die weg. Zegt Fouillée, als echt Platonieker en metafysieker, niet dat de methode, in de ontologie, analoog is met die van de experimentele vakwetenschappen?

De situering van de lemmatisch-analytische methode.

Herlees aandachtig WDM 22 : het eerste deel is een hypothese (‘lemma’). Dit vooronderstelt steeds een stel omstandigheden d.i. een situatie, beheerst door een probleem.

1. “Het denken of het nadenken, voor John Dewey (1859/1952), de stichter van het typisch Amerikaans Experimentalisme, heeft als wezenlijke taak ‘een situatie om te vormen’”. (*G. Deledalle, Histoire de philosophie américaine (De la Guerre de Sécession à la Seconde Guerre Mondiale)*, Paris, 1954, 33).

Zulks was ook reeds voor een Platonieker het geval. Een lemma is, wezenlijk, een voorlopige oplossing van een probleem, dat in een situatie opduikt.

2. “Dagen, daarna, op de voorgestelde daden, akten, een stel akten, die mogelijk zijn, om de situatie op te lossen”. (*Ibid.*).

De analyse, in het Platonisme, is eerst, de gegevens analyseren; daarna, het gevraagde (gezochte, d.i. de oplossing) verduidelijken. Die verduidelijking is de analyse, in de tweede fase. Zij wordt beheerst door het lemma, de mogelijke oplossing.

Appl. model.

Wij wandelen doorheen een landschap, totdat wij voor een beek komen te staan, die onze wandeling onderbreekt (moeilijkheid).

(1) “Kunnen wij er niet ineens overspringen?” (idee). Eerst onderzoeken wij de beek (waarneming): zij is te breed en de overkant is te stijl (feiten, gegevens).

“Zou zij niet enger zijn, op een ander punt?” (idee). Wij bekijken de beek, links en rechts, (waarneming) om ons ervan te vergewissen (toetsing van de idee door de waarneming). wij treffen, nergens, een enger punt aan (falsificatie van de idee).

(2) “Wij moeten een andere oplossing zoeken (wisseloplossing; Alternatief). - Onze ogen vallen op een stapel planken (feit).

“Zouden wij ze nemen en over de beek werpen, als brug?” (Idee). (...). Wij construeren deze geïmproviseerde brug en gaan erover heen (verificatie, bevestiging d.m.v. de daad).

Indien de verwezenlijking (‘daad’) de idee niet had bevestigd, dan hadden wij naar de feiten moeten terugkeren en een nieuwe idee zoeken’. (*Deledalle*, o.c., 34;-- naar *J. Dewey, How we think* (1933-2)).-- Men ziet de experimentele vorm van de Platonische methode.

Experimentalisme.

J. Dewey’s systeem draagt verschillende, allemaal juiste namen.

(a) Het is een pragmatisme: het meet de ‘waarheid’ (versta: werkelijkheidskarakter) van een idee (al of niet in een oordeel of een redenering verwoord) of aan het ermee bereikte resultaat.

Wat afwijkt van de traditioneel-dogmatische opvatting van ‘waarheid’ (eveneens begrepen als ‘werkelijkheidskarakter’), die zich op het gevestigde gezag van ‘denkers’ steunt.

Het is ‘the world in the making’ (de wereld in de maak), niet de overgeleverde wereld, die primeert.

(b).1 Het is een instrumentalisme inzake ideeën. M.a.w.: voorlopig zijn ‘ideeën’ slechts lemmata, werkhypothesen. Ideeën op zich (als op zich bestaande entiteiten), zoals de oorspronkelijke Platon ze opvatte (wat best ‘ideocentrisme’ heet), kent Dewey, die in de Verlichting (‘Rationalisme’) staat, niet. Ideeën zijn experimentele instrumenten.

(b).2 Het is vooral in de geest van Ch. S. Peirce, een experimentalisme .

Joseph Ratner, ed., Intelligence in the Modern World (John Dewey’s Philosophy), New York, 1939, 58, is op dat punt, als kenner, formeel: “‘Experimentalisme’ is één van de twee fundamentele termen, die Dewey gebruikte om zijn filosofie aan te duiden. De andere term is ‘Instrumentalisme’. (...) Deze laatste geraakte, de laatste jaren, op de tweede plaats. (...). Dit, doordat Dewey’s constructieve filosofie, in haar basis, de analyse en het waardeoordeel van het experiment is”.

‘Experimentalisme’ is, dan ook, ‘philosophy of the experiment’, d.i. filosofie, maar op experimentele, proefondervindelijke basis.-- Ziedaar de kern van de school van Chicago (Dewey’s strekking).

Geen irrationalisme.

Te veel verward met William James’ utilisme, werd Dewey’s experimentalisme, wel eens, geduid als een denkwijze die de idee, als dusdanig, en het rationeel-intellectuele aspect geringschatte.

Dit is fout: “De grondgedachte, die deze bewegingen (*opm.*: al wat Pragmatisme en zijn uitvloeisels - Instrumentalisme, Experimentalisme - is) (...) hebben willen uitspreken, is de idee dat het handelen en de opportuniteit (*opm.*: het feit dat een idee ‘bruikbaar’, ‘instrumenteel’, ja, ‘operationeel’ (WDM 135), is) slechts verantwoordbaar zijn in de mate dat zij het leven redelijker maken en er de waarde van verhogen.

Het Instrumentalisme - tegen verscheidene, eraan tegengestelde Amerikaanse richtingen in - beweert dat het handelen van intelligentie behoort te getuigen en doordacht moet zijn en dat, in het leven, het denken een centrale plaats moet innemen”. (*J. Dewey, Le développement du pragmatisme américain in: Revue de Métaphysique et de Morale* 24 (1922): 4 (Oct./ Dec.), 426).

Deze uitspraak van Dewey zelf, die, a.c., 427, zegt dat het Amerikaanse denken slechts het Europese voortzet, maar met typisch Amerikaanse accenten, is toch wel duidelijk. Het typisch Amerikaanse accent, bij uitstek, is: “Pragmatisme is een soort denken, dat ieder nadenken verduidelijkt o.g.v. de gevolgtrekkingen (*opm.*: denk aan de progressieve reductie, die, uit een lemma (abductie, hypothese), een gevolgtrekking afleidt, om ze te toetsen),-- of deze gevolgtrekkingen nu esthetisch, ethisch, politiek of godsdienstig zijn”. (*Ludwig Marcuse, Amerikanisches Philosophieren (Pragmatisten, Polytheïsten, Tragiker)* Hamburg, 1959, 129,-- waar deze zin uit Dewey’s werk gehaald wordt).

De ‘experimentalistische’ methode.

Zoals iedere gedachte, die een beetje succes boekt, kan Experimentalisme
(i) een mode (ii) een ideologie of (iii) een methode zijn.

Vergelijk met mensen als Fouillée (WDM 22: ideële constructie) of Bacon (WDM 197: ervaring en rede), die, beiden, het pure Empirisme afkeuren, als onvolledig en eenzijdig. Ook het Experimentalisme doet dit.

Eén getuigenis.

J. Hill/A. Kerber, Models, Methods and Analytical Procedures in Education Research, Detroit, 1967, 10/12 (Experimentalism), zeggen dat hun Experimentalisme, inzake opvoedkunde, tweeledig is.

(i) Het is Intellectualistisch-Rationalistisch, doordat het meent dat feiten niet onmiddellijk duidbaar zijn, maar moeten gezien worden doorheen ‘basic assumptions’ (fundamentele vooropstellingen van algemene aard).

(ii) Het is Empiristisch doordat het meent dat (vakwetenschappelijke) wetten niet onmiddellijk kenbaar zijn, maar doorheen feiten, die vastgesteld zijn, moeten waar gemaakt worden.

Wat stellers doet zeggen dat dit met Imm. Kant, de grote Duitse Aufklärer en, tegelijk, Verlichtingskriticus, samengaat: zijn Criticisme doet, eveneens, feiten en wetten samen zien. Ook gaat dit samen - aldus steeds stellers - met het Positivisme (WDM 19), dat meent dat de methode is én deductief én inductief (wat op de reductieve methode neerkomt; WDM 127;-- 135 (MILL)).

Besluit.

Zelfwerkdadigheid ('Self Activity'), ja, maar doordacht. Ziedaar het gezonde Experimentalisme. Onthouden wij, meteen, wat *Cl. H. Faust, John Dewey*, in: *Encyclopedia Britannica*, Chicago, 1967, vol. 7: 346f., zegt.

“Ideeën zijn instrumenten om

(i) het onbehagen, dat vastzit aan de ervaring dat men met een probleem zit, om te vormen

(ii) in de bevrediging dat men dat probleem hetzij opgelost hetzij verhelderd heeft”. Wat er, weerom, op wijst hoe de Experimentalist situatief denkt d.i. vanuit het leven, de praxis -met zijn (haar) problemen. Wat hem niet belet het licht der ideeën, waarop ieder Platonisme de nadruk legt, duidelijk te beamen.

In zijn *How to Make Our Ideas Clear*, in: *The Popular science Monthly*, 12 (1878, Jan., 286/302, n. 402, zegt *Peirce* (WDM 8), de originator van én Pragmatisme én (zijn) Pragmaticisme: “Overleg welke gevolgen; die, mogelijkerwijze, praktische uitwerksels zouden kunnen hebben, wij, in gedachten, aan het object van onze opvattingen kunnen toekennen. Doen wij dat, dan is ons inzicht in deze gevolgen de totaliteit van ons inzicht in dat object”. (*Kl. Oehler, Uebers., Charles S. Peirce, Ueber die Klarheit unserer Gedanken*, Frankf.a.M., 1968, 62f.).

Het zijn de ideële gevolgtrekkingen, die *Peirce* bedoelt: een idee, doorgedacht, en doorgedacht wat haar uitwerkselen betreft, indien men er iets mee doet (handelen volgens de idee), -- die fase van de idee is het volle begrip ervan.

Zolang een idee niet doorgedacht is tot in haar gevolgen is zij niet klaar.

Dat is ook het standpunt van de Experimentalist: Wat WDM 174/177 (harm. der tegengestelden.) en 221v. (afbouw) bewijzen.

III.A.-- Logica (denkleer).

Zoals gezegd, WDM 4, is logica, sensu stricto, de theorie omtrent de ideeën (begrippen, concepten), de oordelen (proposities, ‘zinnen’) en de redeneringen (inzonderheid de sluitrede of syllogisme).

Voorwoord.

1. Wat voorgaat - de ontologie (inzonderheid de harmologie of orde(nings)leer) - komt neer op wat men, in de geformaliseerde, ‘gemathematiseerde’, logica (= logistiek), ‘de logistiek der betrekkingen’ (harmologie) en ‘de logistiek der modaliteiten’, (zie ontologie,-- WDM 38/65 (werkelijk,-- mogelijk, noodzakelijk en enkele submodaliteiten) heet.

2. Om aan te tonen én hoe traditioneel én hoe logisch verantwoord onze manier van te werk gaan is, volgende onderdelen van een voorwoord.

(i).-- De ideeën ‘alle’ en ‘geheel’, in het Platonisme.

Bibl. st.: Augusto Guazzi, *Le concept philosophique de ‘monde’*, in: *dialectica* 57/58, Neuchâtel (CH), 1961, 89/107.

a. Steller gaat uit van de vraag: “Is ‘wereld (‘kosmos’) - bij Platon - een idee?”. Want **(a)** Platon liet geen enkele tekst na, waarin hij zulks uitdrukkelijk zegt, **(b)** maar het kan terecht beweerd worden (reden: zijn kosmologie of heelaltheorie is, slechts, een heruitgave van zijn dialectiek (WDM 24; de naam van het kernstuk van Platon’s denken)).

b. Steller - om dat aan te tonen - vertrekt van Platon’s harmologie.

De ideeën ‘alle’ en ‘geheel’ zijn gelijkwaardige ideeën. Reden: zowel ‘alle’ als ‘geheel’ - denk aan b.v. “alle vogels” en “geheel de vogel” (de gehele vogel) (WDM 86 (verzameling) en 87 (stelsel, systeem); 217 (teken)) - betekenen “alle delen”, (in de Antieke zin van ‘alle elementen’ en ‘alle delen, onderdelen, subsystemen)) (Theaitetos (= Theaetetus) 205a).

Henologisch (= eenheidsleerstellig) uitgedrukt:

‘Het ene, (d.i. dat wat één is) - nl. alle elementen en/of delen - is niet denkbaar zonder de delen (elementen, subsystemen) en, omgekeerd, ‘de delen’, (elementen, subsystemen) zijn ondenkbaar zonder het ene (de verzameling, het stelsel, dat een veelheid één maakt).

Aldus *Platon* zelf, in zijn *Parmenides*, passim (d.i. verspreid doorheen het hele boekje).-- Ontologisch heet het dan als volgt: ‘alle zijnden’ ‘het gehele zijn’ (werkelijkheid) wordt beheerst (WDM 7) door één beginsel (archè): geen enkel gegeven (‘zijnde’) is denkbaar zonder dat het situeerbaar is hetzij als element, onder alle zijnden, hetzij als bestanddeel binnen het gehele zijn.

Aldus *Platon* in zijn *Filebos* 15d/17a.

Zo kan Platon, in een verzamelingsleer en een stelseltheorie ‘avant la lettre’, de idee ‘wereld’ (‘heelal’) én denken én verwoorden.

c. De eigenlijke Platonische ideeënleer begint daar waar Platon de idee ziet - niet enkel als de verzameling en het stelsel in de zicht- en tastbare gegevens (‘ta fainomena’, de ‘fenomenen’ of zintuiglijk waarneembare gegevens), maar ook - gesitueerd in een ‘kosmos noëtos’, mundus intelligibilis, ‘le monde intelligible’, de ken- en denkinhoudelijke wereld, boven / buiten de zicht- en tastbare wereld, volgens dewelke deze zicht- en tastbare wereld geordend is. En waaraan hij ontspringt.

Vgl. WDM 51 (tegelijk in en boven de zicht- en tastbare vrouwen); 108 (een karikatuur van Gods ideeën); 194 (Gogol’s Platonisch-Christelijk lachend wenen). Cfr Platon’s *Sofistès* (= *De Sofist*) 248c / 249a.

d. Meer nog: *Platon* denkt organicistisch (WDM 96): deze zicht- en tastbare wereld (der ‘fenomenen’) en de onzichtbare, ontastbare, maar door het kennen en denken bereikbare ‘ken- en denkinhoudelijke wereld’ (kosmos noëtos),-- beide zijn opgevat naar het toonbeeld van een ‘organisme’ (levend wezen; WDM 142), dat én bezielde (WDM 14) én, vooral, onstoffelijk-geestelijk (‘geest’, d.i. verstand en rede) is. Vgl. zijn *Sofistès* 248e/ 249a.

Daarin situeert Platon alle ‘ware’ (echte) ideeën,-- die, dan ook, op haar beurt, ‘zoa noëta: animalia intelligibilia, ken- en denkinhoudelijke levende wezens zijn. Cfr *Timaios* (= *Timaeus*) 29e/31c.

Zodat ook in de ‘bovenzinnelijke wereld, de ideeën ‘alle ideeën’ en ‘het geheel (systeem) der ideeën’ doorslaggevend blijven. Meer nog: zij zijn én toonbeeld (archètype) én oorsprong (archè) van de zicht- en tastbare verzamelingen en systemen, die wij - in de fenomenen zelf gesitueerd - ervaren.

Dat pas is het - zo vaak misbegrepen - Platonisch ideeënstelsel,-- beter: ideocentrisme, d.i. een ideeënleer zonder persoonlijk opperwezen (God).

(ii).-- De vergelijkende methode, kernstuk der logica.

Laten wij, weerom, de grote traditie aan het woord.

F.J. Thonnard, A.A., Précis de philosophie (en harmonie avec les sciences), Paris, 1950, 653s., onderlijnt de hoofdrol van de vergelijkende methode

(a) Het vergelijken, als daad van de geest (verstand/ rede) - zo zegt Thonnard - is een ken- en denkact, waarbij men minstens twee gegevens (toedrachten) tegelijk beschouwt,-- dit, om er én de gelijkenis én het verschil van te vatten (wat neerkomt op het vatten van de betrekkingen).

“La comparaison est la connaissance explicite des rapports” (De vergelijking is de expliciete uitdrukkelijk gekende, kennis van de betrekkingen) (o.c., 653).

(b).1.

Wij zagen, WDM 106 (kategoremen, predikabiliën, -- vooral geslacht (universele verz.) en soort (deelverzameling)), WDM 143 (distributieve en collectieve idee), dat een idee (begrip) tweesoortig is.

Nu eens is het de verzameling van een veelheid van elementen (‘alle mensen’), dan weer het systeem van een veelheid van onderdelen (subsystemen) (‘De gehele mens’).

Het is zo duidelijk dat het vatten van een idee, hetzij als stel ‘dingen’ (toedrachten) hetzij als stelsel dat een aantal dingen tot een geheel maakt, slechts o.g.v. (onbewust of bewust) vergelijken mogelijk is.

(b).2. Het vergelijken - aldus Thonnard, *ibid.* - komt actief tussen in het oordelen. het oordeel (propositie, ‘zin’) is inderdaad, één toepassing van de modelidee (WDM 6). De zin “Ornella Muti is een mooie vrouw” - zo is onmiddellijk duidelijk - is het resultaat van een (onbewuste of bewuste) vergelijking, waardoor men inziet dat het gezegde (het model) kan uitgezegd worden van het onderwerp (het origineel) (WDM 112).

(b).3. De redenering (sluitrede, syllogisme)

‘Inférence’, (afleiding) - is het vergelijken van minstens twee voorzinnen (oordelen, die ideeën uitspreken) zo dat men er een derde zin, de nazin, uit afleidt (concludeert, besluit).

“De sluitrede - als redenering - is een act, waarbij de geest (verstand/ rede) - dankzij vergelijking van twee voorzinnen - een derde zin afleidt”. (Thonnard, o.c., 58).

Appl. model.

“Ieder geestelijk wezen is onsterfelijk. Welnu, de menselijke ziel is geestelijk. Dus zij is onsterfelijk”. (*Ibid.*).

Men vergelijkt (1) ‘geestelijk wezen’ waarvan menselijke één type is (distributieve structuur), (2) met ‘onsterfelijk’. Men ziet dat beide samenhangen (indien geestelijk, dan onsterfelijk; collectieve structuur).

Of, zoals Thonnard, o.c., 59, zegt: “Het syllogisme (...) is die redenering waardoor de geest beaamt dat, wanneer hij twee toedrachten (‘concepts objectifs’) vergelijkt met een derde toedracht, zij ofwel samengaan ofwel elkander uitsluiten.

Het syllogisme dat het samengaan beaamt, is bevestigend; het syllogisme dat de wederzijdse uitsluiting beaamt, is ontkenkend -- En: “Het beginsel dat de geestesverrichting beheerst (WDM 7), in dat type van redenering, is (...): ‘Twee toedrachten, die gelijk zijn aan éénzelfde derde toedracht, zijn onderling ook gelijk’ ; (o.c.,60).

(iii).-- De logistische ‘connectiva’ (verbindingen).

J. Royce, Principles of Logic, New York, 1961, licht, op zijn eigenaardige wijze, de oordeelsverbindingen, die de logistici invoeren, o.m. in hun oordeelslogica, toe.-- Wij vatten dit samen.

(a).-- Onrijmbaarheid (contradictie)

Tegenover iedere handelwijze - b.v. zingen of gezang kan men een handelwijze stellen, die eraan contradictorisch tegengesteld is,-- b.v. niet zingen. Cfr WDM 157.-- Radicaal abstract gemaakt : tegenover iedere x stelt men een x (negaat) (of ook wel -x), het negaat.

(b).-- Logistisch product

Stellen wij een paar ‘zingen en dansen’. -- De zitsnede “zingen en dansen” is het logisch product van de handelwijzen ‘zingen’ en ‘dansen;-- Abstract gemaakt: uit ieder koppel x en y kan men een ‘product’ construeren ‘xy’.

(c).-- Logistische som

Wanneer wij zeggen “of zingen of dansen”, dan is deze zinsnede de logische som van ‘zingen’ en van ‘dansen’. -- Abstract: uit x en y construeert men de formule ‘x + y’.

(d).-- Behelzing (implicatie)

De omgangstalige term ‘behelst’ (‘impliceert’) komt voor in de zin “Zingen en dansen behelst - ondervestaan o.m. - zingen”. Abstract $xy \rightarrow x$ (Of nog : xy). x; WDM 131 (pasigrafische schrijfwijze); -- 3 (indien ... dan ...).

(e).-- Ontkenning (negaat)

I.p.v. te zingen en/ of te dansen kan men ook niets doen.-- Abstract: is x, y, xy of x+y gelijkstelbaar met 1, dan is de afwezigheid ervan gelijkstelbaar met 0 (onrijmbaar).

“(…) De handelwijzen zijn een verzameling toedrachten (‘entities’), die, in ieder geval, beheerst worden door dezelfde logische wetten als die waardoor klassen en oordelen beheerst worden. De zgn. ‘algebra der logica’ kan erop toegepast worden”. (Royce, o.c.,74). -- Vergeleken met WDM 211 (vijf waardenkeuzen), blijkt een analogie. Er is iets combinatorisch mee gemeoid.

Besluit.

Ons interesseert hieruit slechts

- (i) de verbindingen als deelidentiteiten (analogieën) en
- (ii) vooral de behelzing (implicatie): die met de, WDM 230 vernoemde, afleiding parallel loopt. Uit twee voorzinnen één nazin afleiden, is de behelzing van de nazin door de beide voorzinnen inzien en beamen.

Appl. model.

Volgt hier een redenering, die men o.m. aan Epikoeros (= Epicurus) van Samos (-341/-270), verfijnd Hedonist (WDM 48), Hylisch-Dualist (= hij was ‘Materialist; maar hij nam, naast de grove stof, ook de fijne of ijle stof (WDM 12: oerstof, die ‘smijdig’ is) aan), toeschrijft. Hij was wel polytheïst (hij nam het bestaan van een veelheid van buitennatuurlijke (WDM 17) wezens - godheden - aan), maar lijkt geen Opperwezen, in de aard van de Bijbelse God b.v., aangenomen te hebben.

a. Omgangstalige verwoording.

Het is een ‘argumentum ad hominem’ een weerlegging, die vertrekt van de lemmata van de tegenstander. Kort gezegd: “Indien gij dat beweert, dan volgt daaruit (= behelzing, implicatie) wat U weerlegt”. Men confronteert de tegenstander met de hem weerleggende consequenties van zijn eigen stellingname.

WDM 34 (43; 55) leerde ons reeds het indirecte bewijs, waarvan deze wijze van redeneren één model is.

voorzin 1.-- Indien God bestaat, dan is Hij goed en almachtig.

Maar: ofwel, indien god het kwaad kan beletten, maar het niet wil beletten, dan is hij niet goed. ofwel, indien Hij het kwaad wil beletten, maar niet kan, dan is hij niet almachtig.

voorzin 2 -- Het kwaad kan alleen bestaan, ofwel indien god het kan beletten, maar niet wil ofwel indien Hij het wil beletten, maar niet kan.

voorzin 3.-- Welnu, het kwaad bestaat.

nazin.-- Dus God bestaat niet.

Opm.-- De structuur.- logisch d.i. onder oogpunt van behelzing (WDM 8) bekeken - is: uit de voorzinnen 1, 2 en 3 kan men afleiden de nazin. Of: de drie voorzinnen BEHELZEN de nazin. Of nog: indien de drie voorzinnen, dan de ene nazin.

b. Symboolverkorte weergave.

1. Wij herschrijven de zinnen b.v. als volgt.

‘God bestaat’ = p;

‘God is goed’ = q1;

‘God is almachtig’ = q2,

‘God kan het kwaad beletten’ = r1;

‘God wil het kwaad beletten’ = r2’

‘Het kwaad bestaat’ = s.

2. Wij herschrijven de logische connectieven (verbindingstekens): ontkenning (= p wordt door p (negaat) ontkend); contradictie (= w,-- in het Latijn ‘aut’, d.i. ofwel ofwel); nevenschikkend voegwoord (= ‘en’ wordt ^); de behelzing (=) . (WDM 52).

De redenering, syntactisch bekeken (WDM 91), ziet er, in de taal der logistiek, als volgt uit :

VZ 1: p). q1 ^ q2 ^ r1 ^ r2 (negaat) . q1 (negaat) w r2 A r1 (negaat) . q2 (negaat)

VZ 2: r1 ^ r2 (negaat) w r2 ^ r1 (negaat)) . s

VZ 3: s

NZ: p (negaat).

(Het geheel: VZ 1 ^ VZ 2 ^ VZ 3) . NZ)

Opm.-- epistemologische doorlichting.

1. Hoe kan de Godgelovige daarop logisch reageren? De slagader van de redenering, epistemologisch gezien, ligt in het woordje ‘alleen’ in voorzin 2.

Dat juist zou eerst meten bewezen worden, natuurlijk. De atheïst, aan het woord, omzeilt de vraag of het kwaad, dat een feit is, niet samengaat met een God die én goed én almachtig is.

2. Wij nemen de atheïst bij zijn woord. “Het kwaad bestaat,-- ook indien God niet bestaat. - Al wat bestaat, heeft een voldoende reden (WDM 8) - zoals in voorzin 2, impliciet, toegegeven wordt.

Aangezien God, in de atheïstische hypothese, niet bestaat, kan Hij niet in aanmerking komen voor het ontstaan van het kwaad. Dus is, voor het feit dat het kwaad bestaat, in een Godloos heelal, een andere verklaring (voldoende reden) dan een te kort schietende God noodzakelijk. De oorsprong van het kwaad ligt in het heelal zelf,-- niet in God (die niet eens bestaat).

Welnu, dat is juist de stelling die alle Godgelovigen gehuldigd hebben.

3. (i) Onbewust gaat de atheïst ervan uit dat er enkel een soort ‘autoritaire’ god kan bestaan, die geen zelfstandigheid (‘autonomie’) in wat Hij schiep, verdraagt. Zo’n ‘Opperwezen’ zou, dan, voortdurend, als een tuchtmeester, moeten tussenkomen in de structuur van de schepping zelf.

(ii) De Godgelovige, echter, beseft de autonomie van de schepping.

(a) fysisch behelst dit dat de niet-vrije schepping, op haar wijze, zelfstandig is : denk aan de natuurwetenschappelijk vaststelbare wetmatigheden (een steen b.v. valt,-- ook wanneer, toevallig, iemand juist daaronder loopt);

(b) ethisch behelst dit dat het vrije schepsel (WDM 40), ook wanneer het kwaad wil, wetens en willens, tegen de Godgewilde orde in kan handelen. God staat voor een dilemma: ofwel sticht hij vrije, autonome wezens, en dan kan of mag Hij niet voortdurend tussenkomen; ofwel sticht Hij een onvrije, ‘onderworpen’ schepping, maar dan verhindert Hij iedere zelfontplooiing.

4. -- God - aldus b.v. de Bijbel - komt, natuurlijk, wel tussen:

(a) door het immanente, in de geschapen structuren zelf ingebouwde ingrijpen (‘het oordeel van God’ zoals dat heet);

(b) door transcendente, vanuit Hemzelf ontworpen ingrepen (denk aan de leer van de Bijbel omtrent het Laatste Oordeel b.v.). Denk aan de wraakroepende zonde b.v..

5. -- De Heidense theologieën hebben het probleem van het kwaad ook gezien. Wij raakten dit, even, aan. WDM 169/178 (de harmonie der tegengestelden).-- Een aantal, machtige buitennatuurlijke wezens werden, steevast, als de eerste stichters van het kwaad aangeduid.

Niet het zgn. Opperwezen, zoals het Oermonotheïsme (Lang en Schmidt) het opvat: dat Opperwezen stak, in de heidense theologieën, scherp of tegen de secundaire godheden.

Opm.-- De tak van de theologie, die zich met de betrekking ‘God/ kwaad’ bezighoudt, heet men, gewoonlijk, ‘theodicee’, een term, die de Cartesiaan Leibniz (1646/1716) invoerde.

Het hoofdprobleem is hierin niet hoe het Godsbestaan met het feit van het kwaad verzoenen, wel hoe, binnen de autonomie van de schepping, de middelen, in die schepping zelf ingebouwd, activeren zo dat het kwaad, -- fysisch en ethisch, bestreden of verminderd wordt, door de schepselen - wij dus - zelf. B.v. door het kwaad, dat wij stichtten, te herstellen.

Opm. -- De termen, die Royce (WDM 231) gebruikt, klinken ook, wel, anders.-- Zo spreekt men van ‘funktoren’ (voegtekens, modificatoren), i.p.v. ‘connectieven’ of ‘logische verbindingen;

a. i.p.v. ‘logisch product’ zegt men ook ‘conjugaat’, wanneer twee ‘waarden’, p en q b.v., verbonden worden door de ‘conjunctor’ $\wedge$; wat ‘ $p \wedge q$ ’ (= p en q tegelijk) geeft. In Lukasiewicz’ taal: ‘Apq’.

b. I.p.v. ‘logische som’ heeft men het over ‘disjugaat’, wanneer b.v. p en q verbonden worden door v, - wat een ‘disjunctor’ heet. Men schrijft dan ‘ $p \vee q$ ’ (= p en/of q; minstens één der twee waarden), -- Wat aan het Latijnse ‘vel’ (of) beantwoordt. In Lukasiewicz’ taalsysteem: ‘Dpq’.

c. De ‘implicator’ $\rightarrow$ of $\rightarrow$ geeft, als resultaat, een ‘consequentie’ (‘inferentie’, gevolgtrekking, implicatie), nl. ‘p $\rightarrow$ q’ of ‘ $p \rightarrow q$ ’ (wat een implicaat’ kan geheten worden).-- In Lukasiewicz’ systeem: ‘Cpq’. (‘Indien, dan’).

De andere verbindingen zijn:

(a) de ‘bi-implicator’, die ‘gelijkwaardigheid’ (equivalentie, wederzijdse implicatie) sticht.-- Zo leest men ‘ $p \leftrightarrow q$ ’ (of nog: ‘ $p \equiv q$ ’ (of ook: ‘p).(q’) “indien p, dan q en omgekeerd” of “indien en alleen indien p, dan q”.

(b) De negaten luiden en zien eruit als volgt.

1.-- Contradictie (ongerijmdheid) wordt gesteld tegenover de gewone disjuncte ‘vel’ of ‘en/of’, die ‘insluitende’ (‘inclusieve’, ‘alternatieve’, ‘divisieve’) disjuncte heet. De tegenspraak heet men dan ‘exclusieve’ (‘uitsluitende’, ‘strikte’ of ‘dilemmatische’) disjuncte. Men schrijft ze als ‘ $p \vee\vee q$ ’ (in het Latijn ‘out’: ‘ofwel p ofwel q’; d.i. slechts één van de twee tegelijk).

2.-- Negatie wordt door de ‘ontkenner’ (‘negator’) -p of p (negaat) op papier gezet (d.i. niet p). -- In Lukasiewicz’ stelsel: ‘Np’.

3.-- Onverenigbaarheid wordt soms door ‘I’ (een rechtopstaand lijntje) uitgedrukt. Zo betekent ‘ $p \perp q$ ’ “p onverenigbaar met q”.

Opm.-- Behalve de verbindingen (vooral tussen oordelen), hierboven, zijn daar nog de ‘kwant(ifikat)oren’ of ‘bereiksaanduiders’ (WDM 105; 124).

Zij zijn, in ons taalsysteem, ‘distributieve tekens’: Ax (“Voor alle x geldt dat), Ex (“Voor juist één x geldt dat”), Sx (“Voor sommige x geldt dat”).

Opm.-- Andere basisbegrippen vermeldden wij WDM 132, want Peano’s pasigrafie is een aanzet van logistiek.

Opm. -- De stadia van de logistiek.

Na, heel even, de verbindingstekens, de kwantoren en enkele verzamelingsleerstellige symbolen te hebben aangehaald en, even heel even, toegelicht, een woordje - voor wie daarmee totaal onbekend is - over de ontwikkeling van de zgn. symbolische of mathematische logica.

(1) De voorfase kan, o.m. beginnen met Francois Viète (WDM 124) en diens letterrekening : i.p.v. de vorige ‘numerosa’ (logistica), het cijferrekenen, voerde hij, als eerste en bewust Platonieker, die met ideeën (d.i. verzamelingen (en en/of systemen) werkt (WDM 226)), de ‘logistica speciosa’ (het ideële of letterrekenen) in wat o.m. de algebra van de grond liet komen.

(2) De beginfase heet men best ‘logische algebra’ (WDM 232), die inzet, in 1847, met G. Boole (1815/1864) en A. de Morgan (1806/1878),-- terwijl mensen als Benj. Peirce (1809/1880) en E. Schröder (1841/1902) een klassen- en oordelenalgebra, in analoge zin, ontwikkelen.

(3) De eigenlijke logistiek komt, einde XIX-de eeuw, van de grond doordat *G. Frege* (1848/1925) - met zijn *Begriffsschrift* (1879) - en *G. Peano* (1858/1932), met zijn *Formulario mathematico* (1995+) - zie WDM 133 -, de vorige ‘logische algebra’ herstichtten. Hun werk wordt bekroond door het monumentale werk van *A. Whitehead* (1861/1947) en *B. Russell* (1872/1971), *Principia Mathematica* (1910/1913), waarvan de titel vaak verkeerd begrepen wordt: hun bedoeling was de wiskunde te herleiden tot een (weliswaar wiskundig eruit ziende) logica, wier naam beter ‘geformaliseerde logica’, zou zijn.

Ook *D. Hilbert* (1862/1943) - o.m. bekend om zijn *Grundlagen der Mathematik*, I (1932) en II (1939) - met zijn ‘bewijstheorie’ werkt in analoge zin.

Opm.-- (1) ‘Logistiek’ heeft - semasiologisch (= betekenisleerstellig) - ook een militaire betekenis. *Vice Admiral G.C. Dyer, Naval Logistics*, Annapolis, 1960, zegt dat ‘logistiek’ is “het totale proces, waardoor de hulpbronnen van een natie - zowel menselijk als materieel - gemobiliseerd worden en gericht op het uitvoeren van militaire taken”.

Dit betekent dat:

(1) de algemene (ook wel ‘politieke’) strategie (‘grand strategy’), die de grote doeleinden vooropstelt, en de ‘operationele’ strategie (die zich op het krijgstoneel zelf situeert) en

(2) de tactiek, d.i. de optimalisering (het maximaal uitwerken) - ook op het slagveld zelf, geholpen worden door de (militaire) logistiek, die gevechtsmiddelen, personeel en materiaal ter beschikking stelt.

(2) 'Metalogica'.

Deze term dateert uit de volle Middeneeuwen. *Johannes van Salisbury* (1110/1180), de 'Humanist' der Middeneeuwen, bekend om zijn theorie over de verhouding 'thesis/ hypothesis' (WDM 50; 62), schreef een werk '*metalogicus*', d.i. een 'logica over de logica' (een soort bezinning over het logische denken).

Welnu, in een analoge, maar sterk herstichte zin, is de recentere metalogica een metataal (d.i. een taal over de taal) van de logistiek. Zij werd uitgewerkt vanaf 1915, door L. Löwenstein, en verder door Löwenstein, Skolem (1920) door Herbrand (1928), door Tarski (1930), door Gödel (1930+), Hankin (1947) door Cohen (1963), .. ontwikkeld.

Besluit.

De logische connectiva, met aanverwante, hebben ons even doen aanvoelen wat de huidige logistiek kan zijn.

1. Voor een rein wijsgerige logica is zij **(a)** een precisering, **(b)** maar vooral een uitwerking. Zonder de zgn. 'naïeve' of 'intuïtieve' (wijsgerige) logica, -- geen uitwerkbare logistiek.

2. Levensfilosofisch (Romantisch, Existentieel, Dialectisch, Pragmat(icist)isch b.v.) is de logistiek eerder een 'aliënatie d.i. een spel, goed voor 'rekenend en mathematiserend' aangelegde geesten.

Er zijn nl. heel wat gespecialiseerden in logistiek, die van een ontstellend gebrek aan inzicht in de niet enkel theoretische maar vooral existentiële toepassing in het praktische en dagdagelijkse leven, met zijn eigen logica, d.i. toegepaste logica, getuigen. Zoals, overigens, ook heel wat klassiek-wijsgerige specialisten der logica, evenzeer, van een ontstellend gebrek inzake het praktische toepassen m.b.t. levensproblemen getuigen.

Daardoor komt het dat onze cursus - in tegenstelling tot de massa der andere - krioelt van 'applicatieve modellen' uit allerlei domeinen van het leven en de vakwetenschappen, die met dat leven enigszins uitstaans hebben. Toch zijn wij ervan overtuigd dat zelfs de minimale aanhalingen en vergelijkingen m.b.t. tot de logistiek, ook voor het wijsgerige type, uiterst bruikbaar zijn.

Inderdaad: een aantal mensen beelden zich in dat er tussen de traditionele, ‘Metafysische’ of ontologische logica en de geformaliseerde vorm ervan, de logistiek, een tegenstrijdigheid is. De ene meent dan de andere te moeten, b.v., kleineren, belachelijk maken, - als een afdwaling bestrijden of wat ook.

A. Het is wel waar dat b.v. de Neopositivisten (WDM 19: uit het Positivisme ontwikkelde zich een herstichte vorm, nl. het Logisch of Talig (= Taal-) of Neo-Positivisme) zich duchtig bediend hebben van de geformaliseerde logica, doordat zij ervan uitgingen dat enkel de wiskundig-natuurwetenschappelijke taal geldige wijze van spreken, vooral in de vakwetenschappen, mogelijk maakte. Cfr. WDM 118, weer de Neo-retorische kritiek daarop vermeld werd.

B. Maar “in feite zijn de stichters van de (geformaliseerde logica) niet alleen geen Positivisten, maar, integendeel, platonici (G. Frege (1848/1925), Whitehead (1861/1947), *B. Russel* (1872/ 1970) -- althans toen hij, met *Whitehead*, de *Principia Mathematica* schreef; hij evolueerde), J. Lukasiewicz (1878/1956),-- Fränkel (.../...), H. Scholz (1884/1956; stichter, als theoloog, van een Centrum voor logische studiën), e.a.) en telt zij aanhangers in alle scholen”. (*I.M. Bochenski, Geschiedenis der hedendaagse Europese wijsbegeerte*, Brugge, 1952, 270).-- Wat de enorme invloed van het Platonisme, tot op heden, bewijst.

Opm. -- de klassieke indeling der logistiek.

De logistiek maakt een geheel (systeem) uit. Ook dat is, voor ons standpunt, van groot belang. Immers: gesteld dat wij één der grote trekken ervan niet (op de nietrekenende wijze) behandelen, dan mankeert aan ons geheel een wellicht integrerend deel.

De meeste handleidingen zijn ingedeeld in:

- (a) oordeels- of propositielogistiek, wat wij nu gaan behandelen,
- (b) relatie of betrekkinglogistiek (wat wij in de harmologie uitvoerig ter sprake brachten) en
- (c) klassen- of ‘groepen’-logistiek (wat met de begripstheorie, die straks komt, overeenstemt).

Wat wij inzake tekenleer (semiotiek, semiologie) zegden, komt te berde in de metalogistiek.-- Zodat onze cursus, zo ongeveer, op niet-geformaliseerde wijze, alle basisideeën der logistiek ter sprake brengt.

Opm.-- Een nauwe ordening der wetenschappen.

Men kan, natuurlijk, de wetenschappen op meer dan één wijze indelen (denk aan natuur- en geestes- of menswetenschappen b.v.). Maar bij één van die classificaties staan wij, even, stil.

(1) **Logica** -- opgemerkt: vooral de logistiek is door steller bedoeld -- is te beschouwen als de leer van de beschrijving van alle mogelijke structuren (WDM 86, 88).

‘Verzameling’, ‘afbeelding’ en andere standaardbegrippen (*opm.*: denk aan de idee ‘systeem’, waarop steller, in zijn werk, ingaat, overigens) zijn, bij iedere beschrijving, voorondersteld en horen, daarom, tot de logica”. (*D. Nauta, logica en model*, Bussum, 1970, 46).

(2) **Wiskunde.**

A. “Volgens de recente, moderne opvattingen kan men

a. de wiskunde kenmerken als de wetenschap, die structuren (of; liever, systemen) onderzoekt;

b. de logica (*opm.*: logistiek) als de wetenschap, die de ‘formele’ (*opm.*: in haar geformaliseerde vorm uitgedrukte) beschrijving van alle mogelijke structuren onderzoekt;

c. de metamathematica (*opm.*: de taal over de wiskundige taal) als de wetenschap, die de relaties tussen beide onderzoekt.

De structuren, die aan een gegeven ‘formele’ beschrijving voldoen, heten ‘modellen’ van die beschrijving”. (*D. Nauta, 1.c., 40*).

B. Hoe abstracter, d.w.z. universeler, de wiskunde, echter, wordt, in haar moderne, structurele benadering, (...) hoe dichter zij bij de logica (*opm.*: logistiek) komt te staan”. (*o.c., 46*).

(3) **Empirisch-experimentele vakwetenschappen.**

“De wiskunde moet, dan ook, gezien worden als een overbruggingswetenschap tussen

a. De universeel geworden logica - die ‘niets’ meer zegt over ‘alles’ - en

b. de vakwetenschappen”. (*Ibid.*).

Besluit.-- Hebben wij het niet gezegd? De ontologie is de kern, de wezenskern -- zelfs van de logistiek--! Want zij zegt ‘niets’ (onderverstaan ‘precies’) over ‘alles’ (wat het transcendentale zijnsbegrip is; WDM 26).

M.a.w.: de logistiek is een verkapte ontologie.

Wat o.m. blijkt uit b.v. *G. Elisabeth M. Anscombe, From Parmenides tot Wittgenstein*, Oxford, 1981 (Parmenides als de grondtekst, waarop de hele Westerse filosofie slechts een stel voetnota’s is).

(iv).-- *De idee 'behelzing'* (implicatie).

Wij hebben de logi(sti)sche connectieven (verbindingstekens), uitdrukking van deelidentiteiten (analogieën, betrekkingen; WDM 82; 163), even, aangehaald.

(1) *De behelzing* (implicatie) kan ze alle vertolken.

(a) Contradictie : “Indien x , dan niet (het negaat van) x ”. (toepassing: “Indien wit, dan niet niet-wit”);

(b) logi(sti)sch product: “Indien xy , dan én x én y ” (toepassing: “Indien wit-en-zwart, dan wit én zwart”);

(c) logi(sti)sche som: “Indien $x + y$, dan ofwel x ofwel y ofwel allebei (maar deze koppeling niet noodzakelijk, maar toevallig) (toepassing :”Indien ofwel wit ofwel zwart, - hetzij allen, hetzij samen, dan ofwel wit ofwel zwart ofwel allebei”);

(d) gewone ontkenning “Indien 0, dan niet 1 (waarbij 1 staat voor x , y ,-- xy of $x+y$) (toepassing: “Indien niets, dan (zeker) noch wit noch zwart noch wit-en-zwart noch ofwel wit ofwel zwart ofwel allebei (toevallig)”.

Besluit.-- In alle connectieven steekt een deelidentiteit (betrekkingsvorm), die zo is dat men ze door een implicatievorm kan vertalen. De implicatie is het basisconnectief. Cfr WDM 231.

Opm.-- Dit is ook het geval met b.v. het stel axiologische connectieven, dat wij, WDM 211, zagen.

(a) Wisseloplossing: indien het ene goed, dan niet het andere (goed of waarde);

(b) voorkeur: indien alle twee, dan liever het ene dan het andere;

(c) afwisseling: indien alle twee, dan nu eens het ene dan weer het andere;

(d) samenvoeging: indien twee, dan allebei;

(e) weigering : indien b.v. twee, dan geen één.

Opm. 1. Herlees, nu, WDM 6, begrippen, oordelen en redeneringen zijn het driedig - éne object van de ontologische Logica, die zich, in hoofdzaak, met deelidentiteiten ophoudt. De idee ‘model’ b.v. is er één toepassing van (WDM 6).

2. Nu pas blijkt waarom de vergelijking zo centraal staat: zij is de methode om deelidentiteiten (betrekkingen) bloot te trekken. Zij legt de wortel bloot van de implicaties, object van de gehele traditionele logica.

Herlees, nu, WDM 230 (hoofdrol der vergel. meth.), en gij zult zien dat ideeën universele en collectieve (al naar gelang van de distributieve of collectieve structuur) oordelen, redeneringen, implicatietypes zijn

Opm. Men kan de perspectief, eigen aan de behelzing, ook omgekeerd bekijken.

1. I.p.v. te zeggen “Indien xy , dan én x én y tegelijk (en noodzakelijk)”, kan men ook zeggen “ x en y tegelijk zijn eigen aan, inherent aan xy ” (of dat nu toepasselijk is op wezenlijke wijzen van samengaan of louter toevallige).

2. Keren wij terug tot WDM 226 (het Platonisch fundament én van de harmologie én van de logica (redeneerkunde):

(i) ‘alle’ behelst ‘sommige’ (= particulier of ‘ p ’), waarvan ‘juist één’ (= singulier of ‘ s ’) het minimum is; -- wat betekent dat de idee ‘sommige’ (p) of ‘juist één’ (s) inherent (eigen) is aan de idee ‘alle’, -- korter: “indien u (universeel), dan p (s)”; of “ p (s) is inherent aan u ”.

(ii) ‘geheel’ behelst ‘sommige delen’ (p) of ‘minstens één deel’ (s); de idee ‘sommige delen’ of ‘juist één deel’ is inherent aan ‘geheel’.

III.A.-- (I).-- begripsleer.

“De formele logica is de wetenschap omtrent de regels, die de menselijke geest moet toepassen, wil hij de contradictie (WDM 30; 157; 205) vermijden en consequent blijven met zichzelf (WDM 42: ‘folgerichtig’) in zijn denkverrichtingen. Welnu, de drie basisverrichtingen, eigen aan denken, zijn begripsvorming, oordeel, redenering”. (*Ch. Lahr, Logique*, 491).

a.-- De idee (begrip) en de term.

(1) De idee (begrip) ook wel ‘notie’ of ‘concept’ -- is omschrijfbaar als “de eenvoudige voorstelling, in onze geest (verstand/ rede), van een “gegeven, toedracht, zijnde, iets” (WDM 20: zijn(de); 28: iets)”.

M.a.w.: de logica, voor zover ideeënleer, is een wijze van ontologisch te werk gaan, nl. de ‘zijnden’ voor zover zij ideëel’ (begrippelijk) gevat, kunnen worden, doorlichten.

(2) De term - van het Latijn ‘terminus’ - is de in een woord of woordengroep omgezette idee.-- Verwar, echter, niet met de spraakkundige term ‘woord’: een veelheid van woorden is, gebeurlijk, nodig om juist één idee uit te drukken. Deze, onderling samenhangende (hetzij distributief (‘alle mensen’) hetzij collectief (‘de gehele mens’) woorden, in de grammaticale zin, maken de deelideeën of deelbegrippen uit van één totaalidee (totaal begrip).

b.-- De begripsinhoud ('comprehensio') en de begripsomvang ('extensio').

Zoals geleerd in de verzamelingsleer (WDM 129: 'welomschreven elementen, tot een geheel samengevat'; 143), weer het aspect 'omvang' overheerst, kan de idee tweevoudig beschouwd worden.

(i) De ideële inhoud

(in het Middeneeuws Latijn 'comprehensio') is het geheel der kentrekken (WDM 126) of 'eigenschappen', - beter, in Platonsche taal, 'deelideeën' -, die gezamenlijk (= collectieve structuur) juist één idee uitmaken.

Het klassieke voorbeeld : om de totaalidee 'mens' letterlijk samen te stellen (wat één voorbeeld is van wat Platon 'stoicheiosis', elementatio, een geheel (verzameling, systeem) uit zijn elementen doen oprijzen, heet), heeft men b.v. de deelideeën 'zijnde' (= werkelijkheid),-- nader bepaald (WDM 26) door b.v. 'levend wezen', 'belichaamd' en 'met geest (verstand, rede -- alsook gemoed' begaafd'.

(ii) De ideële omvang (Middeneeuws : 'extensio', 'uitgebreidheid; spreiding) is de verzameling, resp. het stelsel (systeem), bestaande (weerom 'samengesteld' ('stoicheiosis', in het Platonisch) uit AL de elementen, resp. onderdelen (hypo- of subsystemen) waarop de ideële inhoud toepasselijk is.

Voorbeeld: al de singulier-concrete mensen maken, samengevat (G. Cantor's definitie), de omvang van de idee 'mens' uit; - al de onderdelen van een mens, samengevat (G. Cantor, weerom), maken, gezamenlijk (collectief), de idee (gezien in haar inhoud) 'mens' uit.-Vervang de Platonische term 'stoicheiosis' (letterlijk : bestanddeling') door de Cantoriaanse term 'samenvatting' en men beschikt over de overgang van de veelheid (omvang) naar de eenheid (inhoud) van een idee.

Cfr WDM 86v. (verzameling; stelsel);-- vooral 143/147 (distributieve en collectieve idee), waar juist dezelfde ideeën, meer harmologisch werden toegelicht.

Typologie van de begripsomvang.

P. Ch. Lahr, Logique, 492s., onderscheidt volgende types van ideële omvang.

(a) 1. de singuliere (individuele, verenkelde) idee.

Appl. model.-- Aan de eigennaam Karolina von Günderode (11.02.1780/ 27.07. 1806),-- in de wandel: Line von Günderode, beantwoordt, historisch, een Romantische dichteres geboren te Karlsruhe, - beroemd om haar drie passionele verliefdheden (eerst verliefd op Fr. Karl von Savigny (1779/1861; Hermeneutiek in zake recht; stichter van de zgn. Historische School (niet de levensvreemde idee 'recht' (eigen aan de Aufklärung), maar het leven, het feitelijke leven, der volkeren, met hun instellingen en overleveringen, beheerst het feitelijke recht)),

-- dan op *Clemens Brentano* (1778/1842; de geniaalste en fantasierijkste Romantische lyricus; met Achim von Arnim auteur van *Des Knaben Wunderhorn* (bijna zeshonderd Duitse volksliederen)),

-- tenslotte op *G. Friedrich Creuzer* (1771/1858; specialist der Grieks-Romeinse religies; bekend om zijn *Symbolik und Mythologie der alten Völker, besonders der Griechen*, Leipzig, 1810/1812)).

Ervan overtuigd dat passionele liefdes de voorbode zijn van haar zelfmoord, gesteund op een vlucht uit de barre werkelijkheid van deze aarde, beneemt zij zich het leven... met één dolksteek onder naar linkerborst, onder een stel wilgen, aan de boord van de 'heilige' stroom, de Rijn.

Ziedaar wat, in het feitelijke leven, beantwoordt aan de eigenaam 'Karoline von Günderode'. Zonder deze (cultuur)historische gegevens weet men zo goed als niets omtrent die eigenaam, begrepen als singuliere idee.

(a)2. De particuliere en de universele idee.

Wij hebben dit, tot verzadiging toe, toegelicht: sommige (= p) mensen zijn Romantici, sommige andere niet (p); alle mensen, voor zover echt menselijk, beschikken over geest (u = universeel). - Cfr WDM 124 (bereiksvierkant); 235 (kwantoren).

(b) de transcendentele idee.

Deze idee -- aldus Lahr--'slaat op' alle feitelijke en alle mogelijke wezens.

Hoofdtype: de zijsidee. Zie hoger WDM 27vv. (transcendentaliën),-- samengevat WDM 29.

Zoals wij, WDM 242, zagen, is deze idee nodig om wat ook (de omvang is transcendentel of Alomvattend) te typeren (definiëren).

Dit komt doordat de inhoud, slechts, de idee 'werkelijkheid', hoe dan ook, zelfs de meest fantastische, zelfs de absurdeste (maar dan als 'absurd') is.

Wat uit onze ontologie, overduidelijk, blijkt. Deze idee drukt de zin voor al wat, ook maar, hoe dan ook, werkelijkheid vertegenwoordigt, uit. Zij is het voetstuk van alle gezond denken en kennen,-- én voelen.

Opm.-- Het tegenstellingspaar ‘connotatie’ (intensie)/ denotatie (extensie);

a. De begripsinhoud (comprehensie) wordt ook aangeduid door de termen ‘connotatie’ of ‘intensie’ (niet verwarren met ‘intentie’); de begripsomvang door de termen ‘denotatie’ en ‘extensie’. Zo zegt *J.St. Mill, Logic* 1: 2,5 :”The word ‘white’ denotes all white things,-- as snow, paper, the foam of the sea, etc., and implies (WDM 241) - or, as it was termed by the schoolmen - connotes the attribute ‘whiteness’”. (Het woord ‘wit’ omvat alle witte gegevens,-- zoals b.v. sneeuw, papier, het schuim van de zee, enz., en behelst - of, zoals de Scholastici zeggen - betekent de eigenschap ‘witheid’).

b. *G.W. Leibniz* (1646/1716), *Meditationes de cognitione, veritate et ideis* (Beschouwingen over kennis, waarheid en begrippen) (1648) definieert een idee

(i) als helder, voor zover zij, in onze geest aanwezig, alle erdoor bedoelde objecten (de elementen, die zij verzamelt) klaar en duidelijk doet kennen (= helder naar omvang),

(ii) als duidelijk, voor zover zij een klare summatieve inductie (WDM 125) of volledige opsomming van alle deeltideeën toelaat (= duidelijk naar inhoud).

Bibl. st.: *G. Nuchelmans*., *Overzicht van de Analytische wijsbegeerte*, Utr./ Antw., 1559, 21v. (o.c.,18/23: Analyse van begrippen).

Opm.: de analyse van begrippen, oordelen (o.c.,23/30) en redeneringen (o.c., 30/37) speelt, in de zgn. Taalanalytische of, kortweg, Analytische filosofie, een hoofdrol.

De omgekeerde verhouding tussen inhoud en omvang.

“De ideële inhoud van een begrip is, noodzakelijkerwijze, omgekeerd evenredig met de ideële omvang”. (Lahr, o.c., 493).

Appl. model.-- De boom(diagram) van Porfurios.

Porfurios (= Porphyrius) van Turos (233/305) - leerling van Plotinos van Lukopolis (203/239; hoofdfiguur van het Laatantieke Neo-platonisme), bekend om zijn *Eisagogè* (= *Isagoge* of *Inleiding*), over de Categorieën (WDM 83/85) van Aristoteles - geeft ons een voorbeeldje van de omgekeerde evenredigheid ‘inhoud/ omvang’. Hij doet dit diagrammatisch (een diagram is een structuurmodel (WDM 112; 88)). Hier in de vorm van een boomdiagram, met vertakkingen.

De ‘wortel’ (vertrekpunt heet ‘ousia’, substantia (vaak vertaald als ‘substantie’), d.i. ‘zijnde’).

Nadat de inhoud van een begrip gesitueerd is in de werkelijkheid - steeds dat ontologisch voetstuk-, kan men, zoals Aristoteles (WDM 26) met klem zegt, karakteriseren ('typeren', 'beschrijven', 'omschrijven'). Porfurios doet dit, als ontwerp van een breed opgevat metafysisch (= ontologisch) schema, als volgt.

Een iets (zijnde) kan ofwel geestelijk (onstoffelijk,-- 'geest') ofwel stoffelijk (materieel, 'hylisch', -- 'stof' (materie)) zijn.

Een stoffelijk wezen (zijnde) kan ofwel anorganisch ('mineraal', -- fysikaal - chemisch) ofwel organisch ('levend') zijn.

Een organisch wezen kan ofwel plantaardig ('plant') ofwel dierlijk ('dier') zijn.

Een dierlijk wezen kan ofwel geestloos (niet met verstand en rede begaafd) ofwel geestbegaafd zijn.-- In dat geval heeft men met een mens te doen.

Wil men de singuliere mensen 'typeren' (nader bepalen), dan is er maar één methode,-- die welke wij op de Romantica Karolina von Günderode toepasten (WDM 242v.).

Besluit.-- Let erop: hoe verder de summatieve inductie (opsomming der kentrekken) gaat, des te kleiner is het aantal wezens, waarop de idee, aldus nader bepaald, toepasselijk is.

De universaliën (categoriën).

Harmologisch warden deze reeds, WDM 106.2, omschreven. Begripsleerstellig situeren zij zich binnen de boom van Porfurios.

Appl. model.

In de hiërarchie (rangorde) der ideeën is de breedste omvang (de armste inhoud) 'geslacht', en de daarop volgende minder brede omvang en rijker inhoud 'soort'. - Vergelijk met de universeler verzameling t.o.v. de particulierder verzameling.

De klassenlogistiek.

De schaarse informatie, die onze begripsleer vertegenwoordigt, in de ogen van de logistici, wordt breed (en symbolisch-rekenend) uitgesmeerd in wat men heet 'logica der klassen'.

Wat is, nu, een klasse?

Eén enkel woordje daaromtrent.

Bibl. st.: M. Cl. Bartholy/ P. Ascot, *Philosophie/ Epistémologie (Précis de vocabulaire)*, Paris, 1975, 88/105 (*Sciences formelles*).

O.c., 88, wordt W.V.O. Quine, *Logique élémentaire*, Paris, 1972, 188s., aangehaald, waar drie applicatieve modellen gegeven worden.

“Wanneer wij zeggen dat de mensen talrijk zijn, willen wij, daarmee, niet zeggen dat ieder mens talrijk is of dat enkele mensen het zijn.-- Wat, als kentrek ‘talrijk’ heeft, is een welomschreven abstract gegeven, nl. de klasse der mensen.

Wanneer wij zeggen dat de mens een diersoort is, dan bedoelen wij, daarmee, dat die abstracte entiteit, de klasse der mensen, een diersoort is.

Wanneer wij beweren dat de Apostelen ten getale van twaalf (een ‘dozijn’) zijn, dan zeggen wij, daarmee, dat - weerom - een abstract gegeven, de klasse der Apostelen, een dozijn vertegenwoordigt; want geen enkel Apostel, individueel genomen, is een dozijn. integendeel : ieder afzonderlijk Apostel behoort tot deze abstracte entiteit, de klasse der Apostelen. Ook ieder mens afzonderlijk behoort tot de klasse der mensen.

De symbolische uitdrukking, daarvoor, is ‘ $x \in y$ ’ (“ x behoort tot y ”).-

Zo b.v. “Petrus $\in$ (behoort tot) de klasse der Apostelen”, en, ook, “Petrus $\in$ tot de klasse der mensen”.

Het boek voegt daar aan toe: “Men heet ‘verzamelingenleer’ die wiskunde, die zich bezighoudt met ‘behoren tot’ of ‘klassen’ “. Cfr WDM 131 (Peano).

Waarop moet aangemerkt worden dat b.v. *D. Nauta, Logica en model, Bussum, 1970, 62*, daarmee instemt, om o.c.,65, aan te merken dat - soms - om theoretisch - kritische redenen, men een onderscheid maakt tussen ‘verzameling’ en ‘klasse’. Wat wij zo meenemen, natuurlijk.

c.-- De analyse van een idee: haar indeling en haar bepaling (definitie).

Zoals *Lahr, Logique, 499*, terecht zegt: men ziet de analogie tussen de indeling en de wezensbepaling, logisch gesproken:

(a). de indeling, steeds logisch gesproken, is de summatieve inductie (opsomming) van de begripsomvang (het aantal, uitdrukbaar (gebeurlijk) in een getal, elementen, waarop de idee van toepassing is);

(b). de definitie is de summatieve inductie (opsomming) van de deelideeën (kentrekken, eigen aan het te definiëren gegeven), die, gezamenlijk, een totale idee uitmaken (= de begripsinhoud).

c.1. -- De begripsindeling.

Wij zagen het reeds, harmologisch, WDM 88 (distrib, en coll. structuur); 143 (omne/ totum); 226 (alle; geheel); 241 (tweevoudige inherentie).--verdelen, indelen,-- is een totaliteit (= verzameling, systeem) ver- of indelen in haar elementen, delen.

Cl. Levi-Strauss, La pensée sauvage, Paris, 1962, 24, schrijft terzake wat volgt.

(i) Hij heeft, als etnoloog, het denken der ‘wilden’ (archaïsch-primitief denkenden) - jarenlang - geanalyseerd. Hij stelde, daarbij, vast dat reeds zij ordentelijk te werk gingen en, zo, onze Moderne methoden voorbereidden.

(ii) “Reeds (onderverstaan: onder een aantal dingen) de schoonste uitzoeken behelst indeling. Iedere indeling (‘classement’) is beter dan wanorde. En, zelfs, een indeling op het peil van de zintuiglijk waarneembare eigenschappen is een mijlpaal op de weg naar een beredeneerde ordening (WDM 208/211: C1. Lévi-Strauss methode inzake totemisme);

Gesteld: men vraagt een stel vruchten te rangschikken (‘classer’) ander oogpunt van gewicht (zwaarder / lichter; WDM 189: differentiaal). Het zal verantwoord zijn te beginnen met het schiften van de peren en de appels. Niet omdat de vorm, de kleur en de smaak iets uitstaans hebben met gewicht en omvang. Maar wel omdat de grootste, onder de appels, gemakkelijker te onderscheiden zijn van de kleinere dan wanneer de appels met vruchten van een ander type gemengd blijven.

O.g.v. dit voorbeeld reeds ziet men in dat - zelfs op het peil van de esthetische waarneming (de grootste zijn de schoonste,-- vandaar: ‘esthetisch’) - de indeling haar degelijkheid bewijst”.

De twee hoofdkentrekken van een gelukke indeling.

Lahr, Logique, 500, stelt twee eisen voorop.

(1) Een indeling behoort ‘adequaat’ (= volledig) te zijn).

De totale som der elementen/ delen moet met de totaliteit van de verzameling/ systeem samenvallen, waarop een begripsinhoud toepasselijk is.-- Dit om te vermijden dat men sommige elementen/ onderdelen vergeet.

(2) Een indeling behoort onherleidbaar te zijn.

De elementen/ delen mogen niet ineenvallen. Zoniet somt men sommige ervan meer dan één keer op.

Appl. model.

De eenvoudigste indeling is de tweedeling (WDM 168v.). Denk aan wat de economen (staatshuishoudkundigen) ‘de magische vijfhoek van de economische politiek’ noemen. Deze omvat:

1. een evenwichtige arbeidsmarkt,
2. een economische groei, die evenwichtig is,
3. een stabiel prijsniveau,
4. een rechtvaardige inkomensverdeling en
5. een evenwichtige betalingsbalans.

Onder oogpunt van ‘indelen’ ziet men, bij nader toekijken, dat die vijf punten o.m. kunnen heringedeeld worden:

a. arbeidsmarkt, groei, prijspeil en betalingsbalans zijn louter economische factoren (inwendige vergelijking; WDM 107),

b. rechtvaardigheid inzake inkomens is een sociale factor, (uitwendige vergelijking; *ibid.*): in dit tweede geval blijft men niet binnen de louter economische orde.

De herindeling is ook nog anders mogelijk:

a. arbeidsmarkt, groei, prijspeil en sociale rechtvaardigheid inzake inkomens zijn binnenlandse economische factoren,

b. betalingsbalans slaat op de buitenlandse economische situatie (weerom : in- en uitwendige vergelijking).

(i) De indeling lijkt wel adequaat, op het eerste gezicht : geen hoofdfactor - want daar gaat het over - is vergeten. En toch: de Groenen of Ecologen, resp. Ecolo-Pacifisten vinden dat men één hoofdfactor vergeet:

6. gezond leefmilieu. ‘Evenwichtige economische groei’ (factor 2) moet niet louter economisch (als ‘economisme’) geduid worden: hij moet ‘menselijk’ en ‘leefbaar’ zijn.

Besluit.

Er zijn, ander oogpunt van indeling, twee types van economische politiek: de ‘Economistische’ (= die het louter winstbejag te veel benadrukt) en de ‘Groene’.

(ii) *De indelingen*

de Niet-groene en de Groene-liken wel onherleidbaar: geen van de vijf of zes factoren kan tot één of meer der andere herleid worden. Zo is b.v. de arbeidsmarkt onherleidbaar tot economische groei of gezond leefmilieu. Enz..

Opm.-- Ontologisch gesproken lijkt het dat de Groene benadering van de economie vollediger, d.i. ‘werkelijker’ is dan de eenzijdig Economistische zienswijze, die zich beperkt tot het economisch-sociale.

En een puur ‘Economistische’ (in de eenzijdig-Liberale vrije-marktzin) benadering, die met het sociale geen rekening houdt (of te weinig), is nog ‘onwerkelijker’. Zodat wij, ontologisch, een drieledigheid hebben:

- (1) louter Economistisch,
- (2) Economistisch-Sociaal,
- (3) Groen.

Dit, doordat men steeds meer de inwendige vergelijking door de uitwendige overschrijft. Waardoor men minder eenzijdig de werkelijkheid bekijkt.

Ontologie kan, dus, heel praktisch zijn.

Opm.-- Figuur/ achtergrond.

WDM 168.-- De complementering ‘Niet-Groen/ Groen’ is één toepassing.

(i) Men schetst, eerst, als achtergrond (informatie), de ‘magische vijfhoek’ der Economistisch-Sociale economische politiek.

(ii) Tegen die achtergrond tekent men dan de ‘figuur’ (= wezensvorm, forma) van een Groene politiek af. Zo gezien is indelen meer dan cijfermatig - opsommend weergeven.

c.2.-- De begripsdefinitie.

1. Een definitie, d.i. het uitzeggen van de inhoud van een idee, is een ‘wederzijdse’ (WDM 154) uitspraak, waarin men over het onderwerp, gezien naar zijn totale begripsinhoud (het origineel), spreekt in termen van het gezegde, dat, als model (informatie), diezelfde inhoud weergeeft, (*Ch. Lahr, Logique*, 620).

2. Twee kentrekken.

(i) Zoals reeds de middeleeuwse denkers zegden : een gelukke definitie geeft het gedefinieerde en enkel en alleen (exclusief, uitsluitend) het gedefinieerde weer. “De solo definitio”.

(ii) De gelukke definitie geeft het gedefinieerde geheel (alle elementen, geheel het systeem) weer. “De omni definitio”.

Besluit.-- “De omni et solo definitio”: het gehele gedefinieerde en uitsluitend het gedefinieerde.

c.2.A.-- De beknopte of samenvattende definitie.

Gewoonlijk, in Aristotelisch - Scholastische traditie, beschouwt men een definitie in haar samenvattende vorm.

(i) Herlees WDM 106.2 (categoremen, predikabiliën, universaliën).-- Daar komt de grondslag van de beknopte definitie te berde. Zie ook WDM 245.-- Om zo’n definitie van b.v. de mens te geven, volstaat het dat men het geslacht (universale verz.), als achtergrond (informatie), aanhaalt (De mens is een dierlijk wezen), om daarna het soortelijk (= specifiek) verschil (deelverzameling), als ‘figuur’, aan te geven (De mens is een dierlijk wezen, dat geestbegaafd’ is).

(ii) Iets in een analoge aard zij even aangehaald.

‘Taxinomie’ (ook: taxonomie) is het inzicht, gebeurlijk wetenschappelijk, in de orde(ning), die de classificatie der gegevens (b.v. in de biologie) beheerst. Kortweg : classificatieleer.

G. de Landsheer, Inleiding tot het onderwijskundig onderzoek, Rotterdam/ Antwerpen, 1973, 15, heeft het over “een geïntegreerd geheel van precieze definities, gemakkelijk hanteerbaar”.

Opm.-- Meestal is zo'n beknopte wezensdefinitie onmogelijk.-- Men vervangt ze, dan, door afgezwakte vormen.

(1) Karakteriserende definitie.

Men beschrijft het gegeven door hetzij de opvallendste uitwendige kentrekken hetzij de voorlopig wezenlijkste algemene kentrekken op te sommen.

Opm.-- Een Fenomenologische beschrijving, in haar 'empirische' (nog niet 'eidetische' of wezenheidsbeschrijvende fase) fase, begint met iets dergelijks (WDM 44: dat wat, onmiddellijk, gegeven is; 68vv.: intentio).

Applicatief model.

Lahr, o.c., 497, geeft als voorbeeldje 'papier'.

(i) Iets (steeds dat ontologisch voetstuk),

(ii) dat meestal wit, maar ook gekleurd is, een vierkantig of rechthoekig formaat heeft, bladvormig is,-- dun, licht en beschrijfbaar.

Zo te werk gaand geeft men een descriptieve (beschrijvende) definitie.

(2) Analytische definitie.

Thuis in de scheikunde, kan deze definieerwijze tot andere vakwetenschappen uitgebreid worden.

(a)-- Zo kan men zeggen: "Papier is een scheikundige 'substantie', bladvormig, bestaande uit cellulosevezels, die aaneenkoeken zo dat zij als geheel stevig aaneen hangen".

(b)-- De industriële definitie luidt b.v. als volgt: "Oude vodden - later hout, stro e.d.m.- bewerkt men tot deeg ('papierdeeg'), waarbij men lijm voegt (behalve in het geval van ongelijmde soorten papier), om dit product, daarna, zijn bladvorm te geven".

De industriële definitie zegt uit hoe men iets produceert.

Besluit.-- Zo'n vakwetenschappelijke en technologische definities zonderen het gedefinieerde of van de rest (WDM 168: tweedeling) door de wezensvorm voldoende onderscheidbaar te maken (WDM 28)' . - De solo et omni definito! Als het gedefinieerde maar afgezonderd en in z'n geheel omschreven is.

c.2.B. -- De woordelijke (nominale) en de zakelijke (reële) definitie.

(i) -- De woordelijke definitie.

Deze komt erop neer dat men, binnen het gemeenverstandelijke en/ of het vakwetenschappelijke, resp. wijsgerige taalgebruik, een of meer woorden ('term'; WDM 241) nader omschrijft.

Daar bestaan vele types van.-- Zo o.m. de beschrijvende definitie, naar Hampel (1966),-- verschillend van de zo-even omschrevene.

De reeds gebruikte termen worden, in hun gevestigde betekenis omlijnd.

Zo ook de stipulatieve definitie: een reeds gebruikelijke term geeft men, willekeurig, maar om verstandhoudingsredenen, vooral, een nieuwe en voorlopige betekenis.

Verder: de theoretische definitie, die, uitgaande van bestaande theoretische vaktermen, iets in zo' n termen vastlegt; de 'analytische' (verschillend van de hierboven vermelde) definitie, die uitgaande van reeds gevestigde theoretische termen, er nieuwe invoert; de operationele (operationele; WDM 135) definitie, die een gegeven vastlegt, liefst in reeds gevestigde theoretische termen, maar er - aldus *Bridgman* (o.m. in zijn *The Logic of Modern Physics*, New York, 1927-1; 1930-2) - het geheel van de akten ('bewerkingen'), die moeten gesteld worden om de betekenis te begrijpen en weer te geven, aan toevoegt; de contextuele definitie, die een term situeert in zijn voorwetenschappelijke ('pretheoretische') en wetenschappelijke ('theoretische') context, als achtergrond;

Zelfs kan men hier de zgn. gebruiksdefinitie vermelden: staande voor kinderen verbindt de leerkracht de betekenis van gegevens uit de omgeving (van het kind, vooral) met zinnnetjes zoals "een appel, -- dat is iets dat gij opeet" of "Vaders hamer, dat is dat waarmee hij nagels in het hout klopt".

Besluit.

al deze vormen van woordelijk, terminologisch, definiëren lichten de semasiologie (wat de semasiologische analyse, aan betekenissen, blootlegt) van termen weer.

Opm.-- In kunsttalen (WDM 133: transformationeel-generatieve grammatica);-- vooral zoiets als Peano's pasigrafische taal (WDM 131/133) of zoals de logistiek (WDM 231/239)) treft men aan wat men betitelt als uitdrukkelijke (expliciete) definitie: in de symbolentaal formuleert men een definitie b.v. van 'getal', van 'klasse', enz..

Ofschoon, gebeurlijk, niet alle kentrekken van een gegeven weergevend, behoren al deze types te gehoorzamen aan de regel "de solo et omni definito" (enkel en alleen het gedefinieerde weergeven, zo mogelijk in zijn totaliteit). Kijk naar de lexicografen (woordenboekopstellers), die in het definiëren van het taalgebruik gespecialiseerd zijn.

Het appl. model.

Lahr, Logique, 498, geeft als model de term 'ziel'. Als ik 'ziel' omschrijf als het beginsel van het bewuste leven, zonder daarbij in te gaan op de volledige wezensaard ('de omni definito'), dan bedoel ik, daarmee, juist maar (een desnoods voorlopige) aanduiding te geven van het woord 'ziel' voor zover ik het, in mijn taalgebruik, aanwend, door b.v. te zeggen : "In de Cartesiaanse filosofie is de ziel het 'denkend' (versta: het bewuste leven vertegenwoordigend) beginsel".

(ii).-- De zakelijke definitie.

Deze kent reeds een lange traditie.

Socrates van Athene (-469/-399; de stichter van de ethische en politieke (macro-ethische) definieermethode) liet zijn omgeving, gewikkeld in een dodelijke strijd met de Protosofistiek (-450/-350), omtrent de vraag of b.v. de idee ‘goed’, resp. ‘kwaad’ al of niet gebaseerd was op de werkelijkheid (WDM 79), de micro- of micro-ethische termen zo nauwkeurig mogelijk (‘akribeia’) definiëren.

Om aan te tonen dat - daarmee - de werkelijkheid (micro-ethisch, d.i. de individuen en/ of de kleine gemeenschappen betreffen, macro-ethisch, d.i. de maatschappij, in haar geheel of in haar grotere onderdelen betreffend) weergegeven werd, ging Socrates inductief te werk.

Zo b.v. knoopte hij aan het woordgebruik (nominale definitie) -- neem het woord ‘rechtvaardigheid; ‘deugd’ e.d.m. -- in het kader van de omgangstaal (commonsensetaal) aan. Aan de hand van dat soms zeer eenzijdige woord deed hij zijn leerlingen, onder wie de grote Platon, gevallen (= applicatieve modellen) van ‘rechtvaardigheid’; ‘deugd’ enz., analyseren. Dit, om het lemma, dat in zo’n voorlopige definities schuilt, te toetsen aan de werkelijkheid.

M.a.w.: één type - het micro- en micro-ethische - van de lemmatisch-analytische methode, die Platon veralgemeend heeft (WDM 22).

Aristoteles van Stageira (-384/-322), de stichter van de uitgewerkte, klassiek-traditionele logica en ontologie, werkte, net als Socrates en Platon, zijn leermeesters, inductief.

Bibl. st.: E. Treptow, *Der Zusammenhang zwischen Metaphysik und der Zweiten Analytik des Aristoteles*, in: *Epimeleia* (München), 1966.

Thematiek.

(i) Gegeven.

Alle mensen, op bepaalde tijdstippen (tijd) en plaatsen (ruimte; WDM 84v.), hebben het fenomeen (WDM 44) der maansverduistering, een waarlijk verwonderlijk feit (WDM 8), waargenomen.

(ii) Gevraagd (= gezocht).

Een verklaring, liefst oorzakelijk (WDM 183), die het fenomeen begrijpelijk, niet meer ‘verwonderlijk’, maakt.

(B) Lemmatisch-analytische methode.

(1).-- Aristoteles geeft een eerste definitie:

“sterèsis tis fotos”, (het uitblijven van licht). Indien een of ander achterwege blijven van licht vooropgesteld wordt, dan wordt het verwonderlijke feit der maansverduistering verstaanbaar (‘verklaard’). Meteen is hier een begin van vakwetenschap.

(2).-- Tweede definitie.

Aristoteles zegt: men kan de maaneclips ook ‘verklaren’ als het feit dat de maan, uit zichzelf, niet tot schaduwvorming in staat is. -- Daarmee is nog steeds niet gezegd wat juist de maansverduistering beheerst (WDM 7), - het beginsel (de ‘archè’ Lat.: ‘principium’, het principe) ervan.

Welnu, in de ogen van de hele Oudheid, Aristoteles inzonderheid, is wetenschap de kennis der beginselen; d.i. van wat de fenomenen beheerst.

(3).-- *Derde, oorzakelijke, definitie.*

Men kan, ook, het verduisteren der maan ‘duiden’ (interpreteren) als causaal verband (WDM 85: activiteit/ passiviteit: 183: oorzaak/ gevolg 199: noodzakelijke én voldoende voorwaarden).

a. Toepassing:

“Indien, in het interval ‘maan-zon’, op gegeven ogenblik, de aarde b.v. tussengeschoven wordt, dan is het gegeven (het fenomeen) ten volle, want oorzakelijk, verklaard”.

Meteen is er wetenschap, in de Antieke zin van ‘inzicht in het beginsel’, d.i. in dat wat het fenomeen beheerst.

b. Causale definitie.

“De volledige definitie - aldus Treptow, o.c., 51 d.i. het werkelijke ‘ti esti’ (wat is het juist?), is, dan: de eclips is

(i) het uitblijven van het maanlicht (eerste definitie),

(ii) om reden van het tussenschuiven van de aarde (derde, beginsel aanduidende definitie), tussen maan en zon,

(iii) doordat, uit zichzelf, de maan geen licht geeft (tweede definitie)”.

(C) Na dit lemma is er de analyse.

(a) Uit die hypothese kan men mogelijke experimenten deduceren (deductieve reductie) omtrent het toekomstig maangedrag.

(b) Indien deze voorspellingen, gesteund op de hypothese (lemma), gedefinieerd in de definitie hierboven, geverifieerd worden, dan is er een inductief verantwoorde definitie, in Aristotelische stijl.

Actueel voorbeeld.

Bibl. St.-- Sonja Vanoutryve, *De verschraalde kleuren van het muurbloempje*, in: *De Nieuwe Gids*, 15.12.1987, 21.

Men kent, wel, uit de kunstgeschiedenis het bauhaus (eigenlijk: das Staatliche Bauhaus), te Weimar, - een instituut voor kunst, inzonderheid bouwkunst (1919/1932), gesticht door Walter Gropius (1883/1969),-- later naar Dessau (1925/1932) en Berlijn verplaatst.

In 1928 is, daar, o.m. *Johannes Itten*, kleurdocent. Dit, met als collega's o.m. een Kandinsky, een Klee, een Schlemmer.

1. In zijn boek *Kleurenleer* staat te lezen:

“In een schilderklas gaf ik les over ‘harmonische kleurakkoorden’. Van ‘harmonische kleurakkoorden’ had ik, toen, nog geen definitie gegeven.

Na ongeveer twintig minuten merkte ik dat de leerlingen zeer onrustig werden. Toen ik naar het waarom (WDM 7: het beginsel, dat die onrust beheerst) vroeg, antwoordden de leerlingen dat zij de opgegeven kleurenakkoorden als onaangenaam en disharmonisch ervoeren. - ‘Goed’ zei ik ‘schilder dan maar ‘akkoorden’, die jullie als aangenaam aanvoelen’.

Ze deden het. Nadien bemerkte ik dat iedere leerling, op zijn papier, meerdere, op elkaar lijkende ‘akkoorden’ had geschilderd.

Daarna vroeg ik hun de bladen voor hun gezicht te houden zo dat én hun gelaat én hun kleuraccoorden konden gezien worden. Toen ontdekten wij allen een merkwaardige overeenkomst tussen

- (i) de kleuruitdrukking van ieder gezicht en
- (ii) de bijbehorende kleurakkoorden”.

Tot daar Itten zelf.

2. Verder schrijft Itten

“Voor de beoordeling van de subjectieve kleurakkoorden zijn maatgevend

- (i) niet alleen de kleur van de haren, de ogen en de huid;
- (ii) de belangrijkste maatstaf is de ‘straling’, die er van een mens uitgaat”.

Besluit.

Opvoedkundig gezien was Itten tweeledig:

(a) hij gaf objectieve kleurentheorie;

(b) hij stond, daarbij, open voor de subjectieve en, bovendien, individuele reacties van de leerlingen, ieder afzonderlijk, op die objectieve gegevens. Zoals hij zelf zegt: hij leerde “de natuurlijk gegeven, individuele wijze van denken, voelen, handelen” ontmoeten (WDM 44), d.i. een fenomeen, direct-persoonlijk, onderkennen. Dit, zowel bij zichzelf, doordat hij er zich voor interesseerde hoe zijn leerlingen, subjectief-individueel, ‘definieerden’, als bij zijn leerlingen zelf.

Sonja Vanoutryve vertelt, verder, hoe deze ontdekking - een echte inductie - de zeer open USA binnentrok. Zo is er een Amerikaanse psychologe, die een boek schreef over haar ervaringen (inductieve methode) als kleurenraadgeefster, Carol Jackson.

Terloops: ook België kent zijn kleurenconsulenten (zo o.m. de psychologe Christine Lenvein). Al wat met (vooral vrouwelijke) make up te maken heeft, heeft daar baat bij.

Opm.—

De idee ‘complementariteit’ (het feit dat iets iets anders aanvult) lijkt fundamenteel te zijn.

“Wie de kleurenleer van J. Itten door spartelt, kan duidelijk zien dat b.v.

- (1) een blauwe vlek op een groen vlak iets geheel anders is dan
- (2) dezelfde blauwe vlek op een rode achtergrond (vgl. WDM 168v.: figuur/achtergrond).

Het heeft iets te maken met de complementariteit van kleuren. Reeds eerder werd, door deskundigen, vastgesteld dat het menselijk oog rust vindt bij het zien van complementaire kleuren.

Zijn de kleuren, toch, in contrast (WDM 153vv.: antithetische vergelijking), dan zal toch gezocht worden naar een zekere manier van stabiliteit,-- door kleuren, a.h.w., ‘psychologisch’ complementair te maken.

Wie - voor de spiegel - zit, met de verschillende kleurdoeken onder het gelaat, kan duidelijk merken (inductie) dat

- (1) sommige kleuren de natuurlijke huidskleur doen ‘wegtrekken’,
- (2) sommige andere het gelaat ‘breken’ en
- (3) de ‘goede’ hetzelfde gelaat een bijzondere straling geven” (A.c.).

Zelfs moet met het natuur- en cultuurlandschap rekening gehouden worden: een winterpalet (pure kleuren), een lentepalet (fris als bij lentebloemen), een zomerpalet (door de zon afgebleekte kleuren) en een herfstpalet (meer gemengde kleuren) komen er bij te pas,-- aldus steeds onze Sonja Vanoutryve.

Besluit.

Ook in zgn. ‘subjectieve’, resp. ‘individuele’ zaken komt inductie en daarop gesteunde inductieve definitie van pas.

Als Itten’s leerlingen het door hem voorgelegde palet (harmonie) ‘onrustig’ maakt en een ‘indruk’ van onaangenaamheid en schreeuwerigheid (disharmonie) geeft, dan zullen zij spontaan deze subjectief-individuele ervaringen in hun definities - “Dat palet is lelijk”. “Dat palet is aangenaam”, enz. - vertolken.

Vergelijk met WDM 219/223 (tekenduiding: en gij ziet dat men zelfs van paletduiding kan gewagen.

Opm. -- Een kleine vergelijking.

Ernst Jünger (1895/1998), één der omstredenste literatoren en denkers in Duitsland, die, toen hij nog Nationaalsocialist was, zijn *Der Arbeiter* (1931) schreef - een boek dat hij later, toen hij, vanaf 1933, begon te breken met Hitler, nooit verloochend heeft (het beschrijft de moderne mens, als gesitueerd in een technisch natuur- en, vooral, cultuurlandschap, als 'Arbeiter'), definieert, in *Strahlungen*, Tübingen, 1949, 193/270 (Kaukasische Aufzeichnungen), de vrouwen, die hij, op doortocht, als Duits militair, ontmoette in Vorosjilofsk (het vroegere Stavropol), op 25.11.1947.

“Het weer is regenachtig (...). De stemmen der vrouwen, vooral die van de meisjes, klinken niet - in de eigenlijke zin - melodisch; zij klinken wel 'aangenaam'. In die stemmen is een soort kracht aanwezig, verborgen door opgewektheid. men heeft de indruk dat men een 'tiefe Lebenssaite' ('diepe levens-snaar') hoort trillen.

Het geeft de indruk dat - over zulke natuurkrachten - de constructieve en schematische veranderingen (*opm.*: eigen aan de technische cultuur, in haar Sovjetvariante van die dagen), zonder ook maar enige schaaftwonde te veroorzaken, verloren glijden.

Iets in dezelfde aard viel mij, ooit, op bij de Zuid-Amerikaanse Negers: die diepe ongebroken vrolijkheid,-- dit, na generaties slavernij.

Overigens: von Gravenitz, stafarts, vertelde mij dat, bij medische onderzoeken, de grote meerderheid van die meisje 'ongerept' (maagdelijk) bevonden werden. Zoiets is ook fysiognomisch (*opm.*: fysiognomie is gelaatkundige karakterologie) zichtbaar.

Daarbij is het moeilijk te zeggen of men dat van het voorhoofd of uit de ogen aflezen kan. Het is, in alle geval, 'der Silberglanz der Reinheit' (de glans der reinheid), die het gelaat ombloeit. Zo'n licht heeft niet de zachte glans van een actief beoefende deugd; het straalt, eerder, als het maanlicht, uit 'tweede hand'. Doch, juist daardoor, vermoedt men 'die grosze Leuchtkraft' (de grote lichtende kracht), die de bron is van de hier opgemerkte blijheid". (o.c.,208).

Opm.-- Men zal aanmerken dat Jünger louter subjectieve indrukken vertolkt, wanneer hij de Zuid-Russische meisjes, in de jaren 1942, in volle Tweede Wereldoorlog, definieert als 'natuurkrachtig', 'helder-blij', 'lichtend; 'rein'. En toch: herlees WDM 254 ("de straling, die van het gelaat uitgaat"), en gij zult een analogie met Itten 's inductie inzake kleuren (uitstraling) herkennen.

Overigens: wat is ‘subjectief’ juist? Leerden wij niet, 34vv. (misverstanden inzake ‘zijn’) dat - behalve het ‘objectieve’ zijnde - er ook een ‘subjectief’ zijnde (werkelijkheid) is? Indien de indrukken van Itten een beroep (kleurendeskundige) lieten ontstaan, dan moet er een bijzonder, tot pure ficties onherleidbaar, type van werkelijkheid mee gemoeid zijn. Waarom zou dit niet even goed het geval kunnen zijn, wanneer Jünger b.v. de maagdelijke reinheid meent te kunnen ‘aflezen’ (hij geeft toe dat hij niet zo goed weet hoe) uit de spontane blijheid en de ‘glans’ der Zuid-Russische-ongerepte-meisjes? Er zijn soorten werkelijkheid (‘zijn’), die de wezensaard hebben van wat de Mileziërs, ooit, ‘het smijdige’ (fluïdieke; WDM 12), eigenschap bij uitstek van een oerstoffelijke werkelijkheid, geheten hebben.

Was dit anders, wanneer de drie intieme getuigen van Jezus’ gedaanteverandering Jezus’ uitwendige verschijningswijze zagen veranderen zo dat “hij van uitzicht (‘gedaante’) veranderde, voor hun ogen, en zijn kleren gingen schitteren,-- met een witheid, die geen volder (lakenbereider) op aarde in die graad kan bereiken” (*Mark 9:2/3*)?

Er is - overigens - een terminus technicus, die zoiets aanduidt: ‘aura’ (uitstralingsgordel,-- rond, maar vooral vanuit een materieel gegeven).

Onze ontologie leerde ons zeker één ding:

- (i) wel hebben wij een vaag, transcendenteel begrip ‘werkelijkheid’,
- (ii) met alle modaliteiten, -- die kennen wij maar gedeeltelijk. Onze kennis van ‘het zijn’ is slechts gegrond op inductieve steekproeven. Meer niet.

Lahr’s appl. model.

Als voorbeeldje van zakelijke (niet enkel woordelijke) definitie geeft Lahr, o.c.,408, weerom de ziel.-- “Indien ik de ziel definieer als “een geestelijk (versta: onstoffelijk) wezen, begaafd met intelligentie en vrijheid, ertoe bestemd met een lichaam één te zijn; dan getuig ik ervan dat ik de zaak zelf (‘zakelijk’) wil definiëren”. En niet het taalgebruik, al was het dat van de Cartesianen.

De wetenschappelijke rol van de woordelijke en de zakelijke definities.

Samengevat: de nominale definitie is een onvolledige definitie, voorgedragen als hypothetisch en voorlopig; de zakelijke definitie is een volledige definitie, voorgedragen als beslissend en definitief. (Lahr, o.c.,499).

a. *Wetenschappelijk onderzoek*

Ieder wetenschappelijk onderzoek vertrekt met een woordelijke definitie, als lemma (voorlopig inzicht), dat als krachtidee (A. Fouillée) dienst doet. In de loop van het onderzoek van het gegeven (de zaak, waarover de naam het heeft) groeit die aanvankelijke definitie uit tot een - liefst inductief verantwoorde - zakelijke definitie (die, dankzij analyse, geverifieerd is).

WDM 217v. leerde ons het koppel ‘zinvatting/ zinstichting’: de woordelijke, aanvankelijke definitie is een zinstichting, onderhevig aan analyse; de zakelijke definitie, dankzij de voltrokken analyse, is een zinvatting. Van zinstichting naar zinvatting: ziedaar de gang van de wetenschap

b. - *De universaliëndiscussie*

Van hieruit begrijpen wij de universaliëndiscussie. WDM 105.2 leerde ons het essentieelste daaromtrent.

De kern komt hierop neer.

(a) De Nominalisten (WDM 36) stellen voorop dat een begrip (definitie) slechts een ‘naam’ (‘nomen’ in het Latijn) is, die tot het taalgebruik behoort. Of daaraan iets-in-de-werkelijkheid (het ontologisch-modaal aspect) beantwoordt, moet, in alle geval bewezen worden.

(b) De Realisten (versta: Begripsrealisten) weten, natuurlijk, ook dat een begrip, op zich, nog geen bewijs is van het feit dat, daaraan, iets-buiten-de-geest, die dat begrip denkt, bestaat. Maar zij zijn er - tegen de Begripsnominalisten in - van overtuigd dat, in de objectieve werkelijkheid, iets dat dezelfde structuur heeft, beantwoordt aan dat het idee en de term, die wij definiëren.

Maar pas na analyse: een is een lemma, een werkhypothese, die als leidraad (‘idée-force’, krachtidee, in de taal van Fouillée) kan dienen bij het onderzoek (= analyse) van de werkelijkheid. Wanneer de idee, die op haar werkelijkheidsgetrouwheid onderzocht wordt, geverifieerd is, dan weet men dat de begripsrealist, op dat punt, gelijk heeft: de werkhypothese is meer dan een naam, meer dan een hersenspinsel.

(c) De ‘abstractere’ en de ‘ideatieve’ begripsrealisten.

Onder de Begripsrealisten zijn twee types. Met b.v. Aristoteles beweren dat abstractionisten dat een universeel begrip uit de singulier-concrete gegevens geabstraheerd (daarvandaan: ‘abstractieeler’) wordt : de singulier-concrete feiten, als applicatieve modellen of toepassingen, worden samengevat (WDM 125: summatieve inductie; 143;-- 5) in één regel (het regulatief model, dat universeel is).

Met b.v. Platon beweren de ideationisten dat, behalve het nominaal aspect (d.i. het woord, de woorden, in één woord: de term) en het abstract aspect (d.i. de ‘forma’ (WDM 28) of wezensvorm, resp. universeel regulatief model, in onze geest), er een ideatie (proces) aan het werk is: terwijl wij woord en term, samen met de idee, in onze geest denken,-- terwijl wij beide verifiëren, in de analyse van de eraan beantwoordende werkelijkheid (van de nominale naar de reële definitie, dus), komen wij, met dezelfde geest (‘nous’, intellectus, verstand), in contact met de oorsprong, de arche (WDM 7: dat wat in onze termen en ideeën de verificaties ervan beheerst, als het beginsel ervan), die - sinds Platon - idea of eidos, wezens-vorm (‘idee’) heet.

Zij is de mogelijkheidsvoorwaarde van én onze termen en begrippen én van de eraan beantwoordende werkelijke structuren ervan.

Vier modellen zeggen wij: WDM 50 (ideaal en ‘werkelijkheid’) - verste: beginsel van de werkelijkheid en de erdoor beheerste werkelijkheid zelf); 107 (Augustiniaanse duiding: de karikatuur (van het ideaal) en het die karikatuur beheersende ideaal); 194 (de lachwekkend-treurige karikaturen en de deze beheersende goddelijke ideeën, naar Gogol’); 229 (‘deze’ -- zicht- en tastbare, materiële en vergankelijke, ‘wereld’ en de deze beheersende bovenzinnelijke, eeuwige en onvergankelijke ‘wereld’ - naar Platon).

Twee verdere modellen.

(1) *Dr. Jenny de Jong-Gierveld, Het begrip ‘eenzaamheid’ in theorie en praktijk*, Deventer, 1980 (= Kanttekeningen bij de wijze van gebruik van het theoretisch begrip ‘eenzaamheid’ in sociaalwetenschappelijk onderzoek). Steller onderscheidt twee fasen of, liever, aspecten van ‘conceptueel’ (= begrippelijk, ideëel) gedrag.

(1) ‘Conceptualiseren’ is het vormen en definiëren van begrippen,-- gemakkelijk hand in hand met het opstellen van een theorie (WDM 251: theoretische, ‘analytische’, contextuele,-- uitdrukkelijke definities)

(2) ‘Operationalisering’, is het geconceptualiseerde begrip verrijken met aanduidingen die de gebruikswaarde (vgl. WDM 251: gebruiksdefinitie) van het begrip in kwestie betreffen, d.i. de zgn. empirische variabelen, zoals:

1) vragen(lijsten), waarin het begrip ‘eenzaamheid’ voorkomt, b.v. (“Voelt gij u eenzaam?”; “Wat roept, bij u, het idee ‘eenzaamheid’, op?”)

2) onderzoeksitems (*opm.*: een ‘item’ (van het Latijn ‘item’) is een element, ‘punt’, uit een lijst (van vragen b.v.)); verder:

3) voorschriften (‘instructies’) inzake het leren wetenschappelijk waarnemen én van het fenomeen - b.v. ‘eenzaamheid’ - zelf én van de taal, waarin de betrokkenen er zich over uitspreken; ook

4) ‘scoringsvoorschriften’ (d.i. het aanduiden van de wijze waarop men uitslagen (behaalde resultaten) tot stand brengt en noteert).

Verwezen zij naar b.v. *R.W. Boesjes-Hommes, De operationalisering van begrippen*, Meppel, 1970.

(2) *G. van der Leeuw, Phänomenologie der Religion*, Tübingen, 1956-2, (*Phänomen und Phänomenologie*).

De (intentionele; WDM 66: objectgerichtheid) fenomenologie (WDM 70) gaat, eveneens, te werk, uitgaande van een voorlopige term (nominaal aspect) om tot een reële, de ‘zaak zelf’ (‘zu den Sechen selbst’ zegt Husserl) d.i. het fenomeen zelf, weergevende definitie te komen op wetenschappelijke wijze.

O.c., 772, zegt van der Leeuw: Wij hebben tot opdracht te spreken over degene dat zich aan ons getoond (*opm.*: fenomeen) heeft. Dit soort spreken omvat (...) stadia (...) - geven, om te beginnen, dat wat zichtbaar geworden is (*opm.*: het fenomeen), een naam. Alle spreken, immers, is, aanvankelijk, het geven van namen.

“Het simpele gebruik van namen is een vorm van denken, die zich situeert tussen (i) de waarneming (*opm.*: van het fenomeen) en (ii) het definiëren van die waarneming” (*W. McDougall, An Outline of Psychology* (1926), 264). (...)

M.a.w.: in de naamgeving classificeren (WDM 246vv.: begripsindeling) wij een fenomeen”. (Volgen daarna de verdere fasen der Fenomenologische methode, waarover later meer).

Appl. model.

F. Flückiger, Geschichte der Naturrechtes I (Die Geschichte der europäischen Rechtsidee im Altertum und im Frühmittelalter), Zollikon-Zürich, 1954, 35, geeft een toepassing.

Om het door de godheden ingestelde - niet ideologisch-menselijk - recht aan te duiden, gebruikten de Archaische Grieken twee termen ‘Themis’ (o.c., 17/34) en ‘Dike’ (o.c., 34/51).

a. De twee beduiden, in de Archaïsch-Griekse taal, zowel de godin, die het recht stichtte, als het fenomeen (= het recht) zelf : in en toch boven het fenomeen, het rechtstype, was - aldus de Archaïsche Griek - een goddelijk wezen aan het werk, dat orde(ning) in de samenleving stichtte.

Opm.: enkel en alleen in termen van ideologie (WDM 18: een door mensen uitgedachte constructie,-- in dienst b.v. van de samenleving) over deze Archaïsche fenomenen (en de eraan verbonden taal) denken laat geen recht wedervaren aan de feiten zelf.

b. Daarmee - aldus Flückiger zelf - begint de godsdienstfenomenoloog.-

Dat de analyse (én van de namen én van wat eraan beantwoordt, in het Antiek-Griekse rechtsleven, ontdekt dat b.v. Themis, Oerrecht, de regels omvat die b.v. de gastvrijheid (men gaf de gast of vreemde, in het eigen huis opgenomen, geschenken), de godhedenverering (vooral de godheden eigen aan het gezin én de familie), het zweren van eden, de betrekkingen der beide geslachten, voorhuwelijks en binnen het huwelijk, de bloedwraak (bij gebeurlijke moord), het brengen van offers, de dodenverering e.d.m. regelen, maakt van de nominale, voorlopige definitie een reële of zakelijke, ‘zaakgetrouwe’ geverifieerde definitie.

Dat dezelfde vergelijkende analyse de voorlopige term ‘Dike’ bloottrekt als het stel gedragsregels, dat het leven in de polis, stadsstaat, regelt, maakt van de voorlopig gedefinieerde term ‘dike’, een geverifieerde, naar begripsinhoud en -omvang gepreciseerde idee.

M.a.w.: hoe eigengeaard ook, t.o.v. de natuurwetenschappen of de wiskundig-logistische vakken, de Fenomenologie gaat op analoge wijze te werk,-- wil zij althans ‘wetenschap’ worden.

(3) -- Platon, *Der siebente Brief (An die Verwandten und Freunde des Dion zu Syrakus)*, Calw, 1948, 36ff.;

-- V. Goldschmidt, *Les dialogues de Platon (Structure et méthode dialectique)*, Paris, 1947, 3ss.,-- zij geven ons, bij Platon, juist dezelfde wetenschappelijke werkwijze.

“Voor ieder gegeven (*opm.:* de ontologische inzet) bestaan

(i) drie methoden, die toelaten er wetenschappelijk inzicht in te verwerven;

(ii) dat wetenschappelijk inzicht zelf is de vierde werkwijze.

(iii) Ten vijfde moet men het object zelf (*opm.:* de idee, in de strikt Platonische zin) plaatsen: het bestaat werkelijk en het is kenbaar.

Het eerste is, dus, de naam; het tweede de definitie; het derde de ‘afbeelding’ (*opm.*; Platon’s term voor het fenomeen); het vierde is de wetenschap” (V. Goldschmidt, o.c.,4).

Ziedaar hoe Platon zelf zijn methode, die van de nominale naar de zakelijke definitie gaat, schetst. Naam, definitie en (contact met) het fenomeen (dat de ‘afbeelding’ of ‘weergave’ (‘mimesis’) van de erin afgebeelde idee is),-- fenomeen, dat, uiteindelijk, door die naam en die definitie bedoeld wordt,-- deze drie lopen uit op het wetenschappelijk inzicht (‘wetenschap’).

Maar én de naam én de definitie én vooral het fenomeen zijn maar afbeeldingen van éénzelfde werkelijkheid, de idee, die erin haar naam, haar definitie en haar verschijningswijze in deze aardse wereld krijgt. In onze taal (naam), in onze geest (definitie), in onze ervaring (‘afbeelding’ of fenomeen),-- in onze wetenschap, die die taal spreekt, die onze geest sticht, die over onze ervaring gaat, daagt het licht van de idee op.

Dat heet men ‘de lichtmetafysiek’ van Platon. Deze staat of valt met het ‘archetype’ of ‘paradigma’, dat de idee is.

Applicatief model: de cirkel.

Platon, Der siebente Brief, 36, geeft een voorbeeldje.

(i) “‘Cirkel’ (kuklos, circulus) b.v. is iets, dat juist de naam draagt, die wij zo-even uitspreken” M.a.w.: net zoals de loutere Nominalisten, die o.m. de Sofisten waren, begint Platon met de naam.

(ii) “Het tweede dat de cirkel betreft, is de in onze taal verwoorde definitie, die uit naamwoorden en werkwoorden bestaat,-- in dit geval: ‘al wat in zijn uitersten overall even ver van het middenpunt verwijderd is’. Zoiets zou wel de definitie kunnen zijn van dat gegeven, dat door de naam ‘rond’, ‘cirkel’, ‘kring’ bedoeld wordt”.

M.a.w.: eens dat de naam weerklonken heeft, tracht Platon een definitie in te voeren,-- aarzelend, zoals hier blijkt. Immers: deze definitie moet op haar werkelijkheidsgehalte getoetst worden.

(iii) “Het derde punt is de stoffelijke afbeelding van de cirkel, waarneembaar door onze uitwendige zintuigen, -- b.v. door een tekenaar of een kunstdraaier gemaakt.

Dit is iets dat zich achteraf laat uitwissen en vernietigen. Uitgewist of vernietigd worden zijn dingen niet voorvallen met de idee ‘de cirkel’ (het archetype), waarmee al deze vakmensen zich bezighouden. ‘de cirkel op zich’, immers, is iets anders’ en iets dat (van zijn ‘afbeeldingen’) grondig verschilt!

M.a.w.: Platon past hiermee het beginsel van het aanschouwelijk onderwijs toe: de naam en de definitie beginnen te leven; voor het kind b.v., maar zeker ook voor de volwassene, wanneer zij kunnen verbonden worden (= associatiemethode) met een bekeken of getoond voorwerp,-- hier een kring, die een Antiek Grieks tekenaar in het warme zand uitwerkt, of een ronde schijf, die de draaier handig in klei vertolkt.

(iv) “Het vierde punt is de wetenschappelijke kennis, d.i. het feit dat onze rationeel denkende geest (= noölogisch aspect) de objectief ware voorstelling vat, aanwezig in dergelijke dingen (*opm.*: in het zand uitgetekende cirkel, schijf in klei)”.

Hiermee legt Platon onze ‘nous’, intellectus, geest bloot, die - terwijl hij de naam verwoordt, terwijl hij definieert, terwijl hij een applicatief model (‘de afbeelding’ of het fenomeen) ‘schouwt’ (‘aanschouwt’) - dit is het ‘aanschouwen’ der zintuiglijke waarneming, natuurlijk -- de idee, ergens, vat. Dit ‘vatten’ (WDM 217: zinvatting) heet Platon ook ‘schouwen’, maar dan niet-zintuiglijk, louter verstandelijk-redelijk of ‘geestelijk’ ‘zien’ (‘aanschouwen’).

Platon voegt, hieraan, toe dat ‘wetenschap’ (in zijn, Platonische zin) iets is dat zich “in de ziel” situeert. ‘ziel’ (WDM 257) is, in zijn denksysteem, een hoofdzaak. In tegenstelling tot de ‘abstractief’ denkende Aristoteles - nochtans zijn leerling, tot op zekere hoogte -, is ‘ziel’ voor Platon, iets dat onsterfelijk is.

Opm.-- Aan de onsterfelijkheid van de ziel knoopt Platon, overigens, één der tekens - zo meent hij - vast van het feit dat de mens over ideeënkennis beschikt : in een vorig leven - ergens in een lichtwereld - schouwde ieder onzer (althans in beginsel) de ideeënwereld (WDM 229).

(v) Platon legt er de nadruk op, in de Zevende Brief, dat noch naam noch definitie noch voorbeeld noch, zelfs, wetenschap, die de bovenbouw van deze drie punten uitmaakt, de idee op zich zijn. ‘de cirkel; ‘de cirkel op zich’ is bovenmenselijk. De idee is, verder, totaal onstoffelijk en bovenaards.

Het Platonische denkgenootschap.

De Mileziërs, de Paleopythagoreeërs staan bekend om hun vormen van 'denkgenootschap' ('hetaireia'). Maar ook Platon had daar zo zijn gedachten over.

Bibl. st.:

- A. Gödeckemeyer, *Platon*, München, 1922, 61/68 (*Die Schulgründung*);
- Thorkil Vanggaard, *Phallos (Symbol und Kult in Europa)*, München, 1971, 21/47 (Paiderastia);
- H.I. Marrou, *Histoire de l' éducation dans l' antiquité*, Paris, 1948, 55/67 (*De la pédérastie comme éducation*).

“Zodoende wordt de EROS (*opm.*: erotische liefde), voor de mens, tot de grootste zegen en tot de bron van de hoogste goederen, die te zijner beschikking staan.

(i) Het irrationele moment (*opm.*: drijfveer) der 'liefde' wordt, in de fundamentele betekenis, die het, voor Platon's denken, reeds zeer lang bezit, met de grootste klem benadrukt. Zonder eros komt van filosoferen niets terecht. Voor bekrompen geesten is de filosofie niet bestemd.

(ii) Maar pas de echte liefdesgemeenschap der filosofische naturen kan deze passie in de juiste banen leiden. Daarom proclameert Platon nu de engste verbinding tussen beide, 'eros' en filosofie, zoals hij deze ook in zijn school (de Academie) wou verwerkelijken. “Want niet iedere eros is schoon en prijzenswaard, maar slechts die eros, die aanzet tot edele liefde”. (A. Gödeckemeyer, o.c., 67f.).

Opm.-- Meestal, door met het echte Platonisme onbekenden, wordt beweerd dat Platonische ideeënleer met 'rationalisme' of levensvreemdheid samenvalt. Niets van!

Thorkil Vanggaard, steller van *Phallos*, is niet de eerste de beste. Geneesheer (1941), psychiater, leider der afdeling voor psychotherapie aan de Rigshospitalet's kliniek (1960+), prof in psychotherapie aan de Univ. van Kopenhagen, voorzitter van de Deense psychoanalytische vereniging (1957+),-- schreef hij een diepgaand – en eerlijk – werk over de Antiek-Griekse 'paiderastia', 'knapenliefde' (woord, dat door onze termen 'pederastie' of 'homoseksualiteit' totaal verkeerd wordt vertaald).

Platon - net zoals een hele strekking in de Antiek-Griekse wereld - was ervan overtuigd dat 'cultuur' zeer vlot overgedragen wordt, indien tussen leerkracht en leerlingen, tussen leerlingen (de oudere) en leerlingen (de jongere) de verhouding 'minnaar/ beminde' bestond. Het element 'meegesleepte bewondering', dat in de eros van een jongere voor een oudere wakker wordt, werkt, door overdracht (WDM 149: Ribot), door, van de leerkracht of de oudere student (in) op de student(in) of de jongere lerende.

(i).-- Gelijkenisoverdracht.

Men wil op de bewonderde, op wie men ‘verliefd’ is, ook gelijken in zijn filosoferen.

(ii).-- Aanpalingsoverdracht.

Men geraakt ‘verliefd’, niet enkel op de persoon, die filosofie aanleert, maar ook op diens filosofie zelf.

Dit doet ons volgende tekst beter begrijpen: “Uit frequente gesprekken, -- uitgerekend over filosofische onderwerpen, alsook uit intiem samenleven ontspringt, plots, de idee in de ziel. Vergelijk dit met een vuurvonk, uit dewelke het aangestoken licht opgaat. Zo ontstaan vindt de idee dan wel zelf haar weg. (*Der siebente brief*, 35).

Besluit.-- Wetenschap, ja, maar ook ‘leven’, leven in de kleinschalige groep, -- leven in dialoog (Platon schreef enkel dialogen),-- gevoed door en vanuit de psychoanalytische diepten gevoede ‘eros’, die er, het levenssap van uitmaakt,-- ziedaar Platon’s begripsleer.

Algemeen besluit.

Wij bespraken twee toepassingen,-- de operationalistische (WDM 259) en de fenomenologische (WDM 260), Vergeleken met de Platonische valt en gelijkenis (van de woordelijke naar de zakelijke definitie) en verschil (vooral de Operationalistische methode is eenzijdig traditioneel; maar ook b.v. de Husserliaanse Fenomenologie is eerder individugebonden) op. De Platonische is het leven tot volle begrip gebracht,

d.-- Begripsontologie.

De harmonologie en logica zijn geen epistemologie (kennisleer).-- Toch mankeert aan een begripsleer iets, wanneer men geen aandacht schenkt aan de verhouding tussen het begrip (idee) enerzijds, en de erdoor bedoelde werkelijkheden, anderzijds.

Bibl.st. :

-- Ch. Lahr, *Logique*, 660/716 (Logique critique;-- vrl. 662/676 (*Vérité logique et le problème des universaux*);

-- Denis Vernant, *Introduction à la philosophie de la logique*, Bruxelles, 1986, 87/118 (*L’ontologie de la logique*);

-- Gr. Currie /A. Musgrave, ed., *Popper and the Human Sciences*, Dordrecht/ Boston/ Lancaster, 195 (*L.J. Cohen, Third World Epistemology*, o.c.11/12).

Beginnen wij met een Scholastische uitspraak: “Onze Categorieën (*opm.*: Mercier bedoelt niet enkel ‘categorieën’ (WDM 83) als grondbegrippen, maar ook als gewone begrippen) zijn niet de directe weergave van de werkelijkheid maar een duiding (WDM 217) (*Kard. D. Mercier, Logique* (1922), 98).

De hele Scholastische traditie maakt, hierbij, het onderscheid tussen ‘materieel object’ en ‘formeel object’ van ons kennen.-- Neem een mooie appel (om een voorbeeld aan Hegel te ontlenen).

a. Voor een meisje, dat, hongerig, van school komt, is die appel - als formeel object, in haar duiding - iets eetbaars: zij grijpt hem, zonder Moeke iets te vragen, en speelt hem naar binnen!

b. Voor een dendroloog is die appel, dezelfde appel, iets anders. Hij ‘ziet’ die ‘vrucht’ als b.v. gelukt of mislukt. Hij ‘ziet’ de boomsoort (dendrologie is boomkunde).

c. Voor een schilder, die dezelfde appel als ‘esthetisch’ object bekijkt, is hij een ‘te schilderen’ object.

De Scholastici (800/1450) zullen zeggen: “Eénzelfde materieel object, de appel, is driemaal formeel object”.

Opm.-- Vgl. WDM 3; 105 waar wij de ideeën ‘totaalidentisch’ (= materieel) en ‘deelidentisch’ of analoog (= formeel) hebben uiteengedaan. Eénzelfde totale identiteit met zichzelf (‘materieel’ valt de appel met zichzelf samen) is vatbaar voor een meervoud van partiele identiteiten (= betrekkingen of gezichtspunten, d.i. ‘formele’ objecten). Zo is ieder begrip dat niet de totale identiteit van iets met zichzelf bedoelt, niet de ‘directe weergave’ van een werkelijkheid, maar een ‘interpretatie’, zoals Kard. Mercier zegt.

Het begrip als ‘relevant’ of ‘selectief’.

R. Pinxten, The Notion of concept, in Cognitive Psychology (An Overview and Critical Analysis), in: *Philosophica Gandensia*, Meppel, New Series 10 (1972), 14/42, merkt, terecht, op dat een begrip - behalve wanneer het de totale identiteit bedoelt - ‘selectief’ (= uitkiezend, schiftend) is, inzake de informatie (WDM 29), die van het eraan beantwoordende object uitgaat: “Slechts het relevante in het object wordt door het begrip naar voren gehaald”. ‘Relevant’ is ‘gewichtig’, ‘terzake dienstig’, ‘wezenlijk’.

Besluit.-- De mens, behalve wanneer hij de totale identiteit bedoelt, is een duider of interpretant.

Besluit.-- Heel nauwkeurig uitgedrukt:

- (i) een deel van onze begrippen drukken de totale identiteit uit;
- (ii) een ander - het grootste - drukt een deelidentiteit (betrekking, gezichtspunt) uit.

De univeraliendiscussie.

a. De categorieën, predicabiliën of, nog, ‘universaliën’ (WDM 245) vallen onder de rubriek ‘begripsomvang’ (WDM 242), Nu eens zijn het singuliere begrippen (denk aan Karolina von Günderode), dan weer zijn het particuliere of universele begrippen. De transcendentale begrippen (WDM 243) zijn een categorie apart.

b. De discussie, vanaf de Oudheid (Nominalistische Sofisten b.v., Abstractionistische Aristoteliekers en Ideationistische Platoniekers), zie WDM 258 - op gang gekomen, werd, vanaf de Vroegscholastiek (1000/1200), hernomen. Zij duurt, tot op heden, voort.

1. Bewijs: *D. Nauta, Logica en model*, Bussum, 1970, 258vv., waar men het duidt als een kwestie van wat onze taal(termen) van de objectieve werkelijkheid, die de taal bedoelt, vat. Inzake logistiek en wiskunde onderscheidt Nauta drie posities:

a. begripsrealisme (G. Cantor en diens Cantorisme; een Abraham Fraenkel, die Platonieker was, samen met de WDM 238 vernoemde Platoniekers, gekend als logicisme);

b. conceptualisme (WDM 32: Brouwer en diens intuïtionisme);

c. nominalisme (een Martin en zijn formalisme).

De termen van de logistiek of wiskunde als geformaliseerde wetenschap zijn, dus:

a. Platonische ideeën (vergelijkbaar met wat Platon over ‘de cirkel’ (WDM 263) zegt), die onafhankelijk van de menselijke geest bestaan,

b. geldige constructies van de menselijke geest (conceptualisme),

c. louter namen (nominalistisch).

2. Karl Popper (1902/1994), met Imre Lakatos (1922/1974), Thomas Kuhn en Paul Feyerabend (1924/1994), één der vier grootste epistemologen van dit ogenblik, gebruikt in dit verband de term ‘derde wereld’.

De ‘eerste wereld’ is de ons omringende, ‘fysicale’ werkelijkheid; de ‘tweede wereld’ is het geheel van de menselijke bewustzijnstoestanden; de ‘derde wereld’ bestaat uit al wat ‘objectieve kennis’ is.

Bij nader toezien is Popper, echter,

(i) conceptualist (ideeën zijn geldige constructies van onze geest),

(ii) maar met een tint van logicisme (onze gedachtenconstructies stichten, onafhankelijk van ons, problemen, die, dus, niet geconstrueerd, maar ontdekt worden door onze geest).

De zijnsmodaliteiten, terzake.

Wij hebben, uitvoerig, de ontologische modaliteiten (WDM 38/65) behandeld. Dat dit - schijnbaar Middeneeuws - thema nog zeer actueel kan zijn, bewijst b.v. *D. Vernant, Introduction à la phil. d. l. logique, 92ss..*

In de *Principles of Mathematics*, London, 1937-2, onderstreepte Bertrand Russell de klaarblijkelijke contradictie, die erin zou bestaan te beweren dat een object 'A' geen 'zijn' zou toekenbaar zijn. "De uitdrukking "A is niet" b.v. moet altijd hetzij onwaar hetzij zinloos zijn. Want, gesteld dat A niets was, dan zou de zin "A is niet" niet eens kunnen uitgesproken worden. "A is niet" behelst, dus, dat er (i) een Term 'A' is, (ii) waar van het zijn ontkend wordt.

Gevolg: A is" (*B. Russell, Principles, LI, 427, 449*).

D. Vernant voegt daaraan, onmiddellijk, toe: "Tenzij men de woorden als een 'flatus vocis' (*opm.*: de Middeneeuwse Nominalisten beweerden dat een term (begrip, idee) slechts een 'luchtverplaatsing door de stem teweeggebracht' was) afdoet,

(i) het over een object hebben,

(ii) het noemen lijkt slechts mogelijk indien (en enkel indien) dat object een minimum aan 'zijn' bezit". (*O.c.,92*).

1. Herlees WDM 2 (de tekentaal van de logistiek (en de wiskunde)); 51 (Teken en 'werkelijkheid') en gij zult inzien dat Russell hier slechts toepast wat de oude ontologen over de modaliteiten zegden.

Iets 'A' heten, in het verband van hetzij de logistiek hetzij de wiskunde is het ipso facto (= meteen) de modaliteit 'teken-binnen-onze-redenerende-geest' verlenen. Of daaraan een andere modaliteit, nl. 'werkelijkheid-buiten-onze-redenerende-geest' bestaat ('is'), is een andere kwestie.

2. Het is waar wat Popper, terzake, zou beweren, nl. dat het zinnetje "A is niet" een constructie is van onze geest (= conceptualisme). En het is ook waar dat zo'n constructie van onze geest, eens dat zij, door onze geest, geconstrueerd is, een modaliteit van zijn vertegenwoordigt (nl. de modaliteit 'gedachteconstructie'). Wat Russell, in bovenstaande tekst onderlijnt.

En Popper, als conceptualist-met-een-tintje-logicisme (= Platonisme), zou, terecht, daaraan toevoegen: "Eens dat een geldige gedachteconstructie er is, bestaat zij onafhankelijk van de construerende geest, die, soms, dingen in die constructie ontdekt, i.p.v. ze te construeren, b.v. de contradictie, die Russell er in ontdekt.

Opm.-- K. Popper is ver van alleenstaande met die én conceptualistisch én logicistische stellingname.

a.-- Herlees WDM 110, waar het meetmodel ('maat') én als subjectief én als objectief, tegelijk, beschreven wordt: de keuze van de maat is subjectief (// conceptualisme), het gebruik ervan is objectief (// logicisme).

b.-- *J. Royce, Principles of Logic*, New York, 1961, 47/53 (Classes), komt tot een analoog besluit. Steller heeft het over het klassebegrip (WDM 245), als middel ('maat') tot classificering (WDM 246vv.). Enerzijds is een indeling (in klassen) steeds, min of meer subjectief, anderzijds is zij, onmiskenbaar, objectief.

“Het enig mogelijke antwoord op de vraag hoe de absoluutheid van de logische beginselen (*opm.*: waarop indelen, classificeren, gesteund is) samengaat met de willekeurigheid van iedere indeling, die wij door voeren, ligt daarin dat de logische beginselen nauwkeurig de wezensaard van ‘de wil om ordentelijk te handelen’ - wat neerkomt op ‘de wil om beredeneerd te werk te gaan’ – vastleggen”. (o.c.,53).

Besluit:

(i) Wij construeren, ‘ontwerpen’ (in Existentialistische taal) - conceptualisme –
(ii) maar wij construeren en ontwerpen, binnen een orde, die objectief is en waarin wij ‘geworpen’ (weerom: in Existentialistische taal) zijn - logicisme. Zeker is dit het geval voor wie aan (geformaliseerde) logistiek of wiskunde wil doen. Daar is men gebonden aan de axiomatisch-deductieve ordening.

Ook is dit het geval voor de empirische vakwetenschappen : iedere hypothese (lemma), hoe willekeurig ook, wordt gesitueerd in de objectieve werkelijkheid, door de toetsing aan die werkelijkheid (analyse, d.m.v. inductieve toetsing).

Dus: of deductief of reductief, iedere willekeurige act situeert zich binnen een objectieve orde.-- Cfr WDM 2.

De intentionele begripsleer.

Wat ‘intentioneel’ betekent, werd WDM 66 uiteengedaan.

1. *Ch. Lahr, Logique*, 494s., trekt, in dit verband, de aandacht op een Scholastisch idee.

a.-- De ‘intentio prima’, eerste of spontane richting van onze geest, als begripsvormend, ligt in onze begrippen, waarin hij de werkelijkheid vastlegt.

b.-- De ‘intentio secunda’, tweede of lusvormige (reflectieve) richting van onze geest, ligt daarin dat hij - i.p.v. zich op de werkelijkheid te richten – zich richt op zijn gerichtheid zelf.

Wat ontdekt hij dan? Dat wat de Scholastici een ‘ens rationis’, een ‘gedachteding’ heetten. - Het voorbeeld bij uitstek daarvan zijn de universaliën (WDM 106.2).

Een ander voorbeeld: de term ‘A’ in Russell’s zinnetje “A is niet” (WDM 268). Russell neemt ‘A’ niet als iets waarmee iets anders aangeduid wordt, maar als ‘entiteit’ (‘iets’) op zich, een ‘niet-niets’ dat puur in zijn denken bestaat.

2. I.M. Bochenski, *Wijsgerige methoden in de Moderne wetenschap*, Utr. /Antw., 1961, 72 (*Semantische trappen*), geeft ons, van die Middeneeuwse ‘intentiones’, denkrichtingen, een Moderne versie.

Hier is niet het bewustzijn het uitgangspunt, maar de taal.

a.-- Eerst zijn er de dingen, toedrachten, waarover onze taal het heeft,-- in ontologische taal, de ‘zijnden’ (d.i. de nultrap inzake taal).

b.1.-- Dan is er de taal (een klasse,-- beter nog : een systeem, van tekens,-- spreek- en schrijftekens), waarin wij over de zijnden spreken, schrijven. Dit heet ‘de eerste trap of objecttaal’. Vergelijk dit met de eerste intentio der Scholastici.

b.2.-- Volgt daarop een tweede taal, nl. die taal waarin wij over de taal spreken of schrijven. Zij heet ‘de taal over de taal of metataal’. (WDM 237) .Vergelijk met de tweede intentiones. Of ‘begrippen over begrippen’.

Het paradox van de leugenaar.

E.W. Beth, *De wijsbegeerte der wiskunde (van Parmenides tot Bolzano)*, Antw. /Nijmegen, 1944, 78v., geeft ons daarvan de tekst.

“Men vraagt iemand: ‘Als gij beweert dat gij liegt, liegt gij dan of niet?’

(i) Indien deze antwoordt ‘Ik lieg’, dan vervolgt de ondervrager : ‘Indien gij beweert dat gij liegt en gij liegt dan spreekt gij de waarheid. Dus uw antwoord is onwaar.

(ii) Indien deze, echter, antwoordt: ‘Ik zeg de waarheid’, dan wordt hem tegengeworpen: ‘Indien gij beweert dat gij liegt en gij zegt de waarheid dan liegt gij’. Waarop Beth, o.c., 79: “Elk der antwoorden wordt dus ad absurdum (het ongerijmde; WDM 32; 34) gevoerd”

Hiermee zitten wij in volle eristiek of gesofistikeerde logica. Beth verwijst naar A. Rüstow, *Der Lügner*, Erlangen, 1908-1, Leipzig, 1910-2, als naar het werk, dat de eristiek deed actualiseren.-- Volgens Beth komt de vraag hierop neer: “Is de bewering van de leugenaar een oordeel of niet?” Want, indien het een oordeel is, dan is het voor waarheid of onwaarheid vatbaar.

Pater Bochenski, o.c., 72, ziet het zo: “iedere uitdrukking waarin sprake is van deze uitdrukking zelf is zinloos”.

Reden: een dergelijke taal zou, tegelijk, tot de twee semantische (WDM 91) taaltrappen behoren, nl. zij zou tegelijk taal en taal over die taal zijn. Of, in spraakkundige termen : zij zou en rechtstreekse en zijdelingse rede zijn, “Wat met de leer over de semantische trappen onvereenigbaar is”. (Bochenski, *ibid*).

Het paradox van de leugenaar geeft ons geen oordelen: “In deze pseudo-uitspraak wordt, immers, iets over de uitspraak zelf gezegd”. (*Ibid.*). Slechts in een metataal kan iets ernstigs daarover gezegd worden. Maar die is er niet.

De toetsbaarheid (verificatie/ falsificatie) van begrippen.

Indien men, zoals in de vakwetenschappen, vooral, van de nominale naar de zakelijke definitie van begrippen wil geraken, hoe moet men te werk gaan?

Wij volgen, enigszins, het schema van Hans Reichenbach (1891/1953; fysicus en denker; Neo- of Logisch-Positivist (WDM 19; 118)).

Om te weten wanneer een zakelijke definitie werkelijk ‘zakelijk’, zaakgetrouw, werkelijkheidsgetrouw, is, zijn een meervoud van methoden beschikbaar.

1.-- De logische mogelijkheid.

Een idee is ‘mogelijk’ wanneer er geen tegenspraak (WDM 30), d.i. geen ongerijmdheid, in aantrefbaar is.

Appl. modellen.

(1) WDM 54 (een rond vierkant; twee + twee =/ vier); 268 (“A, als denkinhoud op zich -- is niet”).

(2) Toelichtingen

Ch.Lahr, Logique, 495, preciseert als volgt.

De deelideeën (deeltermen) van de totaalidee (term) ‘rond vierkant’ zijn met name:

a. oppervlak (wat en rond en vierkant beide zijn),

b.1. een kromme (lijn) als omtrek,-- slechts vier rechte lijnen als omtrek,

b.2. identische lengte van alle rechten vanuit het middenpunt naar de omtrek, niet-identische lengte van zo goed als alle rechten vanuit het middenpunt. Wat contradictorisch (WDM 157; 231 is. En dus onmogelijk, falsifieerbaar, bij toetsing.

Wat Russell, in 1905, als volgt formuleert :”Het is onwaar dat er één en slechts één x bestaat, dat tegelijk rond en vierkantig is”. (*D. Vernant, Introd. à l. phil. d. l. logique*, 94).

Tweede voorbeeld van Lahr: een niet-gevoelde pijn (pijn behelst steeds dat zij gevoeld is).

Besluit.

Logische verifieerbaarheid valt samen met niet-tegenstrijdigheid. Zij beheerst alle axiomatisch - deductieve denkakten.

2.A.(i).-- *Empirische mogelijkheid.-- fysicaal en technisch type.*

(a) -- *Fysicale mogelijkheid.*

Een begrip is fysicaal toetsbaar (verifieerbaar/ falsificeerbaar), wanneer het niet-strijdig met natuurwetmatigheid is.

Appl. model.

“Snelheid, in het heelal, die de c (lichtsnelheid, d.i. bijna 300.000 km/sec) overtreft” is onmogelijk, want, tot nog toe, is geen snelheid bekend, die, in de natuur, de c overtreft. Volgens de wetten der natuurwetenschap kan geen lichaam zich met een snelheid groter dan c bewegen.

Onmogelijk, dus falsificeerbaar. Meteen onbestaande. Dankzij toetsing aan de natuurwetmatigheid wordt dit duidelijk.

(b) -- *Technische mogelijkheid.*

Een begrip is technisch mogelijk indien er een techniek (instrument, middel) bestaat, dat toelaat de idee te toetsen.-

Appl. model.

De temperatuur in de kern van de zon is, natuurlijk, fysicaal mogelijk (er bestaat de mogelijkheid ze te toetsen aan natuurwetmatigheid), maar technisch, tot op zekere hoogte, onmogelijk: wie gaat, met welk middel, deze meting uitvoeren? de technische uitvoerbaarheid, die beslist over de mogelijkheid, is er niet.

Het is evident dat, naarmate de technieken vooruitgaan, de technische toetsing (verificatie/ falsificatie) ook vooruitgaat. - het procedé is de norm intake technische toetsing.

2.A.(ii).-- *Transempirische mogelijkheid.*

‘Transempirische’ werkelijkheden zijn ofwel buitennatuurlijk ofwel bovennatuurlijk.

WDM 17 leerde ons, hiervan, het wezenlijkste.

a. H. Reichenbach geeft als term ‘de kat als goddelijk dier’. Bepaalde Antieke Egyptenaren ‘aanbaden’ zoiets. De vraag rijst : hoe toetst men zoiets? Louter logisch is onmogelijk, want ‘de kat als goddelijk dier’ is geen ‘ens rationis’ (geen louter denkproduct); fysicaal of fysicaal - technisch lijkt ondoenlijk (welk procedé b.v. toepassen?). Vooral ‘de kat als goddelijk dier’ is transfysicaal: zij gaat de natuurwetmatigheden te buiten.

b. De Bijbel geeft ons hier misschien een tip.-- *Matt 2: 1/12 (De magiërs aanbidden Jezus)* behelst een transempirische, het ‘empirische’ (verstaan als ‘het aardse’ overschrijdende, verificatie).

Beluisteren wij, eerst, het Bijbelse verhaal.

“Toen Jezus te Bethlehem geboren was, in de dagen van koning Herodes, kwamen er ‘magoi’ magiërs, uit het Oosten. Zij zeiden: -- “Waar is de vorst der Joden, die onlangs geboren is? Want wij hebben, in het Oosten, zijn ster gezien. Wij zijn, dan ook, gekomen om Hem te aanbidden”.

Toen koning Herodes dit vernam, doorvoer hem een huivering, die zich ook van geheel Jeruzalem meester maakte. Hij riep, daarop, alle opperpriesters en schriftgeleerden bijeen en stelde hun de vraag waar juist ‘de Christus’ zou geboren worden. Zij antwoordden :

“In Bethlehem van Juda’. Want de profeet (*Mik 5:1*) schreef wat volgt: ‘En gij, Bethlehem, land van Juda, zijt waarachtig niet de minste onder de hoofdplaatsen (‘Klans’) van Juda. Uit u, immers, zal een vorst voortkomen, die de herder (*opm.*: leider) van Israël, mijn volk, zal zijn”.

Daarop ontbood Herodes, in alle geheim, de magiërs en lichtte zich, uit hun mond, nauwkeurig in omtrent de juiste tijd, waarop de ster hun verschenen was. Hij stuurde ze naar Bethlehem, met als opdracht: “Gaat met zorg navraag doen naar het kind. Eens dat gij het gevonden hebt, meldt het mij dan; want dan ga ik het, op mijn beurt, aanbidden”.

Na deze woorden van de vorst begaven zij zich op weg.-- Kijk: de ster, die zij, in het Oosten ontdekt hadden, ging voor hen uit,-- tot op het ogenblik, waarop zij, op de plaats waar het kind zich bevond, bleef stilstaan. Bij het zien van de ster waren zij buiten zichzelf van vreugde.-- Zij gingen het onderdak binnen en zagen het kind, met zijn moeder, Maria. Zij wierpen zich ter aarde neer, om het kind te aanbidden.

Daarop openden zij hun kistjes en boden het, daaruit, als wijgeschenk, goud, wierook en mirre aan.

Hierna, in een droom gewaarschuwd om Herodes niet meer op te zoeken, vertrokken zij, langs een andere weg, naar hun land”.

Opm.-- ‘Magos’, magiër, bij de Meden, een Antiek volk, gesitueerd in wat wij nu Iran heten, rond Ekbatana, hun hoofdstad, betekent ‘priesterlijk duider van ‘dromen’ (wat, in Antieke taal, even goed nachtdromen als ‘gezichten’ (visioenen) kan betekenen)! Ook bij de Antieke Perzen, zowat het huidige Iran, en, later, bij de Grieken, gold die betekenis.

Ook het Oude Israël kende dergelijke figuren (*Jer 39:13; Dan 2:48; 4:6; 5:11*).

Deze eerste betekenis liep ineen met twee andere:

(i) de astrologie, een buitennatuurlijk vermogen (streng te onderscheiden van de huidige sterrenkunde), werd, in het Oosten, druk beoefend, vooral als leidraad voor de vorsten (de sterren beelden het staatsbeleid vooraf); het duiden van hetzij nachtdromen (althans die met buitennatuurlijke draagkracht) hetzij van ‘gezichten’ liep, dan ook, gemakkelijk ineen met astrologie;

(ii) de magie,-- woord, dat door ons ‘toverkunst’ slecht vertaald wordt (omdat ‘toveren’ te veel aan krachtpatserijen allerhande doet denken), liep daarmee ook ineen: zij bedient zich, immers, én van het duiden van ‘dromen’ én van de astrologie (sterrenwichelarij).

Terloops: WDM 9vv. leerde ons het Antieke begrip ‘wijsheid’. De term ‘magoi’ door ‘wijzen’ vertalen is dan ook juist: de ‘mageia’, wichelarij, was, inderdaad, toentertijd, één der hoofdtypes van algemene en gespecialiseerde vorming,-- zoals, vooral vanaf -200, ook in de Late Oudheid.

Opm.-- Wij vertalen ‘magoi’ door ‘wichelaar’. Dit oude Nederlandse woord staat voor het Griekse ‘mantië’ (de kunst, ja, de kunde van het buitennatuurlijk ‘zien’). ‘Magos’ is ‘ziener’.

Er zijn - nog steeds - mensen, soms geleerden, die trachten het Aanbiddingsverhaal van Mattheus ‘waar’ te waken door, vakwetenschappelijk, op te zoeken wanneer juist een sterrenkundig fenomeen, wetenschappelijk verifieerbaar, zich voordeed, dat beantwoordt aan wat de ‘magoi’ - als ‘ster’ - ‘zagen’.

Zoiets is ‘zinloos’ (de term, waarmee *La Bible de Jerusalem*, Paris, 1978, 1416, ad m, dit type van uitleg bestempelt).

Het ‘zien’ van een ‘magiër(in)’ is buitennatuurlijk (dank aan wat wij, nu nog, soms een ‘helderziende’ heten). Dit zien - zo zouden de Grieken gezegd hebben - is van het mantische, wichelende type.

(i) Men ziet iets, met een pare normaal vermogen;

(ii) de duiding, die daarop steeds volgen moet, dwingt tot wichelen, heen en weer wiegen met de duidende geest. Zo ook de ‘magoi’ van toen.

Pas nu, na deze toelichtingen, kunnen wij de structuur der verificatie van de idee der Wijzen uiteenzetten.

(A).-- De waarneming.

Gegeven: zij ‘zien’ (mantisch) een ster (d.i. een buitennatuurlijk lichtpunt, dat aan een ster doet denken), die zij ‘wichelend’ duiden als “de ster van de vorst der joden (en, onder verstaan, der heidenen,-- wat uit hun wil om hem te huldigen blijkt)”.

Gevraagd: hoe kan zoiets getoetst worden?

(B).-- De analyse (reductieve redenering).

Deze splitsen wij in een lemma (veronderstelling) en de ‘analyse’ (stricto sensu) ervan.

(B).i. -- De regressieve reductie (= abductie, lemma).

Deze ‘reductieve’ stap, in het redeneren, bestaat erin dat de Magiërs veronderstellen dat er, ergens, in het land der Joden, ‘iets’ (iets werkelijks) aan beantwoordt. Het ‘zien’ van de ‘ster van de vorst der Joden (en Heidenen)’ wordt, pas, zinnig, begrijpelijk, indien daaraan iets werkelijks beantwoordt.

(B).II.a.-- de analyse: progressieve reductie. ‘deductieve stap’.

Uit het lemma, dat er iets werkelijks moet bestaan, dat ‘de ster’ verantwoordt, trekken de Wijzen een deductie: “Indien ergens, in het land der Joden, werkelijk een vorstenkind geboren is, dan loont het de moeite dit te toetsen,-- door een experiment, nl.

“Wij begeven ons op weg naar dat land en doen navraag en onderzoeken;---.De waarneming, nl. dat wij een ster ‘zien’, kan dan, door nieuwe waarnemingen, hetzij bevestigd (geverifieerd) hetzij ontkend (gelogenstraft, gefalsifieerd) worden”. - De ‘progressieve reductie’ bestaat erin uit het lemma d.i. zinnigheid van een experiment, een toetsend experiment te deduceren.

(B) II.b.-- De analyse: inductieve (peirastische) reductie.

Zij begeven zich op weg. Komen in Jeruzalem aan.

a -- Eerste verificatie.

De Oudtestamentische geschriften der Joodse profeten voorzien, warempel, de geboorte van een ‘vorst’, herder van Israël: En wel met een precieuzere aanduiding, inzake plaats: ‘Bethlehem’, iets dat toetsbaar is.

b-- Tweede verificatie.

De mantische ervaring, het ‘zien’ van een vorstenster, herneemt: “De ster ging voor hen uit”.

c -- Derde en zeer beslissende verificatie.

“Zij zagen het kind met zijn moeder”. Wat een drievoudige inductieve toetsing betekent van hun idee

Opm.-- Men vergelijk deze analyse met WDM 254/257 (vooral de waarneming der ‘straling’ of aura), waar ‘paranormale’ (buitennatuurlijke) ‘fenomenen’ (term die inhoudt dat er iets ‘werkelijk’ waargenomen wordt, maar in de modaliteit van het buitennatuurlijke) ter sprake komen.

Hans Reichenbach, een Neo-Positivist, zou, in alle geval, in beginsel, met onze ‘reductieve redenering’ (WDM 2) moeten instemmen.

Het schema luidt als volgt: “Indien alle paranormale fenomenen transempirisch toetsbaar zijn (in de zin van hierboven), dan b.v. de aura, de straling,-- de ster van Bethlehem, enz.. Welnu, de ster van Bethlehem was verifieerbaar (bevestigend toetsbaar).

Dus - in beginsel – alle buitennatuurlijke fenomenen zijn toetsbaar, -- op transempirische wijze”. -’Transempirisch’ betekent dat:

(i) de waarneming, die het lemma uitlokt, buiten de logica, de wiskunde,-- buiten de fysicale en technologische wetmatigheid gesitueerd is,

(ii) de verificatie, in beginsel, echter, zich wel in de logisch-wiskundige en / of fysicaal-technische werkelijkheid situeert. Immers : het opnieuw ‘zien’ van de ster te Bethlehem werkt maar verifiërend voor degenen, die paranormaal begaafd zijn,-- niet voor wie in de louter logisch-wiskundige en/ of empirische (fysicale en technische) wereld gesitueerd is.

Doordat, echter, de basiswaarneming louter paranormaal is, is de bewijskracht van een transempirische verificatie nooit die van de louter logisch-wiskundige en/ of fysicaal-technische verificaties. Toch is die bewijskracht niet-niets maar ‘iets’ één der vele modaliteiten (mogelijkheden) van ‘zijn’, d.i. van werkelijkheid. Wat ontologie veronderstelt.

Opm.-- Nu, van hier uit, verstaat men waarom én occulte (paranormale) én religieuze systemen - waaronder o.m. de Bijbelse religie, met haar ‘wonderen’ (genezingen, bezwingen) en ‘ingevingen’ - op geloof beroep moeten doen: de bewijskracht, reductief, van de wonderen en ingevingen (‘inspiratie’) is, immers, transempirisch,-- overschrijdt het ‘seculaire’ (het aardse), met zijn logisch-wiskundige en/ of empirische verificatiemogelijkheden. Wat niet behelst dat geloof op niets ‘rationeels’ gesteund is. Dat ‘rationele’ heeft de structuur van de transempirische reductieve redenering.

2.B.-- De 'ideale' mogelijkheid.

Het logisch-wiskundige, het empirische (fysicaal-wetmatig, technisch-toetsbaar), het transempirische, ziedaar reeds enkele modaliteiten - die 'modaliteiten' der Antiek-Middeneeuwse ontologie toch!- van 'zijn' of 'werkelijkheid', die over de mogelijke zakelijkheid onzer definities (en, meteen, onzer begrippen) beslissen.-- Maar - vooral, ja, bijna uitsluitend, in het Platonisme - er is nog een modaliteit van 'zijn' of 'werkelijkheid', nl. het ideaal.

1. WDM 50/51 (*Ideaal en 'werkelijkheid'*); 60 (*Ethisch ideaal*); 62 (Salisbury's 'stelling' of thesis, die op een 'ideaal' neerkomt),-- zij leerden ons reeds, ontologisch, het begrip 'ideaal' kennen,-- en wel als één der vele modaliteiten, 'mogelijkheden', van 'werkelijkheid'.

2. WDM 212 (*Akt der Ideierung*) leerde ons de Scheleriaanse duiding van de 'ontwerkelijking' (het van de naïef-massief waargenomen werkelijkheid afstand nemen) kennen: de mens, als geest, gaat niet zonder meer op in het gegevene, -- het 'onmiddellijke', (om met een Hegel en, ook, een Kierkegaard te spreken); hij transcendeert, dankzij ideatie (WDM 258 (ideatief begripsrealisme); 262 (het 'licht' der idee), de onmiddellijk (d.i. onberedeneerd) gegeven werkelijkheden,-- dankzij beredenering,-- 'middellijkheid' (zou Hegel en, ook, Kierkegaard zeggen).

Onze geest, als geest, d.i. verstand en rede, overschrijdt, dankzij de afstandige kijk, alwat in onze feitelijke ervaringen doorkomt.

3. Hier situeren zich,-- niet de waarden - zonder - meer (WDM 74/81) maar de hogere waarden (WDM 79: ideeën, idealen, waarden, maar dan vooral de hogere, de anagogische of verheffende waarden; WDM 211(method. analyse van een waardenkeuze)).

Hogere, 'anagogische' waarden zijn, in feite, meestal, ongerealiseerde, vaak onrealiseerbare idealen,-- die, niettegenstaande hun 'niet-operationeel karakter', toch, veelal, als normatief, d.i. ons geestesgedrag ergens regelend, aangevoeld worden.

Appl. model.

Een kersverse leerkracht begint, veelal, met vele 'idealén' (gedeeltelijk op de Normalschool bijgebracht). maar, na enkele jaren, lijkt diezelfde leerkracht, meer dan eens, 'uitgeblust', zoals men wel eens hoort zeggen.

Welk verschil in dynamiek van lesgeven tussen een 'idealist' en een 'uitgebluste'!
Idealen 'werken'!

De toetsing van idealen.

Idealen zijn begrippen, ja, gebeurlijk, Platonische ideeën.

(A).-- *De krachtidee, volgens Alfred Fouillée.*

In zijn *L'avenir de la métaphysique, fondée sur l'expérience* (1889), 273s., geeft hij ons daarvan een voorbeeld.

a.-- Het geloof van Kristoffel Columbus (1450/1506), die, op 12 oktober 1492, het eiland Guanahani ontdekte, bestond uit begrippen en gevoelens,-- niet uit wils-akten, die iets bevestigden. Zijn geloof was een 'idée dominatrice' (een hem beheersende gedachte), een 'idée-force' (een krachtidee).- De wil van Columbus zelf was slechts het innerlijke verlengstuk van die kracht, zoals zijn vaart over zee er de veruitwendiging van was.

b. Deze gedachte kwam tot uiting bij iedere golfslag, die zijn schip trotseerde. Zij veruitwendigde zich op de oever van Guanahani, waar hij aan land stapte.

c. Het kielzog (= spoor) van het schip is, sedert 1492, uit onze ogen verdwenen.

Maar het kielzog van de idee, die hij koesterde, nl. ergens, op verkorte wijze, Indië te ontdekken, is duurzaam: telkens wanneer, nu nog en in de toekomst, een schip naar Amerika vertrekt, herbelichaamt deze act Columbus' idee.

Ziedaar, verkort, maar aan de hand van zijn voorbeeld, hoe Fouillée het ideaal van Columbus duidt.

a.-- Aanvankelijk was het op zich niets meer dan een gedachte ('idee'). Maar heel zijn ziel was 'bezield' door die idee.

b.-- Sedert het resultaat, na de verificatie door de ontdekking van Amerika, is die idee 'zakelijk' gedefinieerd. Meer nog: zij veranderde onze klein-westerse wereld.

(B).-- *De methode van Johannes van Salisbury.*

WDM 62 zagen wij dat Johannes van Salisbury (een Humanist in volle Middeneeuwen: hij kende Cicero, Virgilius, Ovidius, Juvenalis; hij was, als lid van de School van Chartres, Christelijk Platonieker, maar las ook de Stoieker Seneca) een tweeledigheid, 'thesis/ hypothesis; vooropstelde. De 'thesis' kan vertaald worden door onze huidige term 'ideaal'; de 'hypothesis' door de term 'geheel der omstandigheden' (= situatie, handelingscontext). Cfr. WDM 60.

Wij gaan deze methode nu toepassen op een ideaal, de eerbied voor het leven.

1.-- De 'thesis' (het ideaal).

O. Willmann, Abriss, 130, zegt dat de Decaloog (= Tien geboden)

a. het goddelijk gezag (innerlijk-gemeend, verwoord en liturgisch beleefd),

b. het ouderlijk gezag (vierde gebod) en

c. de godgewilde ordening der samenleving

b.1. in daden van eerbied voor de persoon (vijfde), het huis (zesde) en de eigendom (zevende) veruitwendigd,

b.2. in woorden (achtste) bewerkstelligd,

b.3. in gedachten gemeend (negende en tiende) als idealen vooropstelt.

Terloops: men vindt deze structuur in alle Archaïsche leefgemeenschappen. Staan wij, even stil bij 'Dood niet; geef geen ergernis'.

2.a.-- Eerste hypothesis (levenscontext).

Heten wij deze situatie 'de probleemloze eerbied voor het leven'.

Jan is ecologist: het 'leven' is hem een hoofdwaaarde. Planten, dieren, mensen,-- zij zijn leven en het leefmidden ('milieu') is één van zijn hoofdzorgen. Daarom is hij natuurbeschermer, stapt hij mee op in anti-kernwapenstoeten; ja, ook is hij, als beschermer van ieder leven, ook het ongeborene, tegen abortus.

Hij is gehuwd. Gaat met de regelmaat van een klok naar zijn werk - waar hij, zeer hygiënegevoelig, strijdt voor het gezond houden van het werkmidden - trekt, af en toe, naar vergaderingen van 'milieuvriendelijken'. Hij is ook pacifist: oorlog is leven doden! "Gij zult niet doden".

2.b.-- Tweede hypothesis (levenscontext).

Heten wij deze situatie 'de in het gedrang gebrachte eerbied voor het leven'. - Jan woont op de rand van de grootstad. In de winter komt hij 's avonds, langs eerder verlaten straatjes, huiswaarts.

Onlangs beleefde hij de situatie van zijn leven: 'Uw geld of uw leven'. Een man staat voor hem, totaal onverwachts. Jan is nu precies geen lam: hij grijpt zelf, het eerst, de agressor naar de keel. Een worsteling volgt: "Ik weet niet meer zo heel juist wat er gebeurd is. Naar één idee flitste mij door de geest: 'Als deze kerel maar zoveel eerbied heeft voor mijn bezit en leven, waarom zou hij het recht hebben van mij eerbied voor zijn bezit en leven op te eisen?'. Ik heb geworsteld. Hij nog meer. Ik haalde het: hij bleef als levenloos liggen".

Jan was 'in staat (hypothesis) van wettige zelfverdediging': hij mocht (ethische modaliteit), desnoods, doden.

Besluit.

a. Jan is in ‘de spiraal van het geweld’ terechtgekomen:

- (i) degene die hem aanviel gebruikte het actief-aanvallende geweld;
- (ii) hijzelf, om zijn leven veilig te stellen, verviel quasi-spontaan in geweld,-- tegengeweld, dan.-- Maar Jan liet, in geen geval zijn ideaal ‘Gij zult niet doden’ schieten. Hij kwam, enkel, in een situatie terecht, waarin zijn ideaal moeilijk te duiden werd.

b. Dit blijkt, bij vergelijking. Neem een huurdoeder: hij doodt als dienstbetoon voor een ander, die hem daarvoor vergoedt. De huurdoeder huldigt het ‘demonistisch principe’ (WDM 81; 173v.; 178) hij “vreest God niet en stoort zich niet aan de mensen”. De huurdoeder huldigt ook een ideaal (WDM 47: het lustbeginsel,-- hedonisme; 75: hedonistische waarden).

Dit ideaal is:

- (i) werkelijk een krachtidee,
- (ii) maar een bedenkelijke. De huurdoeder is ‘onzedelijk’, immoreel. Jan niet. Hij houdt de ‘thesis’ hoog. De huurdoeder ontkent de ‘thesis’, die de idee ‘eerbied voor het leven’ is.

c. Moeilijker is de vergelijking met de terrorist.

- (i) Ook hij, uit Anarchistische overwegingen, doodt. Hij doodt eigenmachtig, volgens het Anarchisch beginsel ‘Wees vrij’.

(ii) De Anarchist, echter, huldigt - op zijn beurt - een ideaal, nl. de bevrijding van de mensheid uit een gevestigde orde, die hij als gewelddadig afschrijft: zij hindert, principieel, door haar autoritaire structuren’ (o.m. in de opvoeding), de absolute vrijheid van de Anarchische mens, die - aldus een term van Fr. Nietzsche - ‘mis.archisch’ (gezagsverachtend) denkt en handelt.

Besluit.

a. Er steekt waarheid in: onze maatschappij heeft ‘autoritaire’ en ‘gewelddadige’ kentrekken. De ‘bevrijding’ daaruit is een gewetensvolle act.

b. Maar of terreurdaden - aanslagen b.v. - daartoe het - even gewetensvolle - middel zijn, is zeer de vraag. - Misschien als ‘wettige zelfverdediging’, maar in welke verifieerbare zin is, in terroristische akten, van wettige zelfverdediging van ‘de onderdrukten’ sprake? Is de terroristische act niet eerder een ‘geweld’ als antwoord op ‘geweld’? Geweld dan zonder voldoende reden of grond (WDM 7)?

Een ‘hypothesis’ (situatie) verrechtvaardigt desnoods veel. Naar verrechtvaardigt zij ook terreurdaden?

Samengevat.

1. Idealen zijn 'ideeën' (begrippen, 'entia rationis', gedachtedingen), die als modaliteit van 'zijn' hebben 'slechts in onze geest te bestaan: Idealen zijn, verder, 'krachtideeën', d.i. begrippen, die het gemoed (en meteen de wil) 'bewegen', tot beweegreden dienen,-- het gemoed (alsook de wil) 'drijven', tot drijfveer dienen: in die zin behoren zij tot de axiologie (waardeleer).

Om ze te definiëren behoort men ze louter logisch, eerst,-- daarna, axiologisch te analyseren: het waardevoulen, al of niet afgezonderd van gemoedstoestand, wilsreactie of doelstreving (WDM 76), moet in de begripsanalyse betrokken worden.

2. - De vraag luidt: welke mogelijkheden bergt een ideaal? M.a.w.: tot welke wereld-in-de-maak (WDM 227) leidt een ideaal, wanneer het door onze akten, geleid door dat ideaal, overgebracht wordt in een andere modaliteit van 'zijn', nl. de wereld, die wij, door onze daden, stichten? En waarvoor wij, als gewetensvolle wezens, medeverantwoordelijk zijn?

a. Zulks is het pragmatistisch (W. James), pragmaticistisch (Peirce) standpunt : wat soort resultaat veroorzaakt ons - door idealen geleid - handelen? Want door ernaar te handelen situeren wij een axiologisch begrip ('ideaal') in de totaliteit van het 'zijn' of de werkelijkheid. Pas dan krijgen wij een volledig inzicht in de waarde ervan.

b. Meer nog: door ernaar te handelen situeren wij een ideaal in de ethische sfeer (moraalfilosofisch standpunt).

Kijken wij terug op onze korte analyse:

a. Columbus ontdekt een nieuw werelddeel en sticht in beginsel 'waarde', ethische waarde gebeurlijk.

b.1. Jan, onze Godgelovige ecologist, sticht ethische waarde, zelfs wanneer hij zijn individueel leven, tegen agressie, in staat van wettige zelfverdediging, met doding verdedigt.

b.2. De huurdoeder huldigt ook een 'ideaal', een hedonistisch-utilistisch ideaal,-- dat, ethisch, zware bedenkingen behelst.

b.3. De Anarchistische terrorist kent ook een 'ideaal', dat eigenmachtige doding in dienst van de 'bevrijding der onderdrukten' behelst;-- wat ook niet vrij is van zware bedenkingen, ethisch gesproken.

Besluit.

Gezien als leidraad voor akten, zijn idealen 'lemmata', werkhypothesen, die de toetsing der feiten moeten doorstaan. Gevolg: de reductieve methode (WDM 2; 9; 126;127 (proefondervindelijke variante); 135v.; 224; 276) is de aangewezen methode.

De pythagoreïsch-platonische begripsleer, volgens J. Kepler.

(1) *Ter inleiding het volgende.*

a. *Platonisch. Ideocentrisme.*

Voor een mens als Platon van Athene (-427/-347) is wat ‘goddelijk’ (in de zin van én boven- én, vooral, buitennatuurlijk) is, tegengesteld aan al wat zicht en tastbaar, al wat menselijk, al wat sterfelijk is. Welnu, in zijn ogen zijn de ideeën de volle graad van goddelijkheid. Wij heten zo’n denkstelsel ‘theologisch ideocentrisme’.

Opgemerkt zij dat ‘sterfelijk’ wellicht de sterkste tegenstelling uitmaakt t.o.v. ‘goddelijk’ en, meteen, ideëel. Zoals, immers, de wisselende dingen, uit onze zintuiglijke ervaringen, een veelheid van ‘zoë’, levende wezens, -- van ‘thremmata’, telgen, tot een ‘wereld’ (WDM 228) maken, zo ook, op analoge wijze, omvat de verzameling en het systeem der ken- en denkinhoudelijke gedachtedingen (WDM 270) een meervoud aan ‘noëta zoa’, animalia intelligibilia, ideële levensvormen. Zodat wij terecht, met Platon, zeggen dat de ideeën, zoals hij ze opvatte, ergens goddelijke, levende ‘wezens’ zijn, die de wezensvormen der dingen, in en rondom ons veroorzaken.

b.-- *Theocentrisch idealisme.*

‘Idealisme’ - in de strikt Platonische of Platoniserende zin - is het vooropstellen van de ideeën als oorsprongen van de wezensvormen, in en rondom ons. ‘Theocentrisch’ wordt, hier, gedacht van het opperwezen, hetzij in de Heidense zin (het Oermonotheïsme; vgl. Lang en Schmidt), hetzij in de strikt bovennatuurlijk-Bijbelse zin (Jahweh; Drie-eenheid).

De eerste, die, als wijsgeer, dergelijke theocentrische ideeënleer voorstond was Albinos van Smurna (100/175), die een systematische uiteenzetting van het Platonisme schreef.

(2) *In die grote traditie situeert zich Johannes Kepler (1571/1630).*

Als werken zijn, van hem, bekend: 1596: *Prodromus seu mysterium cosmographicum*,-- vooral zijn *Harmonices mundi libri v* (1629).

Isaac Newton (1642/1727), bekend om zijn zwaartekrachtleer, zegt dat hij zijn theorie heeft kunnen formuleren, dankzij het feit dat ‘twee reuzen’, J.Kepler en Galileo Galilei (1564/1642), ‘hem op hun schouders optilden’. Wat niet een kleine lof behelst aan Keplers’ adres.

a. Welnu, Kepler was een gelovig en vroom Protestant. Wat niet belet - terloops gezegd - dat hij door de enggeestige 'Bijbeltheologie' van zijn Protestantse geloofsgenoten, die het heliocentrisme, dat hij van de Katholieke Poolse kanunnik *Copernicus* (1473/1543; *De revolutionibus orbium caelestium* (1543)) overnam, niet konden verwerken, met de bitterste vijandigheid werd bejegend.

b. Met Copernicus was Tycho Brahe (1546/1601) zijn grote leermeester,-- vooral inzake waarneming (de basis van de natuurwetenschappelijke reductieve methode; WDM 272. fysicale verificatie) en berekening.

Terloops: waarneming met berekening geeft ons de exacte methode.

Appl. model.

“Sedert de dag waarop wij, dankzij de Goddelijke goedheid - aldus Kepler zelf - over een zo nauwkeurig waarnemer beschikken (als Brahe), aan wie een fout van acht minuten gewoon niet kan overkomen, moeten wij (i) deze berekeningsfout dankbaar willen inzien, (ii) maar, aangezien wij deze acht minuten, op de ene of andere wijze, in onze denkbeelden (*opm.*: omtrent de baan van de planeet Mars) moeten inbouwen, moeten zij ertoe bijdragen de gehele gedachteconstructie, die onze huidige sterrenkunde is, te herstichten”.

Wij geven dit uittreksel, dat *O. Willmann, Gesch. d. Idealismus*, III (*Der Idealismus der Neuzeit*), Braunschweig, 1907-2, 66, aanhaalt, om te laten aanvoelen wat een pythagoreeër en een platonieker, eigenlijk, is. Dit, gezien het feit dat, daaromtrent, enorme misverstanden in omloop zijn.

Uit de herziening van Tycho Brahe's waarnemingen en berekeningen, kwamen de beroemde wetten van Kepler, inzake planetenbanen, tot stand.

K 1.-- Elke planeetbaan is een ellips, met, in een van de brandpunten, de zon.-

K 2.-- De lijn, die een planeet met de zon verbindt, doorloopt, in gelijke tijdsintervallen, gelijke oppervlakten.

Gevolg: wanneer b.v. de planeet Aarde, op iedere tweede Januari, in haar perihelium (haar dichtste punt bij de zon) is, is haar snelheid het grootst.

K 3.-- Voor elk paar planeten geldt dat de kwadraten van de perioden evenredig zijn met de derde macht van de halve lange assen van hun banen.

Gevolg: hoe meer verwijderd van de zon, des te langer de omloop tijd. (*S. Mitton, red., Cambridge Encyclopedie van de astronomie*, Bussum, 1978,159).

Het Pythagoreïsch Platonisme van Kepler.

Zijn tijdgenoten bestempelden de leer van de Poolse kanunnik Copernicus als ‘doctrina pythagorica’ (Pythagoreïsche leer). Kepler vond dat hij, inzake Pythagoreïsme, nog niet ver genoeg ging.

A. WDM 13v. leerde ons de grondidee:

(i) de materiële wereld, in en rondom ons, vertoont harmonie (gelukke ineenvoeging);

(ii) deze harmonie, in de stof, ontdekt men door er

(a) de meetkundige (ruimtewiskundige) vorm (WDM 87) van na te gaan,

(b) alsook de getalwiskundige gegevens (WDM 133). Doch dit is slechts de statische, synchronische zijde. De dynamische, diachronische zijde van de harmonie der materiele dingen (de hemellichamen inbegrepen) ontdekt men dankzij een soort beoefening van de choreia, dans, muziek en zang (lied, gedicht).

Wie zo te werk gaat, ontdek de ziel van de materiele dingen, d.i. het (levens)-beginsel (WDM 7: archè), dat ze beheerst.

B. -- Kepler schakelt zich, welbewust, in dat type van denken in.

Maar hij hersticht het dankzij de beginnende Moderne wetenschap. Wij vatten zijn leer dienaangaande samen.

1.-- ‘Ubi materia, ibi geometria’.

‘Waar materie is, daar is meetkunde’. - De getal- en ruimtewiskunde - want ‘geometria’ omvat de twee

(i) op zich, houdt zich bezig met gedachtedingen (WDM 270;--281v.),

(ii) maar in de zintuiglijk waarneembare dingen, in en rondom ons, vat zij de wezensvorm (WDM 28: forma), -- in de Latijnse taal van de aan Kepler voorafgaande Scholastiek: ‘causa formalis’, de formele zijde (factor, wezensbestanddeel) van de stoffelijke dingen van de kosmos. Die wezensvorm is er het kenbare, het denkbare, het begrijpelijke, van.

Immers:

(a) wat de dingen hun wezensvorm geeft (hun onderscheidbaarheid van de rest),
(b) dat maakt er het ‘rationele’ (‘kenbare’) van uit.

2.-- Het edele juk (WDM 66/68), volgens Kepler.

‘Edel juk’-- een Platonische uitdrukking -- betekent dat, enerzijds, onze ziel (met haar geest, d.i. verstand en rede) en, anderzijds, de ons omringende kosmos op elkaar afgestemd zijn (WDM 154: wederzijdse betrekking).

a.-- Zo b.v. bestaat ‘figura caeli’ de wiskundige vorm, van het heelal uit van harmonie getuigende verhoudingen. Daarin blijkt, onmiddellijk, dat er geest (verstand en rede) in aan het werk zijn.

b.-- Om kenbaar te zijn moet daaraan een ‘subiectum consimile’, een erop afgestemd subject, beantwoorden, dat - ergens van zichzelf uit - begrip vertoont voor de lichtende harmonie (vooral getal- en ruimtewiskundig).

Ergens moet onze ziel licht, harmonie, getal en configuratie zijn. Anders gezegd: de kosmos, het welgeordend heelal of 'zijn', en onze ziel zijn 'hermosmena', dingen, in wier wezensvorm harmonie is ingebouwd.

a. -- De kosmos is zo, voor zover hij, ofschoon materieel, toch b.v. getal- en ruimtewiskundig gestructureerd is. Bewijs daarvan : de wetten van Kepler b.v. die, met ontzettend eenvoudige wiskundig-rationele formules, het zonnestelsel doorzichtig maken voor onze geest.

b.- Onze ziel is, eveneens. zo, voor zover zij getal- en ruimtewiskundige gedachtedingen in zich draagt en, in de wiskunde, stelselmatig uitwerkt en, achteraf, op de kosmos toepasselijk vindt.

3.-- *Onze ziel, tussentertussen tussen kosmos en godheid.*

Onze ziel is voor Kepler -- die, hierin, Christelijk Platonieker is, 'imago Dei', afbeelding van God: zij neemt deel (participatie) aan Gods geest, met diens scheppingsmodellen. Daardoor komt het dat onze gedachtedingen (van de logica en de wiskunde of de muziektheorie) 'zotikos', levenskiemen gelijk, in onze geest werkzaam zijn,-- zo dat hij, in de zicht- en tastbare, stoffelijke gegevens, de wezensstructuren vat. Het licht van Gods geest is in onze ziel, door haar Schepper, ingebouwd,-- zo dat zij a.h.w. met Hem het wezen der dingen 'vat' (WDM 217; 263).

4.-- *én de kosmos én onze ziel, deelname aan Gods ideeën.*

De ken- en denkbare wezensvormen der dingen, zowel in ons als buiten ons, bevinden zich 'noëros', op de wijze van een gedachteding, in Gods geest.

1. Wanneer God, nu, schept, dan bouwt hij deze wezensvormen of goddelijke ideeën, die Hem tot modellen dienden, in, de schepping in.

Anders gezegd: wat Kepler, geformuleerd in zijn kosmische wetten (WDM 272; 263), pronkstuk van onze fysicale wetenschap, in de dingen aantreft, dat bestond, van alle eeuwigheid, reeds in Gods geest.

2. Wanneer God onze zielen schiep, dan plantte Hij, meteen, een afbeelding en participatie van zijn scheppingsmodellen in onze zielen. Deze zielkunde is dan ook een noölogie, een leer omtrent de 'nous', intellectus, geest (verstand en rede, alsook gemoed), anagogisch, opwaarts, naar God toe gericht. Vergelijk met WDM 107 (Augustinus); 194 (Gogol).

De Scholastische drieledige duiding van de wezensvorm.

Bibl. st.:

-- O. Willmann, *Die wichtigsten philosophischen Fachausdrücke in historischer Anordnung*, Kempten/ München, 1909, 67/69 (Nominalismus, Realismus);

-- *id.*, *Gesch. d. Id.*, II (*Der Idealismus der Kirchenväter und der Realismus der Scholastiker*), Braunschweig, 1907-2, 350/362 (*Die Klärung der realistischen Grundanschauung im Streite des Nominalismus und Realismus*) 488/506 (*Die Vereinigung der idealen Prinzipien bei Thomas*).

“Het verloop van de strijd tussen Nominalisme en Realisme, in de Christelijke Middeneeuwen vertoont een verrassende gelijkenis met dezelfde strijd, in de Oudheid”. (O. Willmann, *Gesch.*, II, 352).

Die ‘verrassende gelijkenis’ duurt tot op heden voort (WDM 267). Dit bewijst dat wij, hiermee, voor een grondinzicht staan.

A.-- Ongelukkigerwijze werd, in Oudheid, Middeneeuwen, Hedendaagse tijd, verward tussen wezensvormen en ‘universaliën’ (WDM 106.2) : zoals wij zagen, WDM 242, zijn er, naar omvang, d.i., naar dat waarop de wezensvormen (ideeën, begrippen) slaan, singuliere, (particuliere), universele en transcendentale wezensvormen.

Een wezensvorm, ‘vorm’ kortweg, is dat waardoor iets van de hele ‘rest van de werkelijkheid’ onderscheidbaar is (WDM 28). Op zich zijn wezensvormen ‘gedachtelingen’ (WDM 270), of zij singulier, algemeen of, zelfs, alomvattend zijn.

B.-- De Scholastici onderscheidden drie basismodaliteiten (WDM. 41).

(i)-- De wezensvormen voor de dingen

(in en rondom ons) zijn, in de Pythagoreïsch-Platonisch-Christelijke duiding, zoals bij een Kepler, de ideeën (denkbeelden, modellen) van God, die Hij, bij het scheppen, bewerkstelligde in de geschapen werkelijkheden,-- zo b.v. de banen der planeten rond haar ster, de zon. Zij heten, o.m. bij S. Augustinus (WDM 107), ook wel ‘archai’, principia, beginselen (WDM 71), want zij beheersen, als ken- en denk- en, vooral, handelingsmodellen, de kosmos der schepping.-- In Middeneeuws Latijn: ‘formae ante rem’ (wezensvormen voor de dingen).

(ii)-- De wezensvormen in de dingen

(‘formae in re’) zijn de ken-, denk- en handelingsmodellen, voor zover - door zakelijke definitie (WDM 252) - in de onderzochte gegevens zelf ontdekbaar.

(iii).-- de wezensvormen na de dingen

(‘formae post rem’) zijn de begrippen, ‘ideeën; concepten, die wij, samen met de eraan verbonden termen (WDM 241), binnen onze geest (‘bewustzijn’), intramenteel dus, vormen, ‘opvatten’, ‘ontwerpen’. Als termen worden zij, in een taalverband, gefixeerd, -- vaak eerst op nominale, later meermaals op zakelijke wijze, in een definitie.

Nominalisme, Begripsrealismen.

WDM 258; 267;-- wij leerden, daar, reeds de drie grondvormen van begripsontologie kennen. Nu pas is die discussie klaar: wezensvormen, begrippen, ideeën, d.i. ken- en denkinhouden, waarmee men werkt (desnoods extramenteel), zijn - voor de Nominalist, in beginsel althans (want er zijn varianten) - slechts begrippen (‘conceptualisme’) of, zelfs, termen (‘terminisme’, nl. wanneer de Nominalist de nadruk legt op het talig-woordelijke aspect); wezensvormen zijn, voor de Abstractionist (b.v. de Aristotelische traditie), niet enkel begrippen en termen, na de dingen, maar ook denken en kenmodellen in diezelfde dingen, die erdoor, innerlijk, o.g.v. wezensstructuur, cybernetisch, beheerst worden; wezensvormen, voor een Pythagoreër als Kepler, een Platonieker - Heïdens of Christelijk, zijn niet enkel begrippen (intramenteel) en termen (in ons taalgebruik),-- ook niet enkel structuren in de zakelijk gedefinieerde gegeven, zij zijn, bovendien, uitgaande van het Opperwezen, dat ordent (Heïdens) of scheidt (Bijbels), Gods denkmodellen.-- In de Scholastiek kende men figuren van de drie duidingstypes.

Lichtmetafysiek (o.m. illuminatieleer).

In de Pythagoreïsch-Platonische duidingen zijn wezensvormen licht, d.i.

1/ zij belichten, in onze begrippen en termen, de dingen, waarop deze begrippen en termen slaan;

2/ in de gegevens zelf, extramenteel, zijn zij een soort ‘licht’ d.i. een ingebouwde belichting, waardoor men klaar kan zien in de structuur zelf van die gegevens, gezien vanuit een scheppend (ordenend) Opperwezen, zijn zij ‘vanuit den hoge’ belichtend (WDM 107; 194).

Doordat God, bij het scheppen van onze ziel, deze wezensvormen, in onze ziel (WDM 285), inbouwt (‘instort’ zegt men ook), worden wij, in onze geest, verlicht (= illuminatieleer),-- wat reeds in het Platonisme geleidelijk doorkomt.

Opm.-- I. Kant (724/1804; topfiguur der Duitse Aufklärung), die de eenzijdigheden én van het Angelsaksisch Empirisme (WDM 18), dat de begrippen ‘sensifieerde’ (tot zintuiglijke indrukken herleidde), én van het Leibniziaanse Intellectualisme, dat, in Descartes’ stijl, de fenomenen ‘intellectueerde’ (tot louter of althans fenomeenvreemde ‘denkbeelden’ herleidde), aanklaagde, verklaarde: “Gedanken ohne Inhalt sind leer; Anschauungen ohne Begriffe sind blind” (vrij vertaald: “Ideeën zonder zintuiglijk ervaarbare toepassingen (appl. modellen) zijn ‘leeg’; ervaringen zonder begrippen zijn ‘blind’”).-- Daarmee formuleerde deze Verlichte Rationalist een rest van lichtmetafysiek.

Opm.-- Ethische gevolgtrekkingen.

De discussie rond de wezensvormen kan louter ‘theoretisch’ (in de zin van ‘onpraktisch’, ‘vrijblijvend’, ‘zonder consequenties voor het leven’) lijken. Toch is dit niet zo.

(A).-- “Zoals de waarheid, voor zover door het natuurlijke licht van het verstand of door de Bijbelse openbaring gekend, ontspringt aan één en dezelfde Goddelijke waarheid en wijsheid, zo ook de natuurwet en de op de Bijbelse openbaring gesteunde zedenwet: beide ethische ‘wetten’ (= gedragregelende systemen) ontspringen aan de ‘lex aeterna’, (= de zgn. eeuwige (= goddelijke) wet). -- praktisch: aan het plan dat de Goddelijke heelalregering ten grondslag ligt”. (*O. Willmann, Gesch. d. Id.*, II, 504).

Opm. -- ‘Natuurwet’ betekent, in ethisch verband, het geheel van alle ons gedrag regelende spelregels (‘wetten’) of normen, voor zover de mensheid deze kan kennen o.g.v. louter Buitenbijbelse (Heidense) inzichten.

(B) -- Nemen wij, wat wij, WDM 279, zagen,-- de decaloog.

(i) Louter Nominalistisch gezien is de Decaloog een stel ofwel begrippen (conceptualisme) ofwel termen (terminisme), waarvan de zakelijke definitie steeds dubieus blijft.

(ii) Abstractionistisch gezien zijn de Tien Geboden de praktische samenvatting, in zeer volkse, simplifiërende termen van de zakelijke definities, getrokken uit de zedelijke analyses der feiten.

(iii) Ideatief gezien is de Decaloog en een stel begrippen, resp. termen, getrokken uit de analyses der gewetensfeiten, maar, in laatste instantie, gesteund op een Godegegeven orde, voor die feiten en de analyses ervan.-- Wat een groot verschil uitmaakt.

Individuologische (= idiografische) begripsleer.

Wij zagen (WDM 241) dat de naam van de logica, die wij kort uiteenzetten, ‘formele logica’ is.

1. G. Jacoby, *Die Ansprüche der Logistiker auf die Logik und ihre Geschichtsschreibung*, Stuttgart, 1962, 106/118, legt uit hoe en waarom de traditionele, door de Eleaten en Aristoteles (*Organon*) beïnvloede logica ‘formeel’ geheten wordt.

a. Als substantief ‘forma’ (WDM 28), wezensvorm, één der vele voor de vaktaal der logica betekenisvolle termen, werd hij door Marcus Tullius Cicero (-106/-43), de Romeinse retor en politicus, ingevoerd als vertaling van Platon’s ‘eidos’ (synoniem van ‘idea’), wezensuitzicht, wezensvorm. Platon verstond daaronder, allereerst, het algemene (universele).

Opm.-- Cicero, bezorgd inzake vaktermen, vertaalde ‘eidos’ of ‘idea’ door ‘forma’, enkel en alleen wanneer het om logische aangelegenheden ging, gold het de in de dingen zelf aanwezige wezensvorm, dan verkoos hij de term ‘species’ (spreek uit: ‘spe.ci.es’), die wij nog in ons ‘speci.fiek’ terugvinden. Of in ‘speci.aal’.

b. De logisch begrepen ‘forma’ geraakte - aldus Jacoby - bekend in het Westen,-- over de grote Romeinse retor Marcus Fabius Quintilianus (35/96), alsook over de grootste Kerkvader van het Westen, de H. Aurelius Augustinus (354/ 430; WDM 107).

2. Als adjectief ‘formalis’ (formeel) lijkt de term ingevoerd te zijn door Anicius Severinus Boethius (spreek uit: Bo.e.thi.us), (480/525; de minister van Theodorik, de vorst der Oost-Goten).

Vanaf de XIII- d’eeuwse Scholastiek, minstens, heet de logica ‘logica formalis’ (‘formele logica’), d.i. de logica der universalien of algemene begrippen.

3. Onze recentere term ‘geformaliseerd’ (WDM 236: logistiek) tekent de wiskundig’ (‘rekenende’) logica af van de omgangstalige logica, die ‘formele’ logica heet.-- -- Wat niet belet dat degenen, die aan ‘calculus’ doen, hun arbeid ook, verkortend, ‘formeel’ heten. En de ‘logistiek’ met de verkortende term ‘logica’ aanduiden.

Nog eens: de universalien-discussie.

WDM 267; 270; 286v.;-- zij trokken de aandacht op het aspect ‘wezensvorm’ van de universalien,-- waarin zij, met de transcendentaliën en de singuliere (idiografische, individuologische) begrippen, samengaan. -- Maar er is een omstreden onderscheid.

Appl. model.

I.p.v. een schets te geven van de universalieëndiscussie, vanaf Platon en de Sofistiek (Begripsrealisme/ Begripsnominalisme), staan wij, heel even, stil bij één van de vele huidige restanten.

(1) Geoffrey James Warnock (1923/1995), een Berkeley-specialist en, vooral, lid van de Analytische (= Taal) filosofie, nam ooit, als Analyticus, de universalieën, ditmaal als algemeen geldige begrippen, op de korrel,-- dit, in de lange nominalistische traditie, die vooropstelt dat al wat extramentale werkelijkheid is, radicaal individueel en in geen enkel opzicht, op zich genomen, algemeen is.

(2) *B. Russell* (1872/1970), in een tijdschriftartikelje *Logica en ontologie* (1957), ging deze Nominalist te lijf.

(1) 'Filosofie' is veel meet dan de taalanalyse, b.v. aan de hand van woordenboeken. - een specialiteit van Taalanalytici.

(2) Russell ridiculiseert Warnock als Nominalist als volgt.-- "Lang geleden was er een stam, die aan de oever van een rivier woonde. Sommigen beweren dat die rivier 'Isis' werd genoemd en de stamleden 'Isidiers'. Maar, misschien, is dat alleen maar een later aangroei van de oorspronkelijke legende.-- de taal van de stam kende de woorden 'voorn', 'forel', 'baars' en 'snoek'. maar niet het woord 'vis'. Een groep Isidiers, die van hun woonplaats of verder dan gewoonlijk de rivier waren afgezakt, vingen daar wat wij een 'zalm' noemen.-- Er ontstond, onmiddellijk, een heftig debat. Sommigen beweerden dat het een soort 'snoek' was. Anderen dat het 'iets duisters en verschrikkelijks' was en, meteen, dat eenieder die het vernoemde, uit de stem moest gestoten worden.

Op dat ogenblik verscheen er een vreemdeling aan de oevers van een andere rivier, die door de Isidiers werd veracht. "In onze taal - sprak hij - hebben wij het woord 'vis', dat zowel op voorns als op forellen, op baarzen zowel als op snoeken van toepassing is. En eveneens op het dier dat hier nu zoveel meningsverschil veroorzaakt'!

De Isidiers waren verontwaardigd: "Wat is het nut - zo zeiden zij - van dergelijke nieuwbakken woorden? Voor alles wet wij, in de rivier, vangen, hebben wij - in onze taal -- een woord; want het is altijd of een voorn of een forel of een baars of een snoek. -- Gij moogt tegen dit standpunt aanvoeren wat er, kort geleden, heet te zijn gebeurd, in een lager gelegen gedeelte van onze heilige rivier.

Maar - volgens ons - vereist de taaleconomie een wet, die verbiedt dat dit gebeuren vermeld wordt.-- Derhalve beschouwen wij uw woord ‘vis’ als een staal van waardeloze pedanterie (= schoolvosserij)”.

De Nominalist, nl., beroept zich o.m. op de ‘economie’ (spaarzaamheid) inzake termen, om ‘overbodige’ dingen als algemene termen weg te redeneren. Het is o.m. Petrus Aureolus (+1322), die uit denkeconomische overwegingen beweert :”De beginselen ter verklaring van iets moeten zo klein mogelijk in aantal zijn”. Volks: “Indien het met minder termen kan gaan, waarom dan met meer doen?”.

a. Russell toont, humoristisch, in deze wijsgerige fabel aan dat deze economie (besparing) toch niet zonder problemen verloopt.

Bibl. st.: R.F. Beerling/ B. Delfgaauw, *inl. Filosofische geschriften (Rudolf Eucken, Henri Bergson, Bertrand Russell)*, Hasselt, 1963, 301).

b. Wij zagen dat het aannemen van universele (nevens de door de isidiërs (= nominalisten) wel aanvaarde particuliere) begrippen (‘termen’)

(i). een kwestie van summatieve inductie (WDM 126) is :”Indien voorns, forellen, baarzen, snoeken elk de kentrek k (‘vis’) vertonen,-- elk afzonderlijk als soort (= particuliere verzameling), dan is k (‘vis’), meteen, geverifieerd voor de ‘summa’, som (= totaliteit) der soorten;

Kortweg: indien alle (soorten) afzonderlijk, dan alle gezamenlijk.

(ii). Voorts is het een kwestie van zakelijke definitie natuurlijk (WDM 252): inductie, één voor één, verifieert en definieert de idee ‘vis’ als algemene kentrek.

Terloops gezegd: i.p.v. de opsomming - Nominalistisch - ‘én voorn én forel én baars én snoek’ is het economischer (woordbesparender) te zeggen, met de Begripsrealisten, ‘vis’. De term ‘denkeconomie’ of ‘woordeconomie’ kan meer dan één duiding krijgen!

a.-- De individuologie of ideografie.

Herlees WDM 242 (de singuliere, individuele, verenkelde idee). Reeds daar gaven wij, in de persoon van Karoline von Günderode één applicatief model.

De begripsinhoud.

Deze bedoelt geheel het singuliere (WDM 226; 242).

De begripsomvang.

Deze slaat op alle exemplaren van het singuliere (WDM 226; 242): juist een exemplaar is mogelijk. Geslacht en soort (WDM 245) zijn onbestaande

Bibl. st.:

-- J.-Claude Piguet, *La connaissance de l'individuel et la logique du réalisme*, Neuchatel, 1975;

-- D. Vernant, *Introduction à la philosophie de la logique*, Bruxelles, 1986, 80/85 (L' élimination des termes singuliers).

-- V.W. Quine, *Philosophie de la logique* (// *Philosophy of Logic*, Prentice Hall, 1970), Paris, 1975, 43. - aangehaald door Vernant, o.c., 81, toont ons tot hoever een formele, ja, geformaliseerde rage kan gaan.

(1) De singuliere term 'Socrates' kan vervangen worden door 'singuliere beschrijvingen'. Zo b.v. 'De leermeester van Platon', (wat Socrates was). Zo ook b.v. 'De Atheense denker, die de gifbeker dronk' (Socrates, veroordeeld, werd ertoe verplicht de gifbeker te drinken).

(2) Dezelfde grammaticale eigennaam ' Socrates' kan, volgens Quine, de logicus, ook - ja, beter - vervangen worden door een kunstmatig gezegd (werkwoordelijke vorm, die met formaliserende bedoelingen uitgevonden wordt).

a. Zo stelt Quine voor de term 'Socrates' te vervangen door 'het object dat socratiseert'. Dit werkwoord 'Socratiseren' geldt, strikt genomen, alleen voor Socrates. Het betekent niet 'denken in enigszins Socratische denkstijl' (wat wel vaker als werkwoordelijke term gebruikt wordt,-- b.v. van Platon), maar 'zijn zoals Socrates.

b. " Zo kan men, met Quine, de zin 'Socrates is wijs' herschrijven als 'Er bestaat juist één x zo dat x (i) socratiseert en (ii) wijs is. Dat heet dan 'verbalisering' van de grammaticale eigennaam.

'Socratiseren' is dan een formele zeg : universele term die geldig is voor juist een object, de historisch-feitelijke Socrates. Zo sticht Quine een logische eigennaam.

Opwerping.

De Nominalist Quine gaat, als Nominalist, uit van een economie der termen : indien wij, zelfs logistisch, voor iedere grammaticale eigennaam, een werkwoord moeten stichten dat die eigennaam 'verwerkwoordelijkt' (want dat is het), dan gaan wij, als logisch aanduidingsmiddel voor logische eigennamen, het aantal termini technici duchtig - en oneconomisch - moeten vermenigvuldigen! Zou het niet 'economischer' zijn zich aan 'singuliere beschrijvingen' te houden?

Geheugenverlies.

Henri Bergson (1859/1941; Spiritualistisch denker), in zijn *Matière et Mémoire* (*Essai sur les relations du corps à l' esprit*) 1896, wees erop dat geheugenverlies een geordend proces is: de eigennamen worden eerder vergeten dan soortnamen; daarna verzwinden de hoedanigheidswaarden; tenslotte vergeet men de werkwoorden, die nabootsbare daden uitdrukken.

a. Wat betekent dat de grammaticale indelingen meer dan woordkennis bevatten. Het is alsof het singuliere begrip de top van een piramide uitmaakt, die, in het geheugenverlies, afgebouwd wordt.

b. Dit doet denken aan *K. Bertels/D. Nauta, Inleiding tot het modelbegrip*, Bussum, 1969, 93, waar - in het kader der geformaliseerde logica - wordt gesproken over:

- (i) het begrip 'individu', 'constante' geheten, en
- (ii) het begrip 'willekeurig individu' variabele' genoemd.

'a' duidt één enkele individuele waarde aan; 'x' - in ontologische taal 'iets' (wezensvorm), dat, voorlopig, niet nader bepaald wordt' - duidt eender welk individu - 'a', 'b', 'c', enz. - aan.

In het proces van het geheugenverlies vervalt de menselijke geest van het hoger gesitueerde (en moeilijker) stadium der singuliere begrippen tot een lager gesitueerd stadium, nl. dat der 'variabelen' (eender welke, niet meer gesingulariseerde gegevens).

Kort : van 'a' (constante) naar 'x' (variabele).

Het zeldzame (uitzonderlijke) is niet het eenmalige.

Bibl. st.:

-- *F. C. Barlett, Exercises in Logic*, London, 1913.

W. Stanley Jevons (1835/1882; Engels logicus) geeft een opsomming van acht klassen.

1. De louter beweerde, ingebeelde (fictieve) 'uitzonderingen' of zeldzaamheden.-- Dit zijn 'entia rationis' (gedachtedingen) zonder verificatie.

2. De ogenschijnlijke maar, in feite (bij toetsing), met bekende wetmatigheden overeenstemmende 'uitzonderingen': wat, op het eerste gezicht, 'uitzonderlijk' lijkt, blijkt bij nader toezien bevestiging van een algemene regel.

3. De echt zeldzame-opmerkelijke, zelfs unieke (= eenmalige) - feiten, doch die niet strijdig zijn met de algemene wetmatigheid der natuur.

Appl. model.

In *Science et Vie*, 731 (1978: août), heeft men het over de halobaat ('zeeschrijvertje'). Er bestaat minstens één zee-insect. Men schat het gezamenlijke gewicht der insecten, gespreid over de planeet aarde, op twaalf maal het gewicht van het mensdom: "Waar er zo omtrent 800.000 soorten insecten bestaan, daar is er juist een, dat zich aan het leefmidden, dat de zee is, heeft aangepast". (1.c.).

Zeevaarders hebben, inderdaad, de halobaat aangetroffen op honderden kilometers van de kust: zij zien dan een mini-schaatsertje - het doet aan Gezelle's 'Schrijverke' denken, - dat over de zeegolven glijdt, aan zowat twee tot drie kilometer per uur,-- heel wat sneller dan zijn zoetwatergenoten. De reden waarom de halobaat niet op het vasteland te zien is, ligt daaraan dat hij ongevelegeld is. Hij leeft van plankton, kleine vissen en zelfs kwallen, die hij ergens uitzuigt. Zijn eieren legt hij op al wat vlot: een groep zeevieren, het geraamte van een dood wezen.

Lanna Cheng, een entomologe (insectenkundige) aan het bekende Scripps Institution of Oceanography, te La Jolla (California), heeft zich ingegraven, enkele jaren geleden, in het navorsen van de reden, waardoor deze zeldzame, ja, tot nog toe unieke, aanpassing aan de zee mogelijk was.

4.-- De niet-normale uitzonderingen, die - aldus Jevons - wel uit de algemene werking der wetmatigheden verklaarbaar zijn, maar door schaal of afwijking een tot nog toe ongekend 'paradigma' (verklaringsmodel) vergen.-- Denk aan b.v. de paranormale processen (WDM 254/257; 272).-- Denk ook aan wat men 'monsters' (sterk afgeweken enkelingen) heet.

5.-- De toevallige uitzonderingen: zij zijn het resultaat van een samenloop van omstandigheden, die, als dusdanig, zeldzaam zijn.

Zo b.v. een Zwitser, in Oudenaarde, koopt een flesje parfum, in een winkel, waar de verkoopster, in een gesprek betrokken, - sedert de bevrijding bevriend is geraakt met een Schots officier, die daar overnachtte en wiens dochter, kort te voren, gehuwd was met de zoon van de werkgever van de Zwitser, in dienst van zijn patroon te Oudenaarde. Alles bleek toen de dame het huwelijksstaartje, dat men uit Schotland had gestuurd, toonde en de namen en adres naging, samen met haar cliënt.

6.-- De echt nieuwe en voorlopig onverklaarde uitzonderingen, die nopen tot het invoeren van b.v. nieuwe wetten. Denk aan de afwijking van de lichtstralen, in de nabijheid van een ster,-- wat o.m. Einstein ertoe aanzette, tot de idee 'gekromde ruimte' (rond een lichaam is, o.m. door de zwaartekracht of er zich in uitend, de ruimte een soort krachtveld, dat een lichtstraal doet afwijken van de rechte baan).

Aanvankelijk was dit onverklaarbaar,-- althans vanuit het vorige stadium der natuurkunde, die, door zulke vaststellingen, gedwongen wordt te evolueren.

7.-- De beperkende ('limitatieve') uitzonderingen: het toepassingsdomein van een gekende natuurwetmatigheid is minder algemeen dan de algemene wet.

Denk aan de Euklidische meetkunde, die slechts één type meetkunde is, omvat door de algemenere meetkunde, die meer dan drie dimensies kent. Gezien vanuit de algemener meetkunde is de Euklidische, onder dat oogpunt, een 'uitzondering', - een beperkende dan.

8.-- De werkelijk uitzonderlijke feiten:

Zij dwingen de natuurwetenschap tot een grondige herziening.-- Er is graadverschil met wat voorgaat.

De oorspronkelijkheid.

Sedert vooral de dagen van de Romantiek, vooral (tweede deel XVIII-de e.), behoort men, om aan het o.m. Romantische ideaal te beantwoorden, 'origineel' (oorspronkelijk) of, zoals men sedert de Anarchistische opvoedkunde zegt, 'creatief' zijn. Dit omvat twee varianten:

- (i) ofwel vernieuwt men het oude, traditionele, 'gevestigde';
- (ii) ofwel sticht men iets nieuws, dat, tot nog toe, onbekend was.

De inzet is het nieuwe, -- "als het maar anders is" (WDM 91: differentisme; 94: variologie; 156: differentiële vergelijking). En wel anders dan wat de traditie of eender welke medemens bereikte.

In hermeneutische termen : men legt een zeer grote nadruk op zinstichting (WDM 218),-- niet zozeer of zelfs niet op zinvatting.-- Sociaal gezien primeert ofwel de enkeling (Liberalisme, Libertarisme) ofwel de kleine groep (Anarchisme).

Appl. model.

Jan Botermans, Een volstrekt unicum voor Allen in: Spectator (Gent) 05.11.1983, 39.

"Het wordt vervelend, maar ik moet op nieuw een superlatief gebruiken: Woody Allen's 'Zelig' is een volstrekt unicum (De overgrote meerderheid (inzake filmaanbod) is plat commerciële rommel, met, daartussen, nu en dan een uitblinkertje en een zeldzaam hoogtepunt.-- 'Zelig' is, dus, uniek. En een enorm succes in de Verenigde Staten.

Men hoort de termen waarin deze kunstkritiek verwoord wordt. 'Uitblinkertje', 'zeldzaam', 'uniek'.

De definitie van het zeldzame.

Zeggen dat ‘Zelig’ een ‘fenomeen’ (in de zin van ‘uitzonderlijk gelukt’ fenomeen) is, is iets. Zeggen hoe ‘Zelig’ uniek is, is iets anders. Luisteren wij naar Botermans:

“Aan de basis een geniale vondst: hoewel het personage nooit bestond en, zelfs, als frappante karakterneiging, alle demonstratieve individualiteit schuwt en vlucht, toch een personage vol leven wekken en zijn authenticiteit (*opm.*: het feit dat hij echt bestond) en bestaat met allerhande middelen, eigen aan de filmkunst, ‘bewijzen’.

Opwerping. -- ‘Wat is daar nu bijzonder aan? Speelfilmpersonages zijn toch altijd verzinsels, tenzij het om een biografie gaat!

Antwoord.-- Dan zit het hem juist! ‘Zelig’ is een (valse) biografie,-- in de gedaante van een (valse) documentaire,-- over ‘iemand’, die nooit bestaan heeft.

Maar waarvoor gij u dermate gaat interesseren dat het scenario (*opm.*: volgorde der taferelen, -- ook : tekst van een film), uiteindelijk, wat mager lijkt. Daardoor schuilt het unieke vooral in de vorm. Zo is ‘Zelig’ meer een curiosum (*opm.*: ‘zeldzaam’, ‘vreemd’, ‘merkwaardig’ iets).

M.a.w.: volgens Botermans ligt het singuliere niet (zoeer) in de inhoud (scenario), maar (veeleer) in de vormgeving; Ziehier hoe hij dat singuliere definieert (WDM 252: zakelijke definitie).

“Naar de vorm is ‘Zelig’ een soort tv-enquête: brokken oude film van allerlei herkomst, stukken journaal om het tijdperk te situeren, getuigenissen van mensen die Zelig gekend hebben, beoordelingen door gerenommeerden (*opm.*: vermaarden), die hun mening over hem geven en hem, als verschijnsel, nader zoeken te bepalen. Allemaal gefantaseerd, want, hoe geloofwaardig hij ook gaat lijken, Zelig (Woody Allen zelf) bestond niet”.

Opm.-- De film is niet enkel belangwekkend doordat hij een schitterende ‘leugen’ ‘waar’ maakt. Hij typeert (‘definieert’) ook een menstype.

Zelig is, als mens, een soort ‘kameleon’ hij verandert van gedaante volgens de medemensen, met wie hij verkeerde. Een satire (bespotting) op een wijdverbreide menselijke neiging zich in de menigte verliezen, niet opvallen;-- meteen: meelopen met de anderen, denken zoals de medemensen denken (de gangbare meningen),-- heel bijzonder: de mening ‘delen’ van wie men, individueel, ontmoet. Wat men ‘conformisme’ (zich, gewillig, voegen naar wat de anderen denken, vragen) heet.

Psychologisch: de (onbewuste of) bewuste beweegreden is het verlangen naar geliefdheid bij de anderen.

“Een kneedbaarheid, door demagogen (= volksmenners) aller slag altijd al zo handig misbruikt”. (J. Botermans, a.c.).

M.a.w.: het meeloper - of meeloopstertype, dat uitgroeit tot de onderdanige mens, waarop dictaturen van links of rechts zich vestigen. De ‘autoritaire mens’ misbruikt dergelijke kneedbaren. Cfr WDM 280.

Oorspronkelijkheid als herstichte gemeenplaats.

Een ‘gemeenplaats’ (locus comunis) in de kunst, vooral, is al wat gemeengoed is (geworden). Wat algemeen is.

Luisteren wij naar *Ferd. Brunetière* (1849/1906), *Histoire et littérature*, 3 t., Paris, 1893/1898. In t. 3 (*Théorie du lieu commun*), 31ss., schrijft hij wat volgt.

A. “Ik breng, hier, het paradox naar voren dat de gemeenplaats, uitgerekend, de voorwaarde zelf is van de vindingrijkheid inzake letterkunde(...). Ik bedoel de roman, het toneel, de poëzie: niets ontstaat uit niets. Deze ‘gemeenplaats’ (*opm.*: het zinnetje ‘Niet’ ontstaat uit niets’ wordt algemeen gebruikt) is hier aangewezen”.

(i) Verscheidene mensengeslachten moeten, eerst, van hetzelfde ideeëngoed geleefd hebben,

(ii) opdat het, door een meesterlijke hand, omgevormd zou kunnen worden. De ‘oorspronkelijkheid’ bij uitstek bestaat er niet in ‘iets uit eigen wezen te trekken; maar wel in het feit dat men op wat gemeengoed is, het eigen stempel drukt. (...). creatief (vindingrijk) te werk gaan is niet iets vinden buiten de gemeenplaats : het is die gemeenplaats - door herstelling - vernieuwen).

B. Brunetière heeft het hierbij over wat wij, sinds *Julia Kristeva, Semeiotikè (Recherches pour une sémanalyse)* Paris, 1969, ‘intertekstualiteit heten, d.i. het feit dat latere teksten zoveel aan vroegere teksten ontleen, zodat zij onderling verweven voorkomen.

“De uitzonderlijkheid van een Joh.W. Goethe (WDM 17), zelfs indien zij veel aan anderen ontleend heeft, vermindert daardoor niet. Integendeel: juist in het onvergelykelijke

ontlenen blijkt die uitzonderlijkheid. Ik wil zeggen,-- ja, ik durf te zeggen dat de gedweeheid, waarmee Goethe zich laat leiden door wat het oude thema van de Faustfiguur (WDM 170) oplevert,-- de instinctieve trefzekerheid, waarmee hij wat, voor een groots werk, kon dienen, schift van wat slechts kermisvierders waardeerden,-- de volslagen Olympisch aandoende zelfzekerheid, waarmee hij ontleningen bedrijft, (...),- - dat juist die eigenschappen de echte creativiteit kenmerken’.

Slotsom:

Tussen de obscure voorlopers van Goethe en de grootmeester is, o.m., een onderscheid : het kleine maar machtvolle vlammetje van de genialiteit.

‘Genialiteit’ betekent, hier: hoge graad van creativiteit, oorspronkelijkheid, ‘originaliteit’, menselijke singulariteit, die zich in een of ander cultuurproduct toont.

Besluit.

De idiografie of individuologie is de verantwoorde beschrijving en verklaring van al wat singulier is.

In een bredere zin: het ter sprake brengen van al wat zeldzaam is. -- Is het unieke dat wat juist een keer bestaat, het zeldzame is dat wat in zeer klein aantal bestaat.

b.-- Het singuliere in de ideeëngeschiedenis.

Het is, altijd al, een confrontatie geweest tussen het algemene en het enige (zeldzame).

(1) -- Protosofistiek versus platonisme.

Platon van Athene (-427/-347) in zijn *Hippias maior* (287e), laat Socrates de algemene vraag stellen: “Wat is het schone”.

Hippias van Elis (.../-343), een Sofist, antwoordt daarop: “Een mooi meisje,-- dat is schoon;-- Als Nominalist ontwijkt de Sofist Hippias de algemeenheid om ze, indirect doorheen één applicatief model - een schoon meisje - te karakteriseren (WDM 290).

Nominalisten geloven niet in een algemene idee, in een veelheid van exemplaren aanwezig. Platon - en met hem zijn leerling Aristoteles - wel. Zij zijn, nl. én Begripsrealisten én aanhangers van de idee dat een begrip, in de dingen verwezenlijkt, algemeen aanwezig is (wat door inductie en zakelijke definitie waargemaakt wordt).

(2).-- Aristoteles.

Aristoteles (-384/-322) zoekt de synthese tussen Protosofistiek en Platonisme, die, in zijn ogen, elk op zijn wijze, overdreven.

(i) “Het gegeven - ‘ousia’ (= iets) - is niet het algemene, doch ‘sun.olon ti’ (iets concreets). Het bestaat uit een singuliere vorm en een singuliere materie”. Aldus vat *O. Willmann, Gesch. d. Id., I (Vorg. u. Gesch. d. ant. Id.), 568, Aristoteles’ leer samen.*